

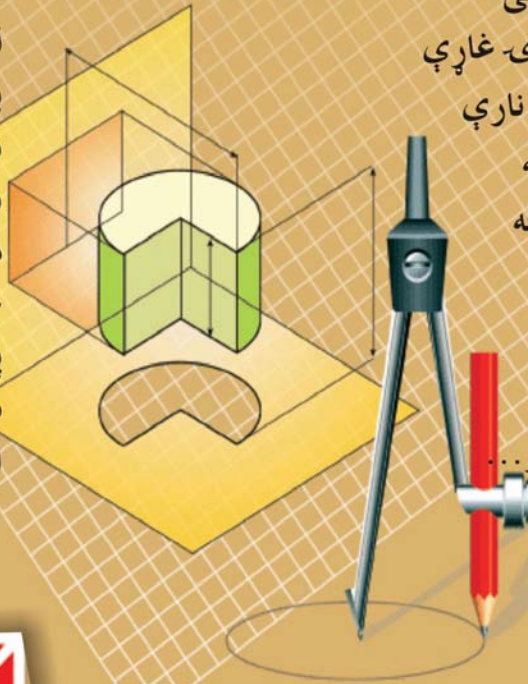

د پښتو شعر

هندسي جوړښت

غزل
څلوريزه
قطعه
بوللـه
دويزه
درېيز
مستزاد
څلوريز
پنځه ييز
شپږيز
او نور...

لنډۍ
سروکۍ
کاکړۍ غاړې
د اتڼ نارې
بيولاله
چاربيته
بدله
بگتۍ
لوبه
او نور...

محمد اسماعيل يون

۱۳۸۷ ل کال

Ketabton.com

د پښتو شعر هندسي جوړښت

ليکوال

محمد اسماعيل يون

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د پښتو شعر هندسي جوړښت	د کتاب نوم:
پوهيالي محمد اسماعيل يون	ليکوال:
يون کلتوري يون	خپرنډوی:
۱۰۰۰ ټوکه	چاپشمېر:
۱۳۷۷ ل کال	لومړۍ چاپ:
۱۳۸۷ ل کال	شپږم چاپ:
	د ليکوال
(۱۳)	پرله پسې نومره:
	د خپرنډوی
(۱۳)	پرله پسې نومره:
ضياء الرحمن ضياء	کمپوزر:

نيوليک

مخ	سرليک	گڼه
۱	ددې چاپ سريزه	۱
۴	د ليکوال په باب خو خبرې	۲
۷	د پښتو شعر هندسي جوړښت، يو...	۳
۱۱	د لارښود استاد نظر	۴
۱۳	سريزه	۵
لومړۍ څپرکۍ		
۱۹	گلې شعري فورمونه	۲
۱۹	غزل او ډولونه يې	۷
۳۸	څلوريزه (رباعي)	۸
۴۳	قطعه	۹
۴۵	بوللې (قصيده)	۱۰
۶۰	دويزه (مثنوي)	۱۱
۶۸	دربيز (مثلث)	۱۲
۷۱	مستزاد	۱۳
۷۴	څلوريز (مربع)	۱۴
۷۸	پينځه ييز (مخمس)	۱۵
۸۵	شپږيز (مسدس)	۱۶
۸۹	اووه ييز (مربع)	۱۷
۹۳	اته ييز (مثنی)	۱۸
۹۶	لسيز (معشر)	۱۹
۱۰۱	ترجيع بند	۲۰

۲۱	ذوالقافيتين (ترکیب بند)	۱۰۵
۲۲	تول قافیز	۱۱۲

دویم خپرکی

۲۳	پښتو ازاد شعر	۱۱۲
----	---------------	-----

درېیم خپرکی

۲۴	د پښتو ولسي شاعرۍ يا نظم فورمونه	۱۳۸
۲۵	لنډۍ	۱۳۸
۲۶	سروکی (نیمکی)	۱۴۰
۲۷	کاګري غاړې	۱۴۷
۲۸	اتن نارې	۱۴۹
۲۹	ببولاله	۱۵۵
۳۰	چاربيتته	۱۵۹
۳۱	مقام	۱۷۴
۳۲	بدله	۱۷۸
۳۳	لوبه	۱۸۲
۳۴	داستان	۱۸۴
۳۵	بګتۍ	۱۹۰

خلورم خپرکی

۳۶	د پښتو ولسي شاعرۍ يا نظم ځينې نور فورمونه	۱۹۳
۳۷	پايله	۲۰۲
۳۸	اخځونه	۲۰۸
۳۹	د محمد اسمعيل يون لنډه پېژندنه	۲۱۴

[illegible]

تعریف پوښتنه کوله، نو
زیات شمېر به په کې ټکني
کېدل، د وخت په تېرېدو
سره ما پر تشریح سربېره د
هغو شکلونه هم ورته پر
تخته رسمول، بیا به مې
ترې پوښتنه کوله، نو دوی
به د هر فورم شکل سم
رسموه، خو په گړني یا

ليکني تعريف کي يي بيا هم ستونزي لرلي.

له دې څخه ماته ښه پته ولگېده، چې هر وخت د يوه شي جسم مجسم شي، نو ذهن ته ژر لاره پيدا کوي. همدا وجه وه چې د پوهنيارۍ تر رفيع لپاره مې همدا موضوع ثبت کړه. له ځانگړي

څخه زما دا موضوع په ښه ډول پاس شوه، د پوهنځي علمي شورا هم په کې څه ستونزه راولاړه نه کړه، خو کله چې د پوهنتون علمي شورا ته لاړه، نو د طبيعي علومو پوهنځيو شمېر استادانو، له هغې جملې څخه هم يو دوه تنو، چې د هر چا په علمي ترفيع کې به يې خنډ راولاړوه، سخت مخالفت وکړ، ويې ويل چې: شعر له هندسې سره څه اړه لري؟ او همدارنگه ځينې نور دلایل، خو کله چې زه ورپسې لاړم او ددې اثر په اړه مې معلومات ورکړل، نو د هغوی هم نه يوازې قناعت حاصل شو، بلکې ماته يې وويل، چې دا زموږ لپاره هم جالبه موضوع ده. په پای کې دې اثر د ترفيع ټول پړاوونه ووهل. تر هغې وروسته مې د چاپ تکل وکړ. په امريکا کې زما يو دوست ښاغلي وزيرگل پښتونيار يې مالي لگښت پر غاړه واخيست او دا اثر چاپ شو. تر چاپ وروسته هم چا چې لوستی و، خوښ شوی يې و، څرنگه چې د پښتو نظم تشریح د ژبو او ادبياتو پوهنځيو د پښتو څانگو يوه مهمه موضوع ده، نو محصلينو ته د يو درسي مرستندوی کتاب کار يې هم ورکړ. زياتو محصلينو واخيست، نو ځکه يې د بيا بيا چاپ څو ځلي اړتيا پيدا شوه، تراوسه پورې دا اثر پنځه ځلي چاپ شوی، خو زه فکر کوم، چې نورو چاپونو ته يې هم اړتيا ده. که څه هم ما غوښتل چې يو څه نور تغيرات هم په کې راوړم، خو اوسمهال راته دا مجال پيدا نه شو. له نورو ادبپوهانو څخه مې هيله ده، چې هم دا اثر کره

کړي او هم یې لاپسې وغځوي. له قدرمنو محصلینو څخه مې
هم هیله ده، چې د لوستلو او ددې اثر د کارولو په حالت کې، که
له کوم ابهام او ستونزې سره مخامخېږي او یا هم د نورې
اسانتیا لپاره څه وړاندیزونه او نظرونه لري، په لیکلې بڼه دې
ماته راولېږي، چې په راتلونکو چاپونو کې یې په کې ځای پر
ځای کړو.

نور نو دا کتاب او دا هم تاسې قدرمن لوستونکي.

په درنښت

د پوهنیزو مرکزونو د پیاوړتیا په هیله

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارگ، د جمهوري ریاست ودانۍ

د ۱۳۸۷ ل کال د کب ۲۲ مه نېټه

کابل - افغانستان

د ليکوال په باب خو خبرې

ما لپاره د ډېرې خوښۍ ځای دی، چې د کابل پوهنتون ځوان استاد او د پښتو زیارکښ ليکوال او ښه شاعر پر ما گران محمد اسمعیل یون د کابل په ډېرو سختو شرایطو کې د یو بل نوي کتاب په لیکلو بریالی شوی دی او زیاته خوشالي لا په دې کې ده، چې اوس یې چاپ ته آماده کړی او چاپېږي.

ده مهرباني وکړه او له مانه یې وغوښتل چې خو کړنې د سريزې په توگه پرې وکارم، خو زه په دې سريزه کې ددې اثر د ښاغلي ليکوال په باب خو خبرې کوم.

د شپېتمو کلونو په اوایلو کې لا ښاغلی محمد اسمعیل یون پوهنتون ته نه و شامل شوی او د خپلو منځنیو زده کړو وروستي کلونه یې تېرول، خو ما به دی لیده چې په ډېر ذوق او شوق یې د کابل مطابعو ته منډې رامنډې کولې او اثار یې چاپول. د کابل له ځینو جریدو سره یې همکاري کوله، په مشاعرو کې یې برخه اخیستله. ده هڅو او استعداد دی په خپلو همزولو ځوانانو کې ښه وځلاوه. ده د هغه مهال په ځوانانو کې ښه موقف او نوم پیدا کړ. د ليکوالو ټولنې او د کابل پوهنتون فرهنګي شوری ته یې لاره پیدا کړه او له دغو دوو فرهنګي موسسو سره یې ښه د مرزې همکاري وکړه.

دا مهال ده خپلې پوهنتوني زده کړې پای ته رسولې، د زده کړو تر څنګه یې خپلې فرهنګي هڅې لا پراخولې د پوهنتون د ځینو ځوانانو په مرسته یې په کابل کې د یوې فرهنګي ټولنې د جوړولو لپاره کار پیل کړ.

پر ډېرو مشرانو فرهنګیانو وګرځېد او زمینه یې دې ته مساعده کړه چې زموږ مشران، کشران، فرهنګیان سره کېنې او د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه کړي.

له دې ټولنې او ددې ټولنې له بري او د کارونو له پرمختګ سره یې اورنۍ مینه وښوده او دا مینه تراوسه ورسره پالي او د ټولنې خپرني ارګان شمشاد مجله د زړه په وینو چاپ ته آماده کوي او خپروي.

وروستي شپږ کلونه زموږ د هېواد او خلکو لپاره د ویر او ماتم کلونه وو، ډېرو لږو خلکو دغو ویرونو او ماتمونو ته زړه ونيولې شو، زیاترو فرهنګیانو هېواد پرېښود، اما ده دغو ټولو ناخوالو، ستونزو، تنګسو او کړاوونو ته ځان ټینګ کړ او په خپل هېواد کې پاتې او فرهنګي کار سره یې مینه تر پخوا لا زیاته شوه. د خپلې همدې مینې پر اساس اوس یې یوه پښه په پېښور کې وي او یوه په افغانستان کې، دلته په پېښور کې په خورا لوړ همت او بې ساري زیار کېنسي. د هیله مجله چاپوي، کتابونه چاپوي او بیا یې افغانستان ته رسوي او په کابل کې یې پر هغو پاتې فرهنګیانو وېشي.

دی اوس نه یوازي د چاپ او خپرولو په کار بوخت دی، بلکې له
ډېرو مصروفیتونو سره سره په لیکلو او تالیف هم بوخت دی.
مقالې، سرمقالې رسالې او کتابونه لیکي، هغه هم په داسې
شرایطو کې چې د هېواد دننه نه د خپرنې لپاره شرایط برابر دي او
نه منابع او ماخذ میسرېږي.
زه دده ټولې فرهنگي هڅې ستایم. د لا زیاتو بریالیتوبونو لپاره
یې دعا کوم.

په درناوي
سرمحقق زلمی هېوادم

د پښتو شعر هندسي جوړښت يو هنري او ښکلاييز نوښت

د هند د نيمې وچې په ادبي اسمان کې د علامه شبلي نعماني د ((شعرالعجم)) (که څه هم ادبي تذکره هم ده) د لمر وړانگو د پارسي شعرو شاعري کړلېچونه دومره وځلول او دومره يې د پارسي شاعري مراندي رابښکلې چې نن هم د پارسي ژبې او ادب کېرېدې پرې نېغه ولاړ ده. ان چې د لس اتو لسيزو د ادبي پرمختيايي بهير له چټکتيا سره سره دومره څوک پيدا نه شول او يا به يې د شعر العجم پر تلپاتېښي دومره باوري چې پر شويو بديعي او صنايعي تعريفاتو باندې يې د بيا کتنې اړتيا ونه انگېرله او د اغېزمنۍ اندازه يې له دې نه هم لگي چې ايرانيانو يې بېرته پارسي ژباړه اړينه وگڼله.

په پښتو کې هم د شعر العجم په څېر يوه اثر ته چې عربي او دېواني ادبي صنايع (غزل، رباعي، قطعه، قصيده، مثنوي، مستزاد، مثلث، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، مثن، معشر، ترجيح بند، ترکيب بند او...) راوښيي اړتيا وه. که څه هم د شعر العجم په څېر منظم او اوډلي څه رامنځته نه شول؛ خو پښتو ليکوالو بيا هم خورې ورې هڅې وکړې او د ادبي فنون، روح ادب، د ادب مناره، قافيه، خوږه شپېلۍ، بديع او بيان، لیتکۍ، بديع او د

پښتو شعر، د پښتو ادب په تاریخ کې قصیده، پښتو غزل او ... په څېر ځینې اثار رامنځته کړل، چې دې هر اثر پر خپل وخت د ځانګړو صنایعو په پېژندنه او سپړنه کې په زړه پورې ونډه واخیسته؛ خو په خپله د پښتو د ولسي او فولکوري شاعرۍ د ځانګړو او ځېلونو د پېژندنې اړتیا ته په پاملرنه لومړنۍ لیکوال چې د یوې تخصصي او ځانګړې (مسلکي) اړتیا په توګه یې د پښتو شعر د رغښت او سکښت اړتیا وانګېرله، هغه د پښتو ژبپوهنې نوښتګر او زیارن استاد پوهاند ډاکټر مجاور احمد زیار و، چې د شاعرانه او ژبنيو ازمېښتونو په رڼا کې یې ((پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) نومي اثر رامنځته کړ او د خپلې څېړنې او ازمېښتونو له کوچ او نچوړ یې دا راوايستل چې په پښتو شعر کې تر هرو درېو څپو وروسته څلورمه څپه خجنه (فشاري) راځي او یوازې په پښتو شعر کې نه، بلکې دده دا سپړلی دود پر هغو شعري چوکاټونو هم سور راځي، چې له عربي ژبې نه ورته راغلي دي.

د پوهاند زیار دغه نوښتۍ هڅه رښتیا چې د پښتو شعر رغونې پر موضوع د یوه ځانګړي ازمېښت لرونکې اثر و، چې په علمي او څېړنیزه جامه کې پښتو شاعرانو او د شعر مینه والو ته وړاندې شو. تر دوی وروسته که څه هم د ارواښاد استاد روحي ((شعر پېژندنه)) هم د شعر پر تیوري او منځپانګه باندې یو ارزښتناک اثر و، چې د ژوندۍ شاعرۍ او ژمنې شاعرۍ ټک و برید په ګوته کوي.

ښايي د همدغو دوو استادانو د استادانه او نوښتگرانه روزنې او له دوی دواړو سره د همېشني ناستې ولاړې اغېزو، چې د دوی وتلي او رښتین پتمن او مینه وال شاگرد د پښتو تنکی او هڅاند لیکوال او خوږ ژبی شاعر ښاغلی محمد اسمعیل یون یې د پښتو د ولسي شاعرۍ په بېلابېلو ځېلونو (ژانرونو) کې د یوه نوښت رامنځته کولو ته وهڅاوه او د شعر او نظم بدیعي تعریف ته یې داسې یوه سمبولیکه ژبه او یوه هندسي جوله ورکړه، چې په دودېدني سره یې د شعر د جولیز ارزښت یو عادي مینه وال هم له سر خوږوونکیو تعریفونو پرته په ډېره اسانۍ کولای شي، چې په دېواني او ولسي شاعرۍ کې د قافيې (a,b,c او نور...) ردیف (=)، مسره (—) له نښو نه په دې وپوهېږي چې د شعر قافیه، ردیف او نور لوازم کوم کوم دي؟

ښاغلی یون د ټاکلیو نښو لپاره خپله ورکه له لرغونې نه نیولې تر ځوانې شاعرۍ پورې لټولې ده، چې دا لټون او څېړنه په خپله یو ډول پرتلې ته یوه بلنه غوندې هم ده. دده د دغو سمبولونو یا قیمتونو په ټاکنه کې کېدای شي له تخنیکي او غریز پلوه څه کمزورۍ ترسترگو شي او هغه څنگه چې یو څو یې دومره درانه ژبني او شعري نوښت ته په یوازې ځان اوږه ورته کړې او بل دا چې له هر نوي گام سره کاواکي او د تیندک اندېښنه اړومرو ملگرې وي. خوله دې سره سره خبره په لوی سر کې پر دغسې یوه نوښتي چار باندې داس پورې کولو او اوږې ورته کولو ده. زه په داسې ترڅ کې چې ښاغلي یون

ته د هېواد د سياسي فضا په دغسې خړ پرتيا او دوند کې د داسې يوه
ستر نوبت په کولو پر مبارکۍ سربېره خانگوالو شعر پوهانو ته هم
بلنه ورکوم، چې ده ته په خپلو لورانډو لارښوونو او نغو تو د ځوان
کول په وده کې برخه واخلي. البته خپله دا يوه يادونه هم د ښاغلي يون
د هڅان فطرت د درناوي په ترڅ کې اړينه بولم چې که دی د خپل دې
زيار په وړاندې د ولولې د ځوانۍ په غوښتنه په ډېر لږ څه (پوهنپاڼې)
نه وای بسيا شوی؛ نو ما دده دغه زيار په گانده کې دده د لوړو علمي
او پوهنتوني رتبو لپاره بسنده گانه، خوبيا هم ورته د مبارکيو د
وړاندې کولو او د نور پرمختگ په هيله خپله خبره د خوشال بابا په
دې هيله منه وينا رالندوم چې:

لا به ډېر گلونه واشي په داباغ کې

د گلزار د غوړېدلو يې اغازدی

نمانځنه

محمد آصف صميم

۷/۱/۱۳۷۷

پېښور

د لارښود استاد نظر

له ډېرې مودې راهيسې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي په پښتو څانگه کې د پښتو شعر د شکلي جوړښت په باب د يو بشپړ علمي-څېړنيز اثر ليکلو ته اړتيا وه، له نېکه مرغه ښاغلي محمد اسمعيل يون په خپل علمي هاند او هڅې سره دا علمي خلا ډکه او دا مهم ضرورت پوره کړ.

((د پښتو شعر هندسي جوړښت)) د پوهنيار علمي رتبې لپاره د يون ټاکلې موضوع ده. دا موضوع خورا ډېره جالبه، ضروري او جامع ده. محمد اسمعيل يون په ډېر زحمت، زيار او زغم سره دا موضوع په هر اړخيز ډول څېړلې ده. گڼ اشار او منابع يې ورپسې کتلي او په پای کې يې له گڼو نويو او پخوانيو اخځونو نه په کې گټه اخيستې ده. اثر پر (۴) څپرکو وېشل شوی دی، په پيل کې سريزه راغلې، چې د پښتو شعر پر شکلي سکښت او ددې اثر د ليکلو د اړتيا په باب خبرې کوي. ورپسې د نظم هغه بېلابېل فورمونه معرفي شوي، چې په پښتو او عربي ژبه کې دود دي، بيا د پښتو ازاد شعر په باب څېړنه راغلې ده، ورپسې د پښتو ولسي شاعري گڼ فورمونه معرفي شوي دي. تر دې وروسته په بل څپرکي کې د پښتو ولسي شاعري ځينې نور فورمونه معرفي شوي، په پای کې يو پايله (نتيجه) راوړل شوې، چې ددې کتاب پر ټول څرنگوالي او په عام ډول د پښتو شاعري پر شکلي رغښت باندې

رڼا اچوي. سره له دې چې تراوسه پورې د ښاغلي محمد اسماعيل يون يو شمېر نور علمي او څېړنيز اشار چاپ شوي او د (پوهنيار) علمي رتبې لپاره د ده هر يو اثر كفايت كاوه لكه: ((د ژبو او ادبياتو پوهنځي پښتو كتابښود))، ((افغانستان ته اوښتي فرهنگي زيانونه)) او نور... پر هر يوه ده د (پوهنيار) علمي رتبه اخيستلاي شوه. خوده بيا هم د خپلې علمي ترفيع لپاره د ((پښتو شعر هندسي جوړښت)) نوې موضوع وټاكله. په ډېرو سختو او تنگو شرايطو كې يې خپله دا هيله پوره كړه او هغه اړتيا يې هم له منځه يوړه چې په پښتو څانگه كې د داسې يو اثر د نشتوالي له كبله محسوسېدل. زه ((د پښتو شعر هندسي جوړښت)) علمي څېړنيز اثر د ښاغلي محمد اسماعيل يون د (پوهنيار علمي رتبې) لپاره وړ، پوره او بشپړ گڼم او له اړوندو څانگو څخه هيله كوم، چې نوموړي ته د دې گټور علمي اثر له كبله د پوهنيار علمي رتبه تصويب او ورکړي.

په درناوي

پوهندوی محمد صابر خوشکی

د پښتو څانگې آمر

سريزه

تراوسه پورې په پښتو ادب کې يو شمېر داسې پوهنيز (علمي) اثار کښل شوي، چې په هغو کې د پښتو شعر پر جوړښت او رغښت باندې رڼا اچول شوې ده. دغه راز د پښتو شعر د مانيز او جولييز جوړښت په اړه ګڼ شمېر ليکنې شوي او يو شمېر بېلابېل شعري فورمونه (شکلونه) تر څېړنې او شننې لاندې نيول شوي دي. هر فورم په جلا جلا ډول خپل شوی او ځانګړنې يې په ګوته شوي دي. له همدې کبله د پښتو شعر (نظم) شکلونه په ټوليز (عمومي) ډول پر دوو لويو برخو وېشل شوي دي: (۱)

۱- د شعري نظم هغه فورمونه او چوکاټونه چې له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلي، خو دلته زموږ په ژبه کې دود دي، سره له دې چې دا شعري فورمونه له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلي، خو د پښتو ژبې د غريز جوړښت تابع دي. په دې مانا؛ د نظم هغه قوانين چې په عربي ژبه کې د عربي نظمونو لپاره دود دي هغه نه مني او د پښتو نظم خپل جوړښت يانې څپيز-خجيز (سېلاب-تونيک) سيستم پرې تطبيقېږي. (۲)

د غريز او څپيز خجيز جوړښت له مخې دا شعري فورمونه يا صنفونه هماغه قوانين مني چې د پښتو د نورې ولسي، ملي او يا لوستي شاعرۍ د نظمونو پر بېلابېلو فورمونو تطبيقېږي.

په دې شعري چوکاټونو کې په ټوليز ډول د (۱۵) په شاوخوا کې شعري فورمونه موجود دي لکه: غزل، قطعه، قصيده، مثنوي، مستزاد، مثلث، مربع، مخمس، مسدس، ترجيع بند، ترکيب بند، معشر او... (۳)

۲- هغه شعري فورمونه يا د نظم چوکاټونه دي، چې هغه په خپله د پښتو شاعرۍ زېږنده دي او يا هم له پخوا څخه په دې ژبه کې باب دي. اکثره دا شعري چوکاټونه په نورو ژبو او په ځانگړي ډول د گاونډيو ژبو په شاعرۍ کې ليدل شوي نه دي. داسې ښکاري چې دا شعري فورمونه د پښتو ژبې د غږيز او اهننگين جوړښت پر بنسټ رامنځته شوي او خوند يې هم په همدې ژبه کې دی. د دې شعري فورمونو ځينې يې قافيې او ان ردیفونه هم لري، خو ځينې يې بيا له دې قيد څخه هم ازاد دي، خو د غږونو او څپو داسې پرله پسې اوډنه او انتظام لري، چې د نظم هرې مسرې ته يو ډول ځانگړی ترنم او اهننگ ورکوي او هغه خوند پوره کوي، چې څوک يې له منظوم کلام څخه اخيتسلاي شي. د يو منظم قانون له مخې د اهننگ لوړوالی او ټيټوالی او د ژبې له غږيز جوړښت سره بشپړ پيوستون، د پښتو ملي او ولسي شاعرۍ ډېره خوندوره کړې ده. له همدې کبله خو دا شاعري زموږ د ولس د موسيقۍ له څپو سره ډېره ښه اوډلتيا مومي او کله چې بيا دا دواړه ښکلي هنرونه سره يوځای شي، نو بيا د دردمنو زړونو زنگ لري کړي.

د پښتو ژبې د شعر دا چوکاټونه هر یو بېل بېل شکل لري، د څپو د شمېر او د مسرو د څومره والي او څرنگوالي له پلوه یو له بله بدلون مومي، خو بیا هم د څپیز خجیز جوړښت له مخې پر ټولو یو قانون تطبیقېږي. یانې تر هرو درېو څپو وروسته څلورمه څپه خج (فشار) اخلي. د یادونې وړ ده، چې همدا نظام پر هغو شعري چوکاټونو هم د تطبیق وړ دی، چې له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلي دي.

د پښتو شاعری خپل چوکاټونه لنډی، سروکی، لوبه، بگتی، چاربیته، بدله، نارې یا غبرونه، کاکړي غاړې او نور دي. ددې ترڅنګ په پښتو ادب کې د ازاد شعریا د ازاد نظم یو بل ډول شعري فورم هم موجود دی. ځینې کسان دا شعري فورم له نورو ژبو څخه پښتو ته راغلی شعري فورم بولي، خو ځینې نور ادبپوهان بیا پر دې ټینګار کوي، چې دا هم د پښتو ژبې د نورو شعري چوکاټونو په څېر د پښتو شاعری زېږنده دی. دوی وایي د پښتو ولسي شاعري او ازاد شعر ترمنځ زیات ورتوالی موجود دی، د پښتو ملي شاعری ځینې فورمونه هم د قافیې او ردیف له قید و بند څخه ازاد دي او د مسرو اوږدوالي او لنډوالي لري او ازاد شعر هم، نو په دې وجه پښتو ازاد شعریا ازاد نظم له پښتو ژبې نه پردی شعري فورم نه شي ګڼل کېدی. ددې یادونه هم په کار ده، چې په پښتو ازاد شعر کې ځینې هغه قیدونه او قوانین، چې د پښتو شعر نور شعري چوکاټونه یې ثابت ساتلي او هغو ته یې یوه مشخصه بڼه

ورکړې، هم له منځه تللي دي. ددې شعري چوکاټونو ترمنځ ګډه او مشترکه وجه د وزن شتوالی او د څپيز خجيز قانون منل دي. ازاد نظم يا ازاد شعر لکه د لنډۍ، چاربيتې، غزل او يا هم نورو په څېر کوم ټاکلی شکل نه لري. لکه څنګه چې يې له نامه څخه ښکاري شاعر د خپل درد او اند د افادې لپاره کولای شي، خپلو ازادو شعرونو ته بېلابېلې بڼې ورکړي، خو (وزن) بيا هم تراوسه پورې د ازاد شعريو رغوونکي رکن (توک) دی.

لکه څنګه چې دمخه يادونه وشوه، تراوسه پورې په پښتو ادب کې د پښتو شعري فورمونو د تشخص لپاره ګڼ شمېر ليکنې شوي او يو شمېر کتابونه ليکل شوي دي. په دې ليکنو کې د پښتو شعر د تخنيکي جوړښت په اړه زيات معلومات او څرګندونې وړاندې شوې دي، خو بيا هم داسې يوې رسالې ته اړتيا وه، چې په هغې کې د پښتو شاعرۍ د بېلابېلو چوکاټونو هندسي جوړښت ترسيم شي او د هغو د بدن سيستم افاده کړي.

دا اړتيا هغه وخت ډېره رامنځته کېږي، چې څوک عملاً په پوهنځي او يا بل روزنيز مرکز کې د پښتو شاعرۍ د جوړښت پر څېړنه، شننه او تشرېح بوخت وي. هلته تشرېح کوونکي مجبور دي، چې د محصل او يا پوښتونکي د ذهني قناعت د خړوب لپاره د شعر هندسي شکل پر تخته ترسيم کړي. زه چې عملاً له داسې يو تدریسي بهير سره مخامخ وم، نو د محصلينو د پوهېدنې لپاره مې په ازموېنې توګه د هر شعري فورم هندسي بڼه هغو ته رسم کړه.

ددې عمليې تر تکرار وروسته دې کار مثبتنه پایله ورکړه او محصلین د خپل ذکاوت په انډول له ډېرو هغو شعري فورمونو سره، یا په بشپړ ډول او یا په نیمه ډول اشنا شول، چې پښتو کې کار بدل. د نظم د هرې برخې او رکن د افادې لپاره بېلابېلې نښې نښانې او علایم وټاکل شول، لکه د قافيې د افادې لپار (a) نښه، د ردیف لپاره (=) نښه او د مسرې لپاره کرښه (—) وټاکل شول. د همدغو علایمو او هندسي نښو په واسطه د یو شعر هندسي جوړښت لاسته راتلای شي. ددې امکان هم شته، چې په یو شعري فورم کې څو ډوله قافيې موجودې وي، نو د هغو بېلابېلو د افادو لپاره د قافيې څو نور شکلونه په دې ډول (c,b او d) وټاکل شول. خو دا ټولې نښې نښانې د ښوونکي او محصلینو ترمنځ د یوې قراردادې وسیلې په توګه، د خپل مشکل د حل او شعري جوړښت د هندسي شکل د افادې په غرض استعمالېدې، نه د مطلقو ټاکل شویو هندسي نښو په توګه.

اوس هم دا نښې د یو ازموینې او وړاندیز ښه لري. د پښتو ژبې او ادب له درنو پوهانو او لیکوالو څخه په ډېره مینه هیله لرم، چې د پښتو شعر د هندسي ترسیم لپاره زموږ دا هیله پوره او بشپړه کړي؛ زموږ پروړاندیز غور وکړي او په پای کې داسې یوه پایله لاسته راشي، چې د هغې په واسطه ددې امکان برابر شي، چې د پښتو شاعرۍ د بېلابېلو چوکاټونو هندسي رغښت، اسکلېټ او جوړښت ترسیم شي.

مور به دلته لومړی پر هغو شعري چوکاټونو او د هغو پړه نډسي
جوړښت خبرې وکړو، چې هغه له عربي څخه پښتو ته راغلي او دلته
زموږ په ژبه کې دود دي او بيا به د پښتو پر نورو شعري فورمونو او
زموږ د ولسي شاعرۍ پر شعري فورمونو رڼا واچول شي.

لومړۍ خپرکي

گډه شعري فورمونه

۱- غزل:

په پښتو شاعري کې غزل يو له هغو شعري چوکاټونو څخه دی، چې ډېر عام مقبوليت لري. د پښتو اکثرو شاعرانو د غزل په فورم کې زيات قلم چلولی دی. په همدې وجه خو غزل په پښتو کې د ځينو نورو شعري فورمونو په انډول زيات ظرافت او لطافت ته رسېدلی دی. د غزل ښکلا او ظرافت په دې نور هم زيات شول، چې دې فورم ته د پښتني چاپېريال زياتې انځورنې وردننه شوې، ځوانو پښتنو شاعرانو ته هم غزل داسې يو فورم دی، چې د دوی قلم په کې ښه ازموېنت کولای شي. اکثره ځوان شاعران په همدې فورم کې خپل وزن ښه پوخ کړي، پر قافيې، ردیف، خپو او د نظم پر ځينو نورو توکو ځان واکمن کړي، نو بيا نورو شعري فورمونو ته مخه کړي. پخوا به د غزل په فورم کې هغه مسایل راتلل، چې په ټوليز ډول يې غنايي او عشقي مسایل په خپله غېږه کې رانغاړل، وروسته بيا د غزل ځولۍ د ژوند له نورو رنګارنګ گلونو ډکه شوه او اوس غزل تر دې بريده رسېدلی، چې په يوه مسره کې يې ناخوالې او په بله کې يې د ژوند د خوږو رنګارنګي بيانېدې شي.

په پښتو کې لومړنۍ شاعر چې دې شعري فورم ته يې پښتني
شال ورپه سر کړ، هغه لوی خان خوشال بابا و، چې د غزل په يوه
مسره کې يې توره او بله کې زلفې وځلولې:

توره چې تېرېږي خو گوزار لره که نه

زلفې چې ول ول شي خو خپل يار لره کنه (۴)

د غزل د دومره عام مقبوليت او زيات استعمال يوه وجه شايد
همدا وي، چې د يو مانيز پيوستون او تسلسل ترڅنگ د غزل هر
بيت په اصطلاح ځانته پاچا دی او په ځانگړي او خپلواک ډول ډېر
دروند مانيز بار پورته کولای شي.

غزل لکه چې له نامه څخه يې ښکاري عربي کلمه ده او له همدې
ژبې څخه پښتو ته دا فورم راغلی دی. له مانيز پلوه نورو هغو
شعرونو ته، چې غزل، عشقي يا غنايي مانيز بار لېږدوي، هم غزل
ويل کېدی شي، خو د فورم له پلوه بيا غزل ځانگړې بڼه او شکل
لري.

غزل معمولاً هغه شعري چوکاټ ته وايي، چې مطلع ولري، يانې
د سرييت يې اکثراً مقفی وي او د بل هر بيت دويمه مسره يې قافيه
ولري او د مطلعې قافيه تعقيب کړي، د بيتونو شمېر يې له (۵-۱۵)
بيتونو پورې وي. د څپو شمېر يې معمولاً سره برابر وي. په ځينو
خاصو غزلو کې کېدی شي د غزل هغه مسرې چې قافيه نه لري، يوه
څپه تر قافيه والو مسرو څخه زياتې شي. په پښتو کې له ۷ څپيز

څخه نيولې بيا تر ۱۵ څپيزو پورې غزلونه شته. قافيه په غزل کې
اساسي توک دی، خو ردیف اختياري دی.
هر کله که په مطلع کې تر قافيې څخه وروسته ردیف راوړل شو،
د همغه ردیف راوړل په ټولو قافيه لرونکو مسرو کې حتمي گڼل
کېږي. په پښتو شاعري کې د غزل فورم دا لاندې بڼې لري:
۱- بې ردیفه غزل:

هغه غزل دی، چې ردیف ونه لري او پر قافيه پای ته رسېدلی وي.
لکه د پير محمد کاروان دا غزل:

په غرونو کې نښتروي او په کلي کې چنار
په زړه کې مگر څانگې څانگې وغځېږي يار

زلمي زلمي خوبونه دې په غېږه کې شيندم
که وخت دې چېرته وغځوي گونځې په رخسار

په سر کې لکه غريوسي گلونه د جلال
له کوم سر نه چې ول تاو شي د دار لکه دستار

راوغځوه لاس لکه د کوچو غوندي سپين
د تورو وينو ډک زړه گي مې دى پرهار پرهار

اعجاز دى د نغمو گني نو څنگه به يې وړاى؟
دا دروند د غمو بار په نري تار تار د ستار

بېگه مې توتکى جوړې جوړې په خوب ليدې
کېدى شي گډ شم نن د تورو سترگو په بازار

نن خوند کوي چې سور سالدو اور بل کړي پرگودر
پرون خوند کړو او وروند د روسانو پر کتار

ورځه ورپسې راوله شبنم غوندي طبيب
غزل دې شو کاروانه د نرگس غوندي بيمار (۵)

د پورتنی غزل هره مسره ۱۴ څپې لري: چنار، يار، رخسار،
دستار، پرهار، بازار، کتار او بيماريې د قافيې کلمې دي.
رديف نه لري. ددې غزل هندسي جوړښت په دې ډول دی:

a _____

a_____

a_____

a_____

a_____

a_____

a_____

a_____

a_____

په پښتو کې لومړۍ معلومه او لاسته راغلې منظومه ژباړه هم د
غزل له فورم سره سمون خوري. د پټې خزانې په حواله ابو محمد
هاشم ابن زيد السرواني په (۲۲۳-۲۹۷هـ) کې د يو عراقي شاعر
محمد ابن خلاد يو شعر په پښتو ژباړلی دی (۶). د شعر پښتو
منظومه ژباړه داده:

ژبه هم ښه وينا کاندې چې يې وينه
د خاوند په لاس کې زراو درهمونه

ژبور ورله ورځي وينا يې اوري
د درهم خاوندان تل وي په وياړونه

که درهم يې ځنې ورک سوسي نټلی
پر نړۍ يې وي په خړو پېژندونه

که بډای سوني وبولي خلک وايي
دا ويناده رښتيانيه له رښتونه

که بېوزلی ووايي رښتيا خبره
نور ووايي دا خو سوني دې تېرونه

هو درهم ښندي هر چاله لويه برخه
د درهم د خاوند هر ځای پر تمونه

درهم ژبه ده که څوک ژبور کېږي ده وسله که څوک پرې کاندې قتالونه (۷)

د پورتنۍ شعر هره مسره ۱۲ څپې لري (وینه، درهمونه، ویاړونه،
پېژندونه، رښتونه، تېرونه، پرتمونه او قتالونه) یې د قافیې کلمې
دي، ردیف نه لري. هندسي شکل یې دادی:

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

۲- ردیف لرونکی غزل: د غزل د فورم هغه بڼه ده، چې د قافیې
ترڅنګ ردیف هم ولري. ردیف هغه یوه یا څو کلمې دي چې تر

قافيې څخه وروسته په يوه شکل او تر ډېره زياته حده په يوه مانا
تکرار راځي، دا غزل وگورئ:

د وخت سالار زما تر بوردی اشنا
دا نوم مې ځکه د منصور دی اشنا

د مغولو الې انتها نه ښکاري
د وخت خوشال په رنځ بوردی اشنا

د اټک پلنه نه د اموتر غاړو
د زړه وطن مې ټول چور چور دی اشنا

ستا د نظریه تعویذو به رغی
ژوندون مې تا پسې رنځور دی اشنا

هغه چې ته به یې ټکور ته راتلې
د زړه ټپ هغسې ناسور دی اشنا

لوگي لوگي دې بېکسيار له کتو درتلي چې نه شي بس مجبور دی اشنا (۸)

د پورتنی غزل هره مسره ۱۱ خپې لري. تربور، منصور، رنتبور،
چور، انخور، ناسور او مجبور، په کې د قافيې کلمې دي. (دی
اشنا) دی اشنا (چې تر ټولو قافيو وروسته په يوه شکل او يوه مانا
تکرار راغلي، ردیف گڼل کېږي.
د پورتنی غزل هندسي بڼه داده:

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

ددې شکل بله بېلگه داده:

دا چې څرېږي مخامخ درته په دار سرونه
په دې وطن کې بس همدغه وو د کار سرونه

وږي يې هسې هم غاصب همېشه وږي په زوره
کاشکې دا ځل زموږ غنم وکړي د مار سرونه

زه خود مینې ارمانجن وم ما خو زړونه غوښتل
کړل دي د عقل طرفدارو را شمار سرونه

د سپینو ستورو په لیدو شي فرښتې رایادي
داسې ښکارېږي لکه وي چې يې هوار سرونه

تر سریتوب د زرو قدر یو په زړه زیات شو
دروېشه نن سبا واړه شول تردینار سرونه (۹)

د پورتنی غزل هره مسره ۱۵ څپې لري. (دار، کار، مار، راشمار،
هوار او دینار) یې د قافیې کلمې دي. (سرونه، سرونه) په کې ردیف
دی.

۳- دوه قافیز غزل: دا هغه ډول غزل دی، چې دوه بېلابېلې
قافیې ولري. مانا دا چې د دوو مسرو د پای تر قافیې څخه دمخه او
یا د مسرو په منځ کې بله قافیه موجوده وي. په مطلع کې دوه
بېلابېلې قافیې موجودې وي. د نورو مسرو قافیې د مطلعې خپله
خپله قافیه تعقیبوي، که چېرې تر هرې قافیې وروسته ردیفونه
راغلي وي، نو تر هرې تعقیبوونکي قافیې څخه وروسته د هغې
خپل ردیف هم په هماغه بڼه تکرارېږي. لومړی به دلته هغه بېلگه
راوړو چې څنګ په څنګ قافیې ولري:

که یم ډېر د حوادثو په کمال شل
خو درځم که مې رهبر شه باکمال مل

تا چې ځوان د دلبرۍ د کرم عام کړ
درته جوړ شو د عاشق غریب د سوال ول

معشوقه چې د جبین غوټه خوره که
د عاشق د خاطر غوټه شي فی الحال حل

د جفا و فاسودا په خپل اختیار که
د خوبانو په دربار کې دی دلال ل

اونېکې تېل صبر پنبه لري اور مینه
باري خدای ﷻ مې چراغ نه که د اقبال بل

د هنر د چاپک سوار لافه که ماته
چې اسمان نیلي راواخلي د خپل چال چل

خو چې ولید شي د مینې په ورشو کې
رقیبان که علي خان لکه شغال غل (۱۰)

په پورتنی غزل کې د کشال، باکمال، سوال، فی الحال، لال،
اقبال، چال او شغال، د لومړۍ قافیې کلمې دي او (شل، مل، ول،
حل، لال، بل، چل او غل) د دویمې قافیې کلمې دي. ردیف نه لري.
هره مسره یې ۱۲ خپې لري. د غزل دا ډول په پښتو شاعری کې
دومره باب نه دی. په پخوانیو دېوانو کې یې بېلګې شته. هندسي
شکل او جوړښت یې دادی:

ba_____

ba_____

ba_____

ba_____

ba_____

ba_____

ba_____

ba_____

د دوه قافيه ييزو غزلو بل ډول دادی، چې لومړۍ قافيه د مطلعې
د مسرو په منځ کې راځي، ورپسې بيا ردیف راځي، ورپسې بيا بله
قافيه او بيا ورپسې ردیف. د مطلعې هره قافيه ځانته ځانته
ردیفونه او ځانته ځانته قافيې لري، يانې دا چې د وروسته مسرو
قافيې، په مطلع کې راغلې قافيې تعقيبوي. لکه د اسحق ننگيال دا
غزل:

خيبري تنده

ټول عمر درنه ده سپکېدو ته يې چې پرې نږدئ
 خاوره پښتنه ده او پردو ته يې چې پرې نږدئ
 پرېږده خيبري تنده چې بيا په وينو ماته شي
 گرمه معرکه ده سرېدو ته يې چې پرې نږدئ
 سره چې وړي اورو نه په کمڅو کې د پښتو ناوې
 ښه ده چې لمبه ده لوگېدو ته يې چې پرې نږدئ
 زلفو د جانان ته چې څو سرې وينې غوټۍ نه شي
 لاره تکه سره ده وچېدو ته يې چې پرې نږدئ
 نن مې د خوشال توره چې بيا هوس د شرنگ لري
 تاوه په شرنگ ښه ده چوپېدو ته يې چې پرې نږدئ
 گورئ چې اسمان کې ورېځ د ستورو د لارېل وهي
 ورځ خولا اوږده ده تورو شپو ته چې يې پرې نږدئ
 وړي يې چې غرور ته ثريا په جام د سترگو کې
 نېغه مو شمله ده کړېدو ته يې چې پرې نږدئ (۱۱)

دا غزل دوه قافيې او دوه ردیفونه لري. په لومړۍ قافیه کې
 (درنه، پښتنه، معرکه، لمبه، سره، ښه اوږده او شمله) د قافيې
 کلمې دي. (ده، ده) يې ردیف دی او په دویمه قافیه کې (سپکېدو،
 پردو، سرېدو، لوگېدو، وچېدو، چوپېدو، شپو او کړېدو) د
 قافيې کلمې دي. (ته يې چې پرې نه ږدئ، ته يې چې پرې نه ږدي)
 يې ردیف دی. ددې غزل هندسي جوړښت داسې انځورېدی شي:

=b _____ =a _____
=b _____ =a _____

=b _____ =a _____

=b _____ =a _____

=b _____ =a _____

=b _____ =a _____

=b _____ =a _____

=b _____ =a _____

۴- ماته غزل: (ماته غزل) ورته ځکه وايي چې په منځه ملا کې
بې د هرې مسرې په منځ کې د اهنګ يوه وقفه راځي. په همدې منځ
کې د څپو د شمېر له مخې هر مسره پر دوو مساوي برخو وېشل
کېږي، لکه په لاندې غزل کې چې (ګوره د زخمو غوتۍ) د مسرې
لومړۍ برخه او (خاڅي مې له سترگو نه) د مسرې دويمه برخه ده.
کله کله د اهنګ دا وقفه تر قافيې وروسته راځي او کله د ردیف يوه

برخه هم ورسره نيسي او بيا تر هغه وروسته وقفه او بيا نور ردیف
راځي. دلته به ددې ډول غزل يوه بېلگه وړاندې شي:

د تصور څپې

گورم د زخمو غوټۍ څاڅي مې له سترگو نه
يار ته د کمځو غوټۍ څاڅي مې له سترگو نه
نن چې دا تيارې کوڅې ټولې دي باغچې باغچې
جام جام د سپرلو غوټۍ څاڅي مې له سترگو نه
پر بوتل له شونډو مې ستا د انگو گلان
گرانې د نشو غوټۍ څاڅي مې له سترگو نه
مات مې شو د صبر جام بڼکل مې کړه مينوشه خوله
ماتې د توبو غوټۍ څاڅي مې له سترگو نه
او بڼکه د ليمو د باغ رغړي دې قدم پسې
گوره د اسرو غوټۍ څاڅي مې له سترگو نه
اوري د ننګيال پر سر ستا د تصور څپې
راغلي د خيالو غوټۍ څاڅي مې له سترگو نه (۱۲)

په پورتنی غزل کې (زخمو، کمڅو، سپرلو، نشو، توبو، لېمو او
خیالو) د قافیې کلمې دي. (غوټی، څاڅي مې له سترگو نه) یې
ردیف دی. هره مسره یې ۱۴ څپې ده. هندسي شکل یې دادي:

$$\begin{array}{c} \frac{\quad}{\quad} = /a \\ \frac{\quad}{\quad} = /a \\ \\ \frac{\quad}{\quad} / \\ \frac{\quad}{\quad} = /a \\ \\ \frac{\quad}{\quad} / \\ \frac{\quad}{\quad} = /a \\ \\ \frac{\quad}{\quad} / \\ \frac{\quad}{\quad} = /a \\ \\ \frac{\quad}{\quad} / \\ \frac{\quad}{\quad} = /a \end{array}$$

۵- بې مطلعې غزل: هغه غزل دی، چې یوازې مطلع نه لري،
یانې د سر لومړۍ بیت یې مقفي نه وي. د لومړي بیت دویمه مسره
یې قافیه لري او د نورو بیتونو د دویمو مسرو قافیه یې د لومړي
بیت د دویمې مسرې قافیه تعقیبوي. که چېرې د لومړي بیت د

دويمې مسرې تر قافيې وروسته ردیف راغلی وي، نو د نورو قافیه
والو مسرو ردیفونه هم همدا بڼه لري.
په پښتو لرغونې شاعری کې د شیخ رضی لودي او نصر لودي
ترمنځ شوی شعري سوال او ځواب هم له همدې فورم سره ورته والی
لري. د دې فورم یوه بېلگه داده:

هیله

چې خزان وهلی بن یې سور او شین کړم
د خیالونو دنیاګۍ ته مې نن راشه

د گیلو مانو په شونډو ګوتې کېږده
درواری شمه یوه شپبه پخلا شه

چې غوتۍ زما دهیلو پې ساه واخلي
په سره څله کې پرځه د سبا شه

چې د مړاوو خاطر و سترگې يې ښکل کړم
په ترڅو شونډو مې يو وارې موسکا شه

د رنټبور د شپو دردونه مې هېرېږي
د غزل ذهن ته ننوزه ساه شه

په ټپونو مې پټۍ د مينې کېږده
يوه هيله ده پوښتنې له مې راشه

وينې (خه وي) په کې نه شته دي گيلې دې
د پيوند سپېر و زخمونو له دوا شه (۱۳)

په پورتنۍ شعر کې (دا، پخلا، سبا، موسکا، ساه، را او دوا) د
قافيې کلمې دي، (شه، شه) يې ردیف دی. هندسي بڼه يې داده:

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

۲- خلوریزه (رباعي):

رباعي هم هغه شعري فورم دی، چې له عربي څخه پښتو ته راغلی دی. دا فورم خلور مسرې لري، له ځینو استثنایي حالاتو پرته چې په هغه کې کېدی شي د درېیمې مسرې یوه څپه د قافیه والو مسرو تر څپو کمه یا زیاته شي، په ټولیز ډول د ټولو خلور وارو مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي. د رباعي لومړۍ بیت مقفې وي، درېیمه مسره یې قافیه نه لري او د خلورمې مسرې قافیه

يې د مطلعې قافيه تعقيبوي. د غزل په شان په څلوريزه كې هم رديف
اختياري وي، خو كله چې د رباعي په مطلع كې رديف راوړل شو
څلورمه مسره كې به ضرور بيا هماغه رديف تکرارېږي.

په پښتو كې د بېلابېلو څپو په شمېر رباعي ويل شوي، خو لس
څپيزې څلوريزې په كې زياتې دي. دا رباعي اكثره په تول تللې دي.
هغه رباعي چې لس څپيزې دي، هره مسره يې د اهنګ له مخې
تقريباً پر دوو برخو وېشل کېږي. پنځه څپې يې يوه خوا او پنځه يې
بله خوا په تول تللې وي.

د لوی خان (خوشال بابا) هغه رباعیات چې د یو ځانګړي کتاب
په بڼه د (خوشال رباعیات) په نوم د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوي
او شمېر يې تقريباً (۱۵۰۰) رباعیاتو ته رسېږي، تقريباً په سلو كې
۸۵ څلوريزې يې لس څپيزې دي.

پراوسني وخت د څلوريزو بل بشپړ کتاب چې زموږ په لاس كې
دی، هغه د (پسته اور) په نوم د هېواد د نوميالي شاعر محمد
صديق پسرلي د څلوريزو مجموعه ده. په دې اثر كې څه كم (يوزر)
څلوريزې راغلي، چې ټولې لس څپيزې دي. د استاد قيام الدين
خادم اكثره څلوريزې هم لس څپيزې دي.

يوه بله خبره چې د رباعي يا څلوريزو په باب د ياد وړ ده، هغه
داده، چې عام ولس او په ځانګړي ډول ځينې سندرغاړي رباعي
هغه ډول شعرياً نظم ته وايي چې معمولاً د پند، نصيحت او
اخلاقي مسايلو په باب ويل شوي وي او په موسيقي كې يې

سندرغاړي تر غزل او يا کومې بلې سندرې دمخه وايي او په همدې
موقع کې د اورېدونکو د ذهن پاملرنه ځانته راجلبوي. دلته يوه
تېروتنه رامنځته کېږي؛ هغه دا چې اکثره سندرغاړي تر اصل غزل
او سندرې دمخه کم شعر لولي هغه اکثره د مانا د انتخاب له مخې
وي، نه د فورم له مخې. څرنگه چې په رباعي کې هم ډېر زيات
اخلاقي، ديني، او نور مسايل راځي، نو دوی اکثره هغو شعرونه
چې دا موضوعات په کې بيان شوي وي، هغو ته رباعي وايي، سره
له دې چې که د فورم له مخې هغه غزل هم وي. دلته ددې يادونه په
کار ده، چې دا رباعي يا څلوريزه هغه رباعي نه ده، چې عام ولس يا
سندرغاړي يې په کومه مانا او بڼه استعمالوي.

څلوريزه يا رباعي دا لاندې بڼې لري:

۱- هغه رباعي چې ردیف نه لري، لکه د استاد خادم دا څلوريزه:

که دا غفلت وي پښتو ورکېږي

چې پښتو لاړه پښتون ډوبېږي

تللي خو تللي دي خير به غواړو

په پاتې قام مې اوس زړه رپېږي (۱۴)

په پورتنۍ څلوريزه کې (ورکېږي، ډوبېږي او رپېږي) د قافيې
کلمې دي. ردیف نه لري، هره مسره لس لس څپې لري. هندسي شکل
يې دادي:

a

a_____

_____a_____

بله بېلگه:

د مار که نه وي په تن کې زهر
سردار که نه لري خنجر د قهر

دا دواړه توکه به زما په پوهه
نه ياد په کلي وي نه ياد په شهر (۱۵)

په دې رباعي کې (زهر، قهر، شهر) د قافيې کلمې دي. ردیف نه
لري، هره مسره لس لس خپې لري.
۲- هغه ډول رباعي يا څلوريزې دي، چې تر قافيې څخه وروسته
ردیف هم لري.
دا لاندې څلوريزې وگورئ:

تن به تاوان وای که مینه نه وای
ژوند به حيوان وای که مینه نه وای

انسان به شه و د لارې دوږه جهان به وران وای که مینه نه وای (۱۲)

په پورتنۍ څلوریزه کې (تاوان، حیران، او وران) د قافیې کلمې
دي. (وای که مینه نه وای) یې ردیف دی. هره مسره لس څپییزه ده او
د پښتو د اکثر څلوریزو په شان، هره مسره په منځه ملا کې
نیمایي کېږي او تر لږې لفظي وقفې وروسته یې دویمه برخه لوستل
کېږي، دوه نورې بېلګې یې دا دي:

د باطل زړه کې خطر پیدا شو
تیارې بوګنېږي سحر پیدا شو

ضمیر موسکې شود انسانانو
سترګې پیدا شوې نظر پیدا شو (۱۷)

په توره شپه کې شمع رڼا کا
ماوې: ماتم کا ماوې ژړا کا

که پتنگان دي ستي ايرې شول ماوې: پاكان دي عشق او وفا کا (۱۸)

هندسي شکل يې:

=a _____

=a _____

=a _____

۳- قطعه:

قطعه هم په هغو فورمونو کې راځي، چې له عربي ژبې څخه راغلي او په پښتو شاعري کې باب شوي دي. قطعه لکه د څلوريزې (رباعي) په شان څلور مسرې لري، خو له رباعي څخه يې تفاوت دا دی، چې په رباعي کې لومړۍ بیت مقفی وي يانې دواړه مسرې يې سره قافيې لري او يوه شان قافیه تعقیبوي او د دویم بیت دویمه مسره ورسره هم قافیه وي، خو په قطعه کې د لومړي بیت لومړۍ او د دویم بیت لومړۍ مسرې له قافيې نه ازادې وي او د دواړو بیتونو دویمې مسرې په خپل منځ کې یو شان قافیه جوړوي. قطعه هم په دوو ډولودو:

۱- هغه قطعه چې ردیف نه لري لکه:

بياد ميوجام به مات كړم
چې ځواني شي زما تېره

په ځوانۍ كې گناه خوند كړي
په پيرۍ كې تقوا ډېره (۱۹)

۲- هغه چې رديف لري لكه:

د احساس دوزخ كې اوسم
په ارمان د يو جنت كې

مساوات دې برملا شي
شي انسان دې په عزت كې (۲۰)

هندسي جوړښت يې په دې ډول دی:

a

a

بل شکل:

=a

=a

کله ځينې لوستونکي، سندرغاړي او ان ليکوال (رباعي او قطعه) دوه بېلابېل شعري فورمونه يو بل سره مطالعه کوي، (څلوريزې) ته (قطعه) وايي او (قطعي) ته څلوريزه. دوی په دې تېروزي چې د دواړو د مسرو شمېر سره برابر دی، نو فکر کوي چې دواړه به يو شان وي. دې کې شک نه شته چې د مسرو شمېر يې سره برابر دی، خو د رباعي يا څلوريزې ټول بيت ضرور مقفی وي، يانې دواړه مسرې يې يو شان قافيه لري، خو د قطعي لومړی بيت مقفی نه وي. البته د لومړي بيت دويمه مسره يې قافيه واله وي، چې د دويم دويمه مسره هم همدا قافيه تعقيبوي. د اهنګ له پلوه هم دا دواړه شعري فورمونه توپير لري.

۴- بولله (قصيده):

قصيدې ته په پښتو کې (بولله) وايي. خپله قصيده عربي کلمه ده. په لغت کې (قصد کړای شوي) ته وايي. په عربي اصطلاح کې هغه شعرو چې د بيتونو شمېر به يې تر ۱۲ يا ۱۷ کم نه و او دا نوم د قصد له مصدره جوړ شو، چې معنا يې استقامت او اتصال، سموالی، برابري او سوچه توب وو (۲۱).

دا هغه شعري فورم دی، چې د غزل په شان د سر لومړی بيت يې مقفی وي. د نورو بيتونو د هر بيت دويمه مسره يې قافيه ولري او د مطلعې قافيه تعقيب کړي. قصيده په شکل او جوړښت کې له غزل سره چندان توپير نه لري، توپير يې دادی، چې د غزل د بيتونو

شمېر له ۵ څخه تر ۱۵ پورې وي او د قصيدې بيا له ۱۲ څخه تر دوو
سوو يا تر دې هم زياتو بيتونو پورې دی. پخوانۍ قصيدې له مانيز
پلوه هره يوه اکثره پر درېو برخو وېشل شوې دي:

د قصيدې لومړۍ برخې ته تغزل يا تشبيب وايي چې په هغې کې
شاعر تر اصلي موضوع دمخه د طبيعت ستاينه کوي. د قصيدې
دويمه برخه د هغې اصلي موضوع ده. دا برخه له تغزل يا تشبيب نه
وروسته پيلېږي او په دې کې شاعر د خپل ممدوح ستاينه کوي. د
قصيدې درېيمه برخه دعائيه بولي چې په هغې کې شاعر د خپل
ممدوح لپاره د خداى (ج) له دربار نه د بښنې او هوساينې غوښتنه
کوي.

په اوسنيو قصيدو کې پورتنۍ نورمونه چندان په پام کې نه نيول
کېږي. د غزل او ځينو نورو شعري فورمونو په شان، په قصيده کې
هم ردیف اختياري دی، خو که مطلع کې راوړل شو، نو په نورو
دويمو مسرو کې يې راوړل حتمي کېږي. قصيدې دوه شکلو نه
لري، يو هغه ډول دی، چې ردیف نه لري او بل هغه ډول دی، چې
ردیف ولري. د پښتو لومړۍ معلومه لاسته راغلې قصيده په هغه
شکل کې راځي چې ردیف نه لري. هغه قصيده داده:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زموږ لوي هر گل چې خاندې په بهار
هر غټول چې په بيديا غوړېده وکا

رېږوي يې پانې کاندې تار په تار
 ډېر مخونه د فلک خپېره شنه کا
 ډېر سرونه کا تر خاورو لاندې زار
 د واکمن له سره خول پرېباسي مړ شي
 د بېوزلو وينې توی کاندې خونخوار
 چې له برمه يې زمري رپي ځنگلو کې
 له اکوبه يې ډاري تيرو جبار
 هم يې غشي سکني ډال د ژوبلورو
 رستمان ځنې ځغلا کاندې په ډار
 چې يې ملاوې نه کړېږي په غښتليو
 د فلک پرې وکاڅه کاري گوزار
 په يوه گردښت يې پرېباسي له برمه
 نه يې غشي نه ليندۍ وي نه يې سپار
 څه تيری څه ظلم کاندې ای فلکه
 ستاله لاسه نه دې هېڅ گل بې له خار
 په ويرژلو لور نه کړې په زړه کراپه!
 پرنتليو او روې د غم ناتار
 هېڅ روغی مې په زړه نسته ستاله ځوره

بېلوې په ژړا ژړ مين له يار
 له تېرېو دې اوښې خاڅي له اورېځو
 چينې ژاړې په ورت ورت ستا له شنار
 نه به لاس واخلي له خوره نه به لورې
 نه به ملا کړې له بېوزلو له ترار
 نه به زړه وسوځوي په هېچا باندې
 نه به پرېوزې له گردښته له مدار
 نه به وصل کړې مين له بل مينه
 نه به درملې تپونه د افکار
 ستا له لاسه دي پراته ژوبل زگېروي کا
 هر پلوت ته تپي زړونه په ځار ځار
 کله غوڅې کاندې مراندې د زړگيو
 کله تېر باسې وگړي هوښيار
 کله ټکې واچوي پر نازوليو
 کله څيرې کړې گرېوان د نمځي چار
 کله غورځوي واکمن له پلازونو
 کله کېنوي په خاورو کې بادار
 زموږ پر زړونو دې نن بيا يو غشی وويشت

ودې ژوبلله په دې غشي هزار
 پر سوريو باندي وير پرېووت له پاسه
 محمد واکمن چې ولاړی په بل دار
 یو وار شو اسیر په لاس د میر خمنو
 انتقال یې وکړ قبر له بل وار
 په سماو یې ودان اهنگران وو
 په تیکنه وپر درست جهان او خار
 د محمود د ژوبلورو په لاس کنبوت
 چې غزنه ته یې باتلی په تلوار
 ننگیالیو لره قید مړینه ده ځکه
 سه یې والوتله هسک ته پردې لار
 تر نړۍ یې غوره خاورې هدیره کا
 د زمريو په بېړیو کله وي خوار
 په دې ویرد غور وگړي تور نمري سول
 په دې ویررنا تیاره سوله د بنار
 گوره خاخي رنې اوښې له دې غرونو
 د اکړونگی ساندې لي په شورهار
 نه هغه زرغاد غرونو د بېدیا ده

نه د زرکیو په موسا دی کتههار
 نه غټول بیا زرغونېږي په لاسونو
 نه بامې بیا موسېده کا په کهسار
 نه له غرجه بیا راځي کاروان د مشکو
 نه رادرومي غورته بیا جويې د شار
 د پسرلي اوره تودې اوښې توینه
 مرغلي به نيسان نه کړي نثار
 دا په خه چې محمد ولاړ له نړۍ
 په ويرينه يې سو غور ټول سوگوار
 نه ښکارېږي هغه سورد سور په لتو
 نه ځلېږي هغه لمړېږي ديار
 چې به نجلیو په نڅا په کې خندله
 چې به پېغلو کا اتني قطار قطار
 هغه غور په ویر ناتارد واکمن کښېوت
 هغه غور سود جاند م غوندي سور او
 لاس دې مات شه ای فلکه چې دې وکا
 محمد غوندي زمري د مړينې ښکار
 شين زرگی فلکه ولې لا ولاړي؟

ای د غور غرونو په خه نه شوی غبار
 مخکې ولې په رېږدلو نه پرېوزې
 لاندې باندې شئ چې ورک شي دا شعار
 چې زمري غوندې واکمن ځي له جهان نه
 چې څوک نه کړي پر نړۍ باندې قرار
 سخ په تا ای محمد د غرو لمروې
 په نړۍ به نه وي ستاد عدل سار
 ته پر ننگه وې ولاړ په ننگه مړ سوې
 هم پر ننگه دې په ننگه کا ځان جار
 که سوري دې په تگ ویر کاندې ویرمن سول
 هم به ویاړي ستا په نوم ستا په تبار
 په جنت کې دې وه تون زمونږ واکمنه
 هم په تا دې وي ډېر لورد غفار (۲۲)

د شیخ اسعد سوري په دې قصیده کې (کوکار، بهار، تار، زار،
 خونخوار، جبار، دار، گوزار، سپار، خار، ناتار، یار، شنار، ترار،
 مدار، افکار، څار، هوبنیار، چار، بادار، هزار، دار، وار، اوڅار،
 تلوار، لار، څوار، تبار، شورهار، کتیهار، کهسار، شار، نثار،
 سوگوار، دیار، قطار قطار، سوراږ، بیکار، شعار، قرار، سار،

جار، تبار او غفار) د قافيې کلمې دي، ردیف نه لري هره قافیه واله
مسره یې ۱۱ خپې او بې قافيې مسره یې ۱۲ خپې ده.
هندسي شکل یې دادی:

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a

a

a

(ترپايه)

د ښکارندوی غوري لرغونې قصیده هم دا بڼه لري.
د قصیدې بل شکل دا دی، چې تر قافيې وروسته ردیف هم
ولري.

د کابل زخمي سندرې

د زړه زخم مې د سرې مالګې کمر دی
راختلی پرې د سپینو او ښکو لمر دی

د کابل زخمي سندرې یې رانه وړې
د باگرام (سروش) له مانه مروردی

د ښو او شونډو ياد هم رانه هېر دی
جوړ غړل مې له خنجر او له پرهر دی

د لمر پېغله د غربت زېري نیولې
سپين سحر موزېر په شان د مازيگر دی

پر مريو مو بلا چرې شوې پخې
قصابان د کلي وايي چې اختر دی

چې په تېر د بتانو مغزي غوڅ کړي
چا وې موږ کې هم پيدا زوی د اذر دی

مات کوډرې يې له تاندو وینو ډک دي
د شهيدو پېغلو خه رنگين گودردی

مايې زړه اورېده دی مې چغې ناورې
هو د کاڼو په غوږونو کون خيبر دی

سپين لباس د پرنېتو ابليس اغوستی
جاھلان وايي وارث د پيغمبردی

پوروړي يې د ژوند د سکو ډېر دي
زموږ کلي ته راغلی سوداگر دی

کوټنی د ماشومانو شهیدانې
پرساغل راخورد وینو سمندر دی

کړې ږندي د تصویرونو مړو مړو اوښکو
تښتېدلی له هندارو نه جوهر دی

ماڼوگان يې خرڅوي پر نهنگانو
د بې نوحه بېړۍ څه سپېره لنگر دی

د حسين او ذوالجناح وینې مباح دي
دلته هلته دا بیان د هر شمردی

هراغزی رانه د وینو قلنگ غواړي
د تناکو په پڼو کې مو سرفردی

بې جرسه قافلې ته یې جرس کړ
مات مې زړه کې د ظالم د غشي سردی

خه سره توده پېرزو د یار اغیار ده
د یولاس کې زمهریرد بل سقردی

گرځوم یې در په در چپړته یې کېږم
د ژوندون د مړي پېټی مې پر سردی

د ژوندون په هدیره کې یې ایسار کړم
یو اشنا راته نکیردی بل منکړدی

هر د جال دي د همدې جامې اغوستې
په وطن راغلی بې نېټې محشر دی

پر گلونو باروتي خپسې ناستې
د وړموپه لمبو لولپه ځيگردي

يتيم ژوند ايسارد غشوپه سيلۍ کې
تاو له ځانه يې د زخم سورڅا دردي

د اياز څنې د گور چينجي خوړلي
د محمود دربار بې مشکو بې غبردي

چې له هند به يې وړمې د چنډن راوړې
د پښتون د طوطي مات هغه وزردي

بيايې کړې دي اودس د چاپه وينو
چې خطاب يې د وژنې پر منبردي

په خلوت کې به د تاک تيونه روي
په جلوت کې سوي لوي د کوثردي

د کاروان د وطن نوم په وینو لیکم ماتراشلی ورته روح لکه مرمردی. (۲۳)

په دې قصیده کې (کمر، لمر، مرور، پرهر، مازیگر، اختر، اذر،
گودر، خیبر، پیغمبر، سوداگر، سمندر، جوهر، لنگر، شمر، سفر،
سر، سقر، پرسر، منکر، محشر، ځیگر، خادر، عنبر، وزر، منبر،
کوثر او مرمرد) د قافیې کلمې دي. (دی، دی) یې ردیف دی. د شعر
هره مسره ۱۲ څپې ده. جوړښت یې په دې ډول دی:

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

=a_____

تر پایه...

۵- دوه یزه (مثنوي):

دوه یزه (مثنوي) هغه ډول شعري فورم دی، چې هر بیت یې په خپل منځ کې ګډه قافیه لري (مقفی وي)، د بیتونو شمېر یې ثابت نه دی. په ټولو قافیه والو شعري چوکاټونو کې مثنوي تر ټولو خلاص او لوی شعري فورم دی. شاعر کولای شي په دې شعري فورم کې خپل مقصد تر وروستي بریده بیان کړي، ځکه نو اکثره شاعران د لویو موضوعگانو د بیان په غرض دا فورم انتخابوي، لکه ابوالقاسم فردوسي چې د شاهنامې د لیکلو لپاره دا فورم وټاکه. په

مثنوي کې که شاعر په یوه قافیه کې له ستونزې سره مخ شي، نو بلې ته تللای شي. په مثنوي کې هر بیت ځانته قافیه لري، کېدی شي ځینې بیتونه یې ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري، خو د ټولو بیتونو وزن مشترک وي او د څپو شمېر یې سره مساوي وي. مانا دا چې مثنوي مقفی مشترک الوزنه او د مساوي څپو لرونکی فورم دی.

لکه دمخه چې مو یادونه وکړه په مثنوي کې کېدی شي ځینې بیتونه ردیف لرونکي وي او ځینې په قافیه ختم شوي وي، نو په دې صورت کې مثنوي دا شکل اختیاروي:

a _____

a _____

=b _____

=b _____

c _____

c _____

همدا سې نور بیتونه

او یا هم دا شکل:

=a _____

=a _____

b _____

b _____

C_____

C_____

او همداسې نور بیتونه

دلته به د مثنوي یوه بېلگه راوړو:

ته به راغلي

په سترخوان به مې پرته وچه ډوډۍ وه
بل څه نه وو همېشه وچه ډوډۍ وه

ماشومان مې وو زلخوږي او خوا توري
شول پیکه یې د مخونو روښان ستوري

ما ویل چې بد لوم به دغه حال زه
ټولوم به په څه توگه زراو مال زه

یوه شپه بیا توره شپه وه ډېره توره
زه په غلا پسې روان ومه له کوره

چي له ورايه څه رڼا په نظر راغله
يو طرف ته څپمه ستا په نظر راغله

چي څپمي ته در دننه شوم ژړا وه
گډه ستا په ماشومانو يو غوغا وه

سوځېدل واړه له لورې په سره اور کي
د خوړلو هېڅ شى نه و ستا په کور کي

بس يو دېگ و ستا و مخته په اور باندي
ايشولي دي په دغه دېگ کي سپاندي

ماشومان دي تېر ايستل په دي خبره
(چي کتغ دي پخېدونکي ژر تر ژره

د يو څه ساعت لپاره صبر وکړئ
بيا به واړه خپل ځانونه پرې ماړه کړئ)

زما زړه کباب په دغه ننداره شو
ځان له دې کبله ټیټ راته ښکاره شو

چې په کور کې مې پرته سپینه ډوډۍ وي
په سترخوان مې همېشه سپینه ډوډۍ وي

خو د شکر سبق بیا هم له ما هېر شو
فرق د حق او ناحق بیا هم له ما هېر شو

پر ازغنه لاره باندې مې سفرو
سورد بیلو پښو په وینو مې هر پل و

لرې ځای ته وم روان له لرې ځایه
گله من ومه په دې سبب له خدایه

چې د پښو خپلۍ یې هم نه وې راکړې
تو دې ځمکې مې وې دواړه تلې وړې

په شنه زړه مې پرې کوله اوږده لاره
په عذاب ومه د ژوند له درانه باره

زړه مې غوښت چې زیاتي ساه اخیستل بس کړم
مات د ژوند دا زنگ خوړلی شان قفس کړم

خو چې ځان مې جوړاوه و دغه کار ته
هغه وخت وم نږدې شوی یوه ښار ته

ددې ښار په دروازه شوم وردننه
د ارام په اراده شوم وردننه

چې یو خو قدمه لږمه په وړاندې
برابرې مې شوې سترگې په تاباندې

په خکېدو وې را روان زما په لورې
په بدن دې وو لاسونه او سرپورې

مگر پښې دې گوره چاوې قلم کړي
نیم ورنونه دې وو پاتې نیم یې وړي

زما زړه کباب په دغه ننداره شو
زما حال خراب په دغه ننداره شو

ما ویل چې له خپلیو یم بېزاره
بیلې پښې مزل کولای شم په لاره

بنادی نه غواړم له پاکه خدایه نورې
زما پښې دې وي زما په جسم پورې

پر ما باندې همغه عجیبه وخت و
شپه او ورځ به مې په سر کې خیال د تخت و

په دې نیت مې ټولې کړې وې لښکړې
مست اسونه تېرې تورې کلکې زغرې

چې په زور د چا تخت ونیسم باچا شم
په دې توگه به تر هر چا سر بالا شم

هر یو لاس به ماته پورته په سلام وي
هر یو سر به ماته ټیټ په احترام وي

خو تر دې خبره وړاندې چې روان شم
په وطن د چا ورگډ لکه توپان شم

ته مې ولیدې چې ټول په اوښکو لوند وي
در په دره وي په دواړو سترگو روند وي

خپله وېره پاچاهي دې وه بایللي
د وطن حکمرانې دې وه بایللي

هر څه هر څه وو خپل ورور له تا اخیستي
تاج و تخت یې و په زور له تا اخیستي

په دې خیال چې بیا د تخت د عوه ونه کړې
په ده باندې دوباره حمله ونه کړې

ستاله سره یې ستا سترگې وې ایستلې
په ډبره یې ستا سترگې وې ایستلې

زما زړه کباب په دغه ننداره شو
زما حال خراب په دغه ننداره شو

ما ویل داسې منصب دې خدای میرات کړي
چې د سردښمنان دومره د چا زیات کړي

چې خپل ورور یې هم کار اخلي له خنجره
دواړه سترگې یې په زور کارې له سره (۲۴)

په پورتنۍ دوه یزه (مثنوي) کې تاسو ولیدل، چې اکثره بیتونه
یې بېلابېلې قافیې لري. ځینې بیتونه یې ردیفونه لري او ځینې یې
نه لري. خو ټول یې یو ګډ وزن تعقیبوي او د څپو د شمېر له مخې
سره مساوي دي، خو په مثنوي کې کله کله داسې پېښېدې شي چې

د ټولو بیتونو د څپو شمېر کې یې یوه څپه زیاته یا کمه شي خو د هربیت مسرې یې د څپو د شمېر له مخې حتمي سره مساوي وي.

۲- درېیز (مثلث):

هغه ډول شعري فورم دی، چې هر بند یې (درې مسرې) لري. درېواړه مسرې یې متحد الوزنه وي او یو شان قافیه تعقیبوي. په مثلث کې قافیه اساسي او ردیف اختیاري توکي وي. د مسرود څپو شمېر یې سره برابر وي. د سربند درېواړه مسرې یې په خپل منځ کې ګډه قافیه لري. یانې درې واړه مسرې یې قافیه لري، د هر بند دوه لومړۍ مسرې په خپل منځ کې او درېیمه مسره یې قافیه کې له مطالعې او یا د سر د بند له قافیې سره یو شان وي. په ټولیز ډول د دې فورم هندسي جوړښت په دې ډول دی:

a _____

a _____

a _____

b _____

b _____

a _____

د مثلث د بندونو شمېر کېدای شي تر دوو زیات وي، خو که د بندونو شمېر یې هر څومره وي همدا پورتنۍ عملیه پرې تطبیقېږي. دلته به د مثلث یوه بېلګه وړاندې کړو، چې څلور بندونه لري:

خه اوبښکې ويني اوري په دې سپينو چنارو
يو شوردی پورته کېږي د اروا له منارو
ژړا مې نه ودرېږي په خوږمنو ولولو

اورونه دي اورونه چې بلېږي په تقدير
بې وسې يو بې هيلې ددې ظلم په تدبير
خه مينه محبت رانه لاهو شول په اورو

د گل پانې مې شولې د جانان د مخ حيا
په تورو سترگو پاتې شوه له ما ټوله دنيا
خه سترې سترې لارې شوې د هيلو په مېرو

د گلوبه دې بيا هغه دوران کله راځي
د هجر په سوز تللی به ارمان کله راځي
خه تور مهر ونه لگي له خدا په ډکو خولو (۲۵)

د پورتنۍ شعر په لومړي بند کې (چنارو، منارو، ولولو) د قافيې
کلمې دي، په دويم بند کې (تقدير او تدبير) د قافيې کلمې دي او
(اورو) د لومړي بند له قافيې سره يو شان ده. په درېيم بند کې (حيا،
دنيا) په خپل منځ کې د قافيې کلمې او (مېرو) د لومړي بند له

قافييې سره يو ډول ده. څلورم بند کې (دوران، ارمان) په خپل منځ
کې د قافييې کلمې دي (کله راځي) ردیف دی (خولو) د لومړي بند
له قافييې سره يوشان ده. هندسي جوړښت يې دادي:

a _____

a _____

a _____

b _____

b _____

a _____

c _____

c _____

a _____

=d _____

=d _____

a _____

۷- مستزاد:

((د رباعي، غزل يا قصيدې پر هره مسره باندې چې يوه لنډه
غوندې مسره ورزياته شي، مستزاد گڼل کېږي. په دې لحاظ
لومړۍ يا لويه مسره وړو کې مسرې ته د مانا له مخې احتياج نه

لري، ځكه چې ټوله مانا په لومړۍ مسره كې بشپړه وي. جوړښت يې
داسې دى، چې يوه مسره يې لنډه او بله اوږده وي. دلته به د بېلگې
په توگه د مفتي عبدالحنان لغماني يو مستزاد شعر ولولئ:

شپه د دوشنبې ده چې نبي صاحب روان شو
تېر تر لا مكان شو
شپه د دوشنبې وه ورته راغى جبرائيل
ويي كړ قال و قيل
زه يم رالېږلى په جلتۍ سره جليل
پاخېره خليل
شاه نبي زموږه لكه سروه خرامان شو
تېر تر لا مكان شو

شاه نبي چې سپور شو په براق باندې له واره
ويي نيولـه لاره
سل زره ملكي بل په لاس يې شعله داره
تلې به يوه هواره
لاره تر اسمانه حاضر ماه تابان شو
تېر تر لا مكان شو

پاس په اسمانو کې چې به ته نبي عرب
شاه علي نصب
صف په صف ملکو به دده کاوه ادب
امرو در ب
پاتې په خپل ځای کې جبرائیل ورته حیران شو
تېر تر لا مکان شو

اتلس کاله شپه وه د معراج وکره یقین
تللی نازنین
تاج یې د لولاک په سرو لټه شو د یاسین
راغی ماه جبین
ځکه په کې واړه سربلنده امتیان شو
تېر تر لا مکان شو

ته ((عبدالحنانه)) د دنیا کارونه بس که
مینې ته هوس که
ځان دې د نبي اخر زمان په در کې خس که
بند دې دا نفس که
گوره هر غزل دې مشهور په درست جهان شو

تېرترلا مکان شو (۲۲)

هندسي شکل يې دادی:

$$\begin{array}{l}
 =a \underline{\hspace{2cm}} \\
 =a \underline{\hspace{2cm}} \\
 b \underline{\hspace{2cm}} \\
 b \underline{\hspace{2cm}} \\
 b \underline{\hspace{2cm}} \\
 b \underline{\hspace{2cm}} \\
 =a \underline{\hspace{2cm}} \\
 =a \underline{\hspace{2cm}}
 \end{array}$$

د نورو بندونو جوړښت يې هم همداسې دی.

۸- څلوريز (مربع):

مربع هغه ډول شعري فورم دی، چې هر بند يې څلور مسرې لري. د لومړي بند څلور واړه مسرې يې په خپل منځ کې همقافيه وي، يانې يو شان قافيه تعقيبوي. ردیف په کې اختياري دی که د سر په مسره کې ردیف راوړل شو، نو د لومړي بند په څلور واړو مسرو کې يې راوړل حتمي دي. د نورو بندونو درې مسرې سره په خپل منځ کې همقافيه وي، خو د څلورمې مسرې قافيه يې د لومړي بند د مسرو قافيه تعقيبوي او که لومړی بند ردیف ولري، نو د نورو بندونو د څلورمو مسرو قافيه او ردیف بايد همغه د لومړي بند

قافیه او ردیف تعقیب کړي. که شاعر هر څومره د بندونو زیاتول غواړي، نو پورتنۍ قاعده باید مراعات کړي. بله خبره داده، چې که چېرې د لومړي بند مسرې ردیف ولري، نو دا ضروري نه ده، چې د ټولو بندونو لومړۍ درې واړه مسرې دې هم ردیفونه ولري، بلکه د ټولو بندونو څلورمه مسره د لومړي بند د شکلي جوړښت یانې د قافیې او ردیف تعقیبولو ته اړه ده. بل ټکی دادی، چې اکثره د ټولو مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي، خو په ځینو خاصو حالاتو کې کېدی شي د کوم بند د څپو شمېر د یوې څپې په اندازه زیات یا کم شي. ددې فورم هندسي جوړښت داسې ترسیمېدی شي:

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

b _____

b _____

b _____

=a _____

دا بڼه هم درلودای شي:

a _____

a _____

a _____

a _____

=b _____

=b _____

$$\begin{array}{l} =b \underline{\hspace{2cm}} \\ a \underline{\hspace{2cm}} \end{array}$$

دلته به د مربع يوه بېلگه وړاندې شي:

درېغه نوی عجب وخت د نوبهار وای
شکوفه هر رنگ گلونه د گلزار وای
لاس تر لاس سره نیولی ما او یار وای
په مژه مژه خواږه ویل تکرار وای

یا وانا ست یا سره گرځېدی په باغ کې
معطره وای د گلو په دماغ کې
دوه په دوه مو سره راز وای په فراغ کې
هم مانع په دواړو سترگو پوند اغیار وای

دواړه سترگې تورې کړې په رنجو وای
ملتانې نکریزې ایښي پر لاسو وای
سره ناست غاړه غړې راز مو ورو ورو وای
شانه کړې تورې زلفې پر رخسار وای

راحت ناست په سياحي وای د سرو گلو
بل غوغا راباندې پاس وای د بلبلو
هم هنگام وای د سرو لېو د زېښلو
می خوري وای د سرو لېو می تیار وای

تور کاکل یې پر تندي باندې وای کښاته
په دماغ کې د گلشن ناست وای مخ راته
سره گلان مې وای حیران و تماشاته
لاس مې ایښی پر اوږو د گلغذار وای

تورې زلفې یې پر مخ شمال وهلای
غوړیشی یې له ږمنځې خلاصولای
مایې پاس پر سینه خوله ور جوړولای
شرمولی بوی د اوښکو د تاتار وای

هر چې ما ورته ویلای دده هو وای
هم مطلب دده قبول زما پر لیمو وای
په خوښۍ وای نوبت تلې د غمو وای
زما خواست منات دده په خپل اختیار وای

په خوښی وای سره ناست غمونه بس وای
هم زانو پر زانو ایښی دسترس وای
پر سپین مخ مې لاس وهلی په هوس وای
بل په غاړه یې د سرو گلونو هار وای

خدايه تاته دي اسان که دغه وشي
تېری زړه به په وصال د یار او به شي
د ((جمعه)) د زړه ارمان به پاته نه شي
دده ورون د اشنا سر لاس پر رخسار وای (۲۷)

۹- پینځه یز (مخمس):

د مخمس او مربع عمومي جوړښت تقریباً یو شان دی، توپیر
یې په دې کې دی، چې په مخمس کې تر مربع یوه مسره زیاته وي.
یانې دلته هر بند پینځه مسرې لري. د لومړي بند پینځه واړه مسرې
یوه قافیه تعقیبوي او د نورو بندونو څلور مسرې په خپل منځ کې
هم قافیه او د پینځمې مسرې قافیه یې د لومړي بند د قافیه تابع
وي. تر لومړي وروسته چې نور بندونه راځي، د هر بند تر قافیه
وروسته کېدی شي په څلورو مسرو کې بېل ردیف راشي. خو

پينځمه مسره په قافيه او رديف کې د لومړي بند د قافيې او رديف
تعقيبونه کوي. پينځه يز دا لاندې بڼې درلودلای شي:

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

b _____

b _____

b _____

b _____

a _____

همداسې ترپايه

په يوه مخمس کې کېدی شي ځينې بندونه ردیفونه هم ولري، په
لومړي بند کې هم ردیفونه راغلي وي، خو رديف بيا هم په مخمس
کې اختياري دی، خو قافيه د مخمس اساسي برخه جوړوي. د مربع
په شان له ځينې استثنایي بندونو پرته د مخمس د ټولو مسرود
خپو شمېر سره مساوي وي. کېدی شي ځينې مخمسونه د رديف د
لرلو له کبله داسې بڼه ونيسي:

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=b _____
=b _____
=b _____
=b _____
=a _____

=c _____
=c _____
=c _____
=c _____
=a _____

او نور بندونه

دلته به د پينځه يزيو ه بېلگه وړاندې شي:

د هجران له لاسه ناست يمه ويژلۍ
لكه بت په غټو سترگو دم ختلي
بېهوده په صورت روغ په زړه نتلي
بېلتانه په مرگي حال يم رسولي
رښه راولي اشنا په سفر تللي

ډېر مې وکړ د هجران په بلا صبر
هېڅ مې صبر سرور نه شه په دا جبر
که مې ولگېده سرد غم په قبر
ومې نه ژړل په حال د مهربر

نه شته ما غوندي هېڅوک په بخت کړلی

دا کوم شرم دی کوم درم دی یاری
دا پیوند دی بدنما ترویزاری
چې مې یار په توده زمکه د خواری
کښېني پاڅي خوار حیوان له ناچاری
اوزه بنوی بېرازه گرځم سپین سپېڅلی

یاله یار سره ولاړ وای په رکاب کې
یا یې مړ وای د هجران په اول تاب کې
یا وای ډوب مدام د اوبو په سېلاب کې
هسې پاتې شوم بې ابه مخ ناولی

تف زما په دا بې پته اشنایی شه
پف د برق و د برېښنا په روښنایی شه
لامې حال تر دا بتر په جدایی شه
صد رحمت زما د یار په دانایی شه
چې یې خام وم په دا غم کې پېژندلی

چې په مینه کې کوتاه د چا قدم شي
مبتلا به لکه زه په درد وغم شي
په کلونو به جدا ځنې صنم شي
په جرگه به د رښتینو هسې گرم شي
چې به ما غوندې بې شرمه گرځي غلی

که مې مینه په دروغ نه وي رښتیا وي
په اسيا کې د هجران تللی کس یا وي
که دا نه وي لېونی سر په صحرا وي
چې هېڅ نه شوم که مې څه شرم و حیا وي
له دې شرمه چاته پورته مه کتلی

هېڅ مې خوند نه شته د سترگو غړولو
دي مې کاني په تندي دوړولو
هم مې پوست دی په وهل د لوړولو
یم لایق د هر عذاب د کړولو
چې بې یاره کړم له خلکو کور و کلی

نورې چارې کړم همۀ ناتراشي لوارې
په مذهب د عاشقۍ ورانې ويجارې
کله کله مې که اوبنې په مخ لارې
چې له غمۀ مې شي تويې په مخ لارې^(۱)

يود يارد جدايي خوارې نيستي شوه
بله خپله بې پتي بې همتي شوه
يو پلود رقيبانو بدنيتي شوه
بل پلود تور طالع بې شفقي شوه
عشق په دا هومره بلايم ازمويلي

ربه مه گورې زما و بې پتي ته
ما و مه سپارې زما بې همتي ته
يامې راولي د سترگو وويستي ته
نور مې مه نيسي د هجرو نېستي ته
وسوم ډېر لکه کباب په اور نيولي

^(۱) د حميد دېوان په کابل چاپ کې د دې بند يوه مسره له چاپه پاتې شوې ده.

د اشنا په ښکلي مخ مې سترگې وا کړې
په ناسور مې د هجران پورې دوا کړې
تللی یار راسره وصل خوا په خوا کړې
ژر په ژردا ناروا په ماروا کړې
که مې چپرې له اخلاصه یې بللی

که هر خویار ته نږدې د زړه په یاد یم
په صورت چې ځنې لرې په هېواد یم
شپه او ورځ د خدای و داد ته په فریاد یم
په تش باد مې تسلي نه شي ناباد یم
که مې یار د سر په سترگو وليدلی

تور طالع برگشته بخت د عشق په کار کې
بد قسمت او بد شامت په دغه لار کې
بر ناحقه بدري خورم په سمه لار کې
نه شته ما غوندې هېڅوک په هېڅ دیار کې
په څه شوم زبون ساعت یم زېږېدلی

له هغه چې پوهېدلی په ښه بد یم
رسېدلی د پنجاه و پنج تر حد یم
مبتلا د ښکلي مخ په خال و خد یم
که د صدق شل سنده ښیم رد یم
یوه ښکلي په راستۍ نه یم منلی

که مې یو ځله اشنا له هنده راشي
په هوس ورته گلزار د غم صحرا شي
له هجرانه یې حاصله تېرا شي
فراغت د جدایي له چوون چرا شي
نور ((حمید)) له اشناییه لاس و کښلی (۲۸)

۱۰- شپږیز (مسدس):

هغه ډول شعري جوله ده، چې هر بند یې شپږ مسرې لري، د سر
لومړي بند شپږ واړه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي. ردیف
یې اختیاري دی.

د نورو بندو پینځه مسرې په خپل منځ کې هم قافیه او هره شپږمه
مسره یې په قافیه کې د لومړي بند د مسرود قافيې تابع ده. د
مسدس ځینې بندونه کېدی شي ردیف ولري او ځینې یې کېدی

شي رديف هم ونه لري، خو قافيه د هر بند د هرې مسرې لپاره
ضروري ده. دغه راز ټولې مسرې د څپو د شمېر له مخې سره
مساوي وي او هم يې وزن مشترک وي. له مربع څخه يې دوه او له
مخمس څخه يې يوه مسره زياته وي.

د مسدس هندسي جوړښت داسې ترسيمېدلی شي:

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

b _____

b _____

b _____

b _____

b _____

a _____

او همدا سې نور بندونه

داسې شکل هم غوره کولای شي:

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=b _____
=b _____
=b _____
=b _____
=b _____
=a _____

او د ردیف په تغیر سره نور بندونه.
دلته به ددې شپږیز یوه بېلگه راوړو:

حیف په دا ژوندون شه چې له یاره یم مهجوره
هر نفس غوڅېږم د هجران په تېره توره
ژاړم پټ په زړه کې په خوله خاندم له ضروره
سترگې مې شوې دواړه په ژړا ژړا بې نوره
عقل له مالاړ شه لېونی یم بې شعوره
دا قصه زما ده په تمام جهان مشهوره

لاس مې خپل کوتاه کړه د دنیا له هره کاره
غم الم مې نه شته له چا نه یم پروا داره
یار سره واصل شوم بې تلاشه بې ریباره
نن چې بهر مند یم زه له بوس و له کناره

سترگي څه رنگ نيسم د دلبر له بڼه رخساره
تري و او بوت ته همپشه وي ناصبوره

ته په دا سرو سترگو چي افت پر ځان زمايي
ځان مې در قربان شه چي تر ځانه گران پر مائي
تش په دا ملال کاته له مانه هوش ربايي
زه رنځورد عشق يم ته ثاني د مسيحا يي
حوري به زه څه کړم ملا! څه يي راته ستايي
ماوته تر حورو خپله کښلي ده منظوره

څه وايي ناصحه زه مريد د مې فروش يم
هر چي راته وايي زه د ده حلقه بگوش يم
پند کړه وهونبيار ته زه خو مست و باده نوش يم
خلک دې تهمت راباندې وايي زه خاموش يم
او بڼې مې بهرې تر چشمې نه زيات په جوش يم
هم لرم له غمه سينه گرمه تر تنوره

نه ده د سړيو بقا زياته تر حبابه
خونه لا پخواله خپله مرگه کړي خرابه

سیند ده دا دنیا چې رغړول کا بی سېلابه
 کام د اژدها دی دنیا هسک کره سر له خوابه
 ولې ((معزالله)) په سقر درومي بی اسبابه
 فکر د توبی کره همیانی کره خپله پوره. (۲۹)

۱۱- اوه یز (مسیح):

دا هغه ډول شعري جوله ده، چې هر بند یې اوه مسرې لري، د
 لومړي بند اوه واړه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي. د نورو
 بندونو شپږ مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه خو اوومه مسره یې
 په قافیه کې د سر د لومړي بند د قافیې تابع وي. له مربع، مخمس او
 مسدس سره یې یوازې د مسرو په شمېر کې تفاوت وي. نور
 جوړښت یې سره ورته دی. دلته هم ردیف اختیاري دی، یانې دا چې
 کېدی شي ځینې بندونه یې ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري، خو
 که چېرې د لومړي بند مسرو تر قافیو وروسته ردیف درلود، نو د
 نورو بندونو وروستی مسره باید په قافیه او ردیف کې ضرور د
 لومړي بند د قافیې او ردیف تابع وي. دلته به د یو اوه یز (مسیح)
 بېلگه راوړو، چې هم ردیف لرونکي بندونه لري او هم بې ردیفه بند.
 هندسي جوړښت یې دادی:

=a _____
=a _____
=a _____
=a _____
=a _____
=a _____
=a _____

=b _____
=b _____
=b _____
=b _____
=b _____
=b _____
=a _____

همداسې نور بندونه..

و((ت)) له توره وکاره چې سپین شي
قاف و((س)) ورسره واچوه چې شین شي
په تحصیف سره یې مخ پریمینځه چې سین شي
معون یې دوه سولس که چې رنگین شي
نور دې ټوله په یوه نیم ځای شین شي
جوړله دغه یوه نیمه به امین شي
بې له((نه)) به وډکي و ته یقین شي

خه په کار دي بي له ده که جهان ستا شي
بلد حکم قاف تر قافه پر هر چا شي
د قارون تر دنيا ډېره ستا دنيا شي
تر سخا دي د حاتم تېره سخا شي
بي بقا به تر مانيه د کسري شي
عاقبت به دي په خان پوري بلا شي
سخت مکان به دي د اور جوړ پر سجين شي

سرو مال واړه ده تر نامه جار که
شيرين خان يې توري خاوري د دربار که
تل پر خان باندي کندي د پښو لار که
خان له خاصو عاشقانو سره شمار که
خط پر خان دده د مينې په پرکار که
مه وځه له دغه خطه زړه قرار که
چې نامه در باندي جوړه د کمين شي

ښه تصديق باوري واړه په اقوال کړه
موافق يې هريو فعل پر افعال کړه
خان نگهه له فسادونو د محال کړه

کمالات حاصل دده دښه کمال کره
په دا حال سره موجود دده وصال کره
زړه به چاودله ډېره غمه د لعین شي^(۱)

له اخلاصه دوست دارد چهاریار شه
پر بزرگيه د حضرت صديق اقرار شه
پس له ده حضرت عمر دی خبردار شه
پس له دوی حضرت عثمان گڼه هوښیار شه
کل و لیان دي ترده لاندې فهمیم دار شه
تر دا هسې بزرگۍ جارد کرار شه
پیروي د دوی کوه چې ټینگ دې دین شي

مخالف چې څوک له دوی دي مخ یې توردی
کوم به زیات تردوی گڼې مکان یې اوردی
که بادشاه شي د اقلیم ښکاره سرتوردی
یا عادل تر نوښیروان شي هم منگوردی
یا مدام کړي سخاوت لعنت یې پوردی
عاقبت یې تنها ټک د گور په لوردی

^(۱) یوه مسره کمه ده.

کي څلور طرفه لاندې ترنگين شي

ما ((جمعه)) په خپل قدر دي دوی منلي
موهبات دور موهبات چې دي راغلي
طبیعت در طبیعت یې راستولي
وراثت در وراثت چې دي ویلي
اصلي ولي مې پر زړه بنیستلي
بناخ د پانې مې تر تن ټوله وتلي
چې مې جوړ عین الیقین حق الیقین شي. (۳۰)

۱۲- اته یز (مثنی):

د نظم هغه ډول دی، چې هر بند یې اته مسرې لري، اته واړه
مسرې یې په خپل منځ کې یو شان قافیه لري. ردیف په کې اختیاري
دی. د بل هر بند او ه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او اتمه
یې د لومړي بند د مسرو قافیه تعقیبوي.
هندسي شکل یې دادي:

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____
a _____
a _____
a _____

b _____
b _____
b _____
b _____
b _____
b _____
b _____
a _____

او که ردیف ولری، نو بڼه یې یوازې د ردیف په برخه کې بدلون
مومي نور چوکاټ همدا شان دی. د بندونو شمېر یې قید نه لري.
بېلگه یې داده:

توره شپه شي ناليدونکي شان لاسونه
ان تر لمره راته زبېښي مې رگونه
له ډبرو را بهر شي څو لاسونه
تاووي راته پر مخ مخ د بوالونه
تروږمۍ شي يو توپان شي سره تېغونه
پرېکوي تر سرو لاندې مړوندونه
وريځې وريځې شي زما د خولې اهونه

بيايي سيوري ته شي دمه ستا يادونه

يو په بله کاروان لار شي د سلگيو
يو سور لال راڅخه ورک شي له ککيو
په لمحې سيوري راپرېوزي د پېړيو
په توتو په سر شکاوه شم له گړيو
ستا د څنو په شرک باد شي په مستيو
ددې غره غوتې شي تېرې له پگړيو
ملا شي ماته د زړو زړو څپړيو
سترگې ډکې او لامده شي گربوانونه

ستا په لوري چې مې کله هم نظر شي
ماته وور څاڅکي د اوبنکو سمندر شي
پولي وپرسېږي لويې لکه غر شي
هر يو گل مې راته مات مات په ډنډر شي
ستا په کور مې چې د خيال کله سفر شي
له ورېنمو به مخ جوړ د هر حجر شي
په لمن کې به مې کاني ټول مرمري شي
نه يې پلورم که څوک راکړي پرې لالونه. (۳۱)

۱۳- لسيز (معشر):

هغه ډول نظم دی، چې هر بند يې لس مسرې لري، د لومړي بند لس واړه مسرې يې په خپل منځ کې هم قافیه وي او بې قافيې مسره په کې نه وي. د بل هر بند نهه مسرې يې په خپل منځ کې هم قافیه وي او لسمه مسره يې په قافیه کې د لومړي بند د مسرې له قافيې سره يوشان وي. د معشر ټولې مسرې يو واحد وزن تعقيبوي.

په معشر کې هم ردیف اختیاري دی. که چېرې د لومړي بند تر قافيې وروسته ردیف راغلی وي، نو نور بندونه اختیاري دي، چې ردیف ولري او که بې ونه لري، خو د هر بند وروستی مسره چې د لومړي بند قافیه تعقيبوي باید ضرور د لومړي بند قافیه تعقيب کړي او که چېرې لومړی بند ردیف ولري نو باید د هر بند وروستی مسره هم ردیف ولري. دلته يې هندسي جوړښت او يوه بېلگه وړاندې کېږي.

هندسي جوړښت يې دادی:

a _____
 a _____
 a _____
 a _____
 a _____
 a _____
 a _____
 a _____
 a _____

a _____

=b _____

=b _____

=b _____

=b _____

=b _____

=b _____

=b _____

=b _____

=b _____

a _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

a _____

او نور بندونه

معشر:

که راکوز شي مسيحا

اوبه راکاد بقا

غونبي راکاد عنقا

سم په صدق و په صفا

لاس که پورته په دعا
شپه او ورځ مې که دوا
دعا غواړي له هر چا
خو بڼکل نه کړم لبان ستا
هسې نه دی رنځ زما
چې شفا یې شي په دا

خوب مې نه شته دی کړمن یم
آه فریاد کوم درد من یم
په سودا د عشق سود من یم
یا مجنون یم یا کوهکن یم
په جمال یې چې مین یم
له خپل یاره روح او تن یم
په وطن کې بې وطن یم
که دا نه وي دروغ ژن یم
لکه میاشت په مرد وزن یم
ستا په عشق انگشت نما

زړه مې چوي د يار له غمه
دود مې درومي له قلمه
دوه مې سترگې دي پر غمه
غم زياتېږي دم تر دمه
راپيدا شي غم له غمه
قدم ږدم په غره په سمه
دلربا خوښه خرمه
زه په دا هومره ماتمه
چې جدا شوم له عالمه
سر مې ونيو په صحرا

همېشه شورو غوغا کړم
د ورېځ په دود ژړا کړم
نه يو ځله په بيا بيا کړم
د غمونو دې سودا کړم
همېشه درته دعا کړم
ياد په شپه و په ورځ ستا کړم
دا چې ډېرې زه بلا کړم
د وصال په تمنا کړم

لکه ستا مینې رسوا کړم
مه شه بل هسې رسوا

چې دې باد د کوڅې راشي
پرې غنچه مې د زړه واشي
چې په کنبلیو مبتلا شي
شپه و ورځ په واويلا شي
په وگړي کې رسوا شي
ملا مت پرې د هر چا شي
چې حاصل يې مدعا شي
غم يې هاله انتها شي
معزالله چې په ژړا شي
ستا پرې پورې شي خندا. (۳۲)

۱۴- ترجیع بند:

دا هغه نظم دی، چې لومړی څو بیتونه وویل شي بیا ورپسې یو
مقفی بیت ورلوېږي او په دې ډول یو بند جوړوي، دغه راز بیا بل
بند پیلېږي او بیا ورپسې همدا مقفی بیت تکرارېږي. په ترجیع بند
کې د هر بند لومړی بیت مقفی وي لکه د غزل په شان او د بل هر بیت
لومړی مسره یې بې قافیه وي او دویمه یې قافیه لري او د مطلعې

قافیه تعقیبوي. د بندونو د بیتونو شمېر یې سره مساوي وي. ټولې
مسرې یو متحد وزن تعقیبوي. په ترجیع بند کې هم ردیف اختیاري
دی. ځینې بندونه کېدې شي ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.
هندسي جوړښت یې داسې دی:

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=a _____

=b _____

=b _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

c _____

=b _____
=b _____

د ترجيع بند يوه بېلگه داده:

ستا پر مخ پر تورو زلفو زه شيدايم
صبح و شام په آه فغان په واويلايم
په فراق كې دې تل خورم د ځيگرويني
صبر و توان مې بې تانه شته مبتلايم
نن فلک راباندې تېغ د جور و كېښ
له سرو وينو ډك لږمون لكه حنايم
رقيبान راسره جنگ و جدل كاندي
په دربار كې دې د سپيو مدعايم
غزاله غوندي وحشي راخه مه شه
زه صياد دې د ديدن په تمنايم
كه شل كاله دې مانې وي له مایاره
بېگانه مې هنوز مه گڼه اشنايم
له اشنا مه كړه مانې بې وفايي ده

چې سېزې مين بې اوره جدایي ده

غمازان چې روغې چارې کړي ويجارې
خوار عاشق به څرنگ ستا په وصل ویاړې
چې احوال د فراق تپر ژبه راوړم
هغه دم مې وچوي په خوله کې لارې
د لاله په دود له عمره ځگر خون یم
په گوگل کې مې تل وینې دي ولاړې
یا شبنم دی چې ورپري په چمن کې
یا بلبل دی د سحر پر گل وژارې
گرد غبار دې د کوڅې یم ولې درېغه
خیال د وصل دې لمن راڅخه نغاړې
که هرڅو د تامانې دي نن پخلا شه
دل سوخته اشنا دې راغی عذر غواړې
له اشنا مه کړه مانې بې وفايي ده
چې سېزې مين بې اوره جدایي ده

راشه راشه ای زما د زړه مقصوده
ما غریب کړه په وصال سره خوشنوده

يو ديدن دې په سر غواړم که مينده شي
لاس پر سر یم پر دنیا له بله سوده
د وصال قدر له مازده چې مشتاق یم
د اياز له قدره چا زده بې محموده
له ماتمه سیه پوښ لکه سکاره یم
تر لېمه مې اوښې ځي د زړه له دوده
لکه زه یم تل دا ستا په درد و غم کې
بل څوک مه شه هسې شان په غم الوده
په مانې مانې پر څه زبیا نگاره
پير محمد غوندي اشنا دې کړنا بوده
له اشنا مه کړه مانې بې وفايي ده
چې سپزي مين بې اوره جدايي ده. (۳۳)

د پورتنی ترجیع بند په دویم بند کې د قافیې یو څه ستونزې او یا
هم پر قافیې لهجه یې تاثیرات او تحمیلات لیدل کېږي.

۱۵- ذوالقافیتین ترکیب بند:

په دې ډول نظم کې څو مقفی مسرې سره یو بند جوړوي بیا
وروسته یو بل مقفی بیت ورلوېږي، چې د لومړي بند له قافیو سره

يې قافيې يو شان نه وي. وروسته بيا نور بندونه راځي او د هر بند مسرې يې په خپل منځ کې هم قافيه وي او د بل بند له قافيو سره توپير لري او هم د بل هر بند په پای کې ځانته بېل بېل مقفی بيتونه راځي. د بندونو د مسرو شمېر يې سره مساوي او يو متحد وزن تعقيبوي. د بيتونو او هم د بندو شمېر يې ټاکلی نه دی، خو ټول بندونه د مسرو او څپو د شمېر له مخې سره برابر وي.

ردیف په کې اختياري دی، ځينې بندونه کېدی شي ردیف ولري او ځينې يې ونه لري. دلته به د حنان بارکزي يو ترکيب بند راوړو، چې د (ترجیع بند) په نوم راغلی دی. خو په نورو ځايونو او دېوانونو لکه د خوشال بابا په ارمغان کې دې ډول نظم ته ذوالقافيتين ترکيب ويل شوی دی. له ترجیع بند څخه يې توپير دادی، چې په ترکيب بند کې بيا دا مقفی بيت تر هر بند څخه وروسته يو شان نه تکرارېږي او بل توپير يې دادی چې د ځينو ترکيب بندونو د هر بند ټولې مسرې يې قافيه لري خو په ترجیع بند کې خبره داسې نه ده. هندسي جوړښت يې دادی:

د حنان بارکزي د ترکيب بند شکل:

a _____
a _____
a _____
a _____
a _____
a _____
b _____
b _____

c _____
c _____
c _____
c _____
c _____
c _____
=d _____
=d _____

او نور بندونه

د يادونې وړ ده، چې د تركيب بند بل شکل هم شته. د خوشال په
ارمغان کې داسې تركيب بند هم شته، چې د هر بند ټولې مسرې يې
مقفې نه دي، داسې وي لکه يو غزل چې يو بند جوړ کړي يانې له
لومړي بيت پرته د هر بيت لومړۍ مسره له قافيې ازاده وي. کله چې
بند پوره کېږي بيا يو ځانگړی او بېل مقفې بيت ورلوېږي. د حنان
بارکزي تركيب بند:

يار مې ولاړ شو په سفر له دې وطنه
که ارواح و کوچ يې وکړ له بدنه
که بلبل په اندوه والوت له گلشنه
که وروستی دم و د مړي له دهنه
چا بی کړې وي د سوي زړه پوښتنه
چا بی ايښي وي ملهم پر زړه دننه
دروغجن يمه په مينه کې هر گوره

اشنا ولاړ شوزه ونه وتم له كوره

چې خبريې د تلو وشو ناگمان
لكه تندرپر چا پرېوزي له اسمان
چې يوسف مې شو ملگري د كاروان
شو يعقوب زما د زړه پسې پرېشان
په ارمان ارمان به ژاړم له هجران
د ژوندون طمع مې وخته له ځان
چې ترې پاتې شوم په دا پېغور گنده يم
سترگې نه لرم په سر كې شرمنده يم

ورسره به څوك پرلارې وي ملگري
چې ويسا به يې په نه شي نژدې لرې
له ستړيا به يې زړه نه غواړي خبرې
له ناكامه تر خولې تويې كه شكرې
د سرو لېو لعل به پرولي په كودرې
اړوي به باندي تل د غمو سري
عاشق نه يم اوس رښتيا شوه دا خبره

چې پر هر درباندي ژاړم بې اثره

خوب به نه ورځي مانده به تر حد تېروي
خوشالي هوا هوس به ځنې هېروي
سپين رخسار به يې له فکړه په بل پېروي
له ستړيا به نيشکر ورته گنله هېروي
په ديدن به يې درې دوه ملگري سپروي
پر هر ځای به لکه روي پر چار پېروي
چې ترې پاتې شوم په کومو سترگو گورم
پوزه نه لرم په درست جهان کې نورم

دی روان شوزه پر کور په دا حيران یم
چې نه مړ شوم نه مجنون سر په بيان یم
نه اسيا رنگه له غمه سرگردان یم
ملا مت د هر هندو د مسلمان یم
دی پخوا را پوهېده چې دوزبان یم
رحمتونه دي د ده پر زیرکی وي

لعتونه دې زما پر خیره گۍ وي^(۱)

که مې مینه وای رښتیا سوی په اوږ وای
په نغري کې به د هجر لکه سکور وای
پښې مې بیلې کالي خیرې سر سرتور وای
په اندوه سره مې ترک د دنیا کور وای
له دې غمه مې تراوسه سر په گور وای
ښايي دا چې مخ مې تور او پر خړه سور وای
صد رحمت دې وي ده پردانایۍ
صد لعنت دې وي زما پر اشنایۍ

یار مې ولاړ شو په سفر پسې زهیریم
له دې غمه تل اخته د ځان په ویریم
ریشخندی د هر صغیر د هر کبیریم
چې په غم لا د قلیل و د کثیریم
زخمی کړی بېلتانه د غم په تیریم
همېشه د دغې چارې په تدبیریم
چې اجل مې عذرو که په عالم کې

^(۱) د نقل پر وخت یوه مسره پاتې شوې ده.

گنه ډېر بې آبه پاتې شوم په غم کې

په خپل فضل خواست قبول زما غريب كړې
د وصال ښادي مې يو وار په نصيب كړې
تللې يار راسره وصل عن قريب كړې
مشرف په دغه گل دا عندليب كړې
د هجران ناسور مې روغ په دا طبيب كړې
خوا په خوا راسره گرم خپل حبيب كړې
په كرم سره د خوږو زړو دوا يې
چې لار ور كه كړي هغه پر لارې بيابې

وسيله مې كړې مجاز او حقيقت ته
خاموشي مې كاميابي كړې معرفت ته
مشك مې ورك كړې له خاطر ه طريقت ته
راپه غاړه كړې زنځير ستا و قربت ته
كړې طامع مې ستاد وصل و شربت ته
بې پوښتنې مې لاهو كړې و جنت ته
غير خيال مې كړه له زړه خخه جارو ته

دغه زهر مې کړه ستوني کې دارو ته

د سکوت په تار مې خیرې زړه رفو کړې
رو برو مې ائینه د خپل زانو کړې
صبر را د نو خطانو له جادو کړې
فسادونه مې له زړه څخه جارو کړې
بې ویلو مې پوره هره ارزو کړې
ما حنان د بیم په اوبو کې لاهو کړې
که مې چیرې یې بللی له اخلاصه
په کرم مې کړه له غشو سینه خلاصه (۳۴)

۱۲- ټول قافیز فورم:

دا هغه ډول فورم دی، چې هره مسره یې قافیه لري او ټولې
مسرې یې یوه قافیه تعقیبوي. ردیف په کې اختیاري دی، خو که په
لومړۍ مسره کې تر قافيې وروسته راوړل شي، نو په همدې بڼه په
نورو مسرو کې هم راځي. د هرې مسرې د څپو شمېر له بلې سره
مساوي وي او یو ټاکلی وزن تعقیبوي، د مسرو شمېر یې ټاکلی نه
دی، دا ډول شعري فورم په پښتو کې د دود عربي فورمونو له بڼې
سره یو څه توپیر لري. هندسي شکل یې دادی:

a _____

a _____
a _____
a _____
a _____
a _____
a _____
a _____
a _____
a _____
a _____
a _____

يادگارونه يادگارونه

ما درته ليکلي وای شعرونه او شعرونه
تا زلفو کي ايښي وای گلونه او گلونه
ما په وچو شونډو درنه کړي وای سوالونه او سوالونه
تا په زړه را ايښي وای زخموڼه او زخموڼه
ما ژوند ته نيولي وای دارونه او دارونه
ستا شونډو، خدا کړای غورځنگونه غورځنگونه
زړه کي زما بل وای سره اورونه، سره اورونه
ستا ژوندون ډيوې وای خراغونه خراغونه
دغسې وای هيلې او همداسې ارمانونه

ما ورتنه ژړلی تا خندلی ولونه ولونه
حسن به د تا و داستانونه، داستانونه
ژوند به ټول زما و یادگارونه یادگارونه. (۳۵)

د ټول قافیز دویم ډول:

په پښتو ژبه کې د دې ډول فورمونو ترڅنګ یو بل فورم هم
شته، چې د هر بیت لومړۍ مسره یې د بل بیت له لومړۍ مسرې سره
په قافیه کې یو شان وي او د دویمو مسرو قافیه یې په خپل منځ کې
سره یو شان وي، د غزل د سر لومړۍ بیت یې مقفی نه وي. هره مسره
یې ځانته، ځانته قافیه لري. یانې دا چې د هر بیت لومړۍ مسره له
لومړۍ او دویمه یې له دویمې سره په قافیه کې یو شان وي او
ردیفونه یې هم همدا شان وي. هندسي جوړښت یې په دې ډول دی:

=a _____
=b _____
=a _____
=b _____
=a _____
=b _____
=a _____
=b _____
=a _____
=b _____

دلته به د دې ډول فورم يوه بېلگه وړاندې شي:

له ستورو نه خالونه

يو ځل مې د زړگي په وړان محل که گذرو کړې
قدم ته دې جانانه د لمدو سترگو گېلې ږدم
وعده راسره نن که د ما بنام په گودرو کړې
له ستورو نه خالونه درته ټيک به د سپوږمۍ ږدم
کوچۍ ليلا که کلي ته موبيا ته سفر وکړې
د شپو په لويه دښته کې د لمر سپينه کېږدۍ ږدم
د ناز پېغلې وږمې! که پېښه زما په سهر وکړې
تالو کې د کمخو دې د پسرلي تاندې غوټۍ ږدم
په برنډو پښتنو دې که د پخواته نظر وکړې
د غره ورېښمينو څڼو نه پر سر لويه پگړۍ ږدم. (۳۲)

دویم څپرکی

پښتو ازاد شعر

په پښتو شاعری کې د ازاد شعر څو ډولونه تر سترگو کېږي. په دې مانا چې پښتو بشپړ ازاد شعر تر څو پړاوونو وروسته دې شکل ته رسېدلی دی. دلته به د ازاد شعر څو بېلګو ته اشاره وکړو.

۱- هغه ډول ازاد شعر، چې د دودیز شعري فورمونو په چوکاټ کې نه وي راغلي، په شکلي ډول په کې یو څه بدلون راغلی وي. ځینې مسرې یې له قافيې ازادې، لنډې یا اوږدې وي، په نورو اکثره مسرو کې قافیه راغلي وي، خو دا قافیه په مسرو یا بیتونو کې یو شان نه وي، څو څو مسرې یا څو بیتونه په خپل منځ کې مشترکه قافیه لري، بیا بېلې مسرې ورپسې لوبېږي او په دې ډول یو بند جوړوي. په دې ډول نظم کې اکثره مسرې تقریباً یو متحد وزن تعقیبوي. یانې له ځینو وړو مسرو پرته د نورو اکثره مسرو د څپو شمېر سره برابر وي. په دې ډول فورم کې د ځینو بندونو د مسرو تر قافيې وروسته کېدی شي ردیفونه راغلي وي او ځینې هم کېدی شي هېڅ ردیفونه ونه لري. په پښتو ژبه کې ټاکلي شمېر نظمونه او شعرونه په همدې او یا دې ته ورته فورم کې ویل شوي

دي. د نیمه ازاد شعر دا فورم یا ډول عام نه دی، بلکې د کارونې
ساحه یې ځانګړې او خاصه ده، دلته به د بېلګې په توګه د اسحق
ننګیال د شعریو ه بېلګه راوړو:

ښکاري ته!

ای ښکاري! اشنا! درته سلام کوم
پرېږده چې دا ښکلې مرغۍ والوزي
لارې شي جوړه جوړه ګلونه شي
ښلکې شي ښایسته شي امېلونه شي
واخلي په وزرونو کې تنګي بچي
وموښي سینو کې ګلالې بچي
سپینې سرې مښو کې زرګني بچي
پام کوه!
پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه!

ای ښکاري! اشنا! درته سلام کوم
پرېږده چې دا شنو جلګو کې وځغلي
پېغلې د هوسیو د امان په لور
واړوي پیکي د شنه اسمان په لور
وخاندي راتاوې شي مستي وکړي

ورغړې نڅرې وکړې خوښې وکړې
شپو د پېغلټوب ته خوشالي وکړې
پام کوه!
پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه!

ای ښکاري اشنا! درته سلام کوم
پرېږده د غونچو له لمن پرېوزي
زموږ د کلي باغ کې د سپرلي بلبل
زموږ د خمارونو شرابي بلبل
پرېږده چې په سرو مښو کو وبولي
زموږ د بام له پاسه د سپرلو سرود
بني ته د غوتيو د ښکالو سرود
ځمکې ته د ورېځو بارانو سرود
پام کوه!

پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه! (۳۷)
ددې ډول شعري فورم د هندسي جوړښت انځور امکان لري،
ځکه چې د مسرو شمېر او د بندونو شمېر يې نسبتاً ټاکلی او
څرګند دی. د دې فورم هندسي جوړښت داسې ترسيمېدی شي:

=a_____
=a_____
=b_____
=b_____
=b_____

=c_____
=c_____
=d_____
=d_____
=d_____

=e_____
=e_____

=f_____
=f_____
=f_____

دا ډول شعرونه يا نظمونه چې تر زياته حده د يوه قيد او سيستم تابع وي، د هندسي شکل ترسيم يې ډېر سخت نه برېښي، خو د بشپړو ازادو شعرونو د هندسي شکل ترسيم بيا د هر شعر په خپل خپل جوړښت پورې اړه پيدا کوي.

۲- د ازاد شعر بل ډول دادی، چې له مسرو څخه قافیه لرې شوي وي، يو متحد وزن تعقيبوي، يانې د يو قراردادي وزن لرونکی وي. د مسرو د څپو شمېر يې سره مساوي وي، خو يوه ټاکلې موضوع تعقيبوي. ځينې پښتانه ادب پوهان له هغې جملې نه پوهاند ډاکټر مجاور احمد زيار دې ډول شعر (نظم) ته (موندی) (۳۸) شعر (نظم) وايي. دا هم د بشپړ ازاد شعر پر لوري يو گام دی. شاعر دلته د قافيې او ردیف له باره ځان ژغورلی دی، خو له غزلو او قافیه والو شعرونو سره يې توپير دادی، چې دلته يوه ټاکلې موضوع تعقيبېږي. د شعر دوه مسرې کومه خپلواکه او مستقلة مانا نه شي خندلای. د مسرو شمېر يې هم ټاکلی نه دی.

د ښکلا لمبې:

جوړ زما د نظر سيوری

ستا په دواړو انگو کې

دا چې ناڅي راته وايي

په لمبو کې د ښکلا دې
د الفت د دوک په گوتو
اړولم راړولم
ستا له پامه چې ياغي شوم
د کړو وړوڅو په ول مې
د ارام زړگي کوډله
د ما ښام د اوښکو تل کې
د کباب زړگي له تاوه
په اميد د ژوند لاهو کره. (۳۹)
دلته به د دې شعر هندسي جوړښت يوه بېلگه راوړو:

۳- ازاده منظومه: د ازاد شعريو بل ډول، ازاده منظومه ده، چې يوه اوږده موضوع او پېښه انځوروي. دا فورم داستاني بڼه لري، په پېښو کې نورې پېښې هم انځوروي، په دې ډول فورم کې قافيه او ردیف موجود نه وي، خو کله کله کېدای شي د خوند لپاره يو نيم ځای په کې قافيه او ردیف راشي. په دې فورم کې د مسرود څپو شمېر سره يوشان نه وي. په پښتو کې دا ډول منظومې ډېرې دي. د استاد بهاوالدين مجروح ځانځاني بڼامار، نا اشنا سندرې هم دې فورم ته ورته دي، د پيرمحمد کاروان او ځينو نورو شاعرانو هم دا ډول منظومې شته. دلته به له دې ډول ازادو منظومو څخه د ځوان شاعر عبدالغفور لېوال د منظومو يوه بېلگه وړاندې کړو.

باد

کبرگل^(۱) کبروکړ

او خدای (ج) له باغ څخه تبعید کړ اوس په غره کې اوسي
 باد راته تشه لپه بیا نیولې
 ستا مینه وړو او په تمه اننگو ته زما له شونډو نه سلام غواړي

(۱) کبرگل يو ډول غرنی گل دی او د سړو سیمو په لوړو غرونو کې ټوکېږي، د سترگو په شان بڼه لري او جوله يې د غاټول ده، ډېر ښکلی دی، سربې کېننه څرېږي او اوښکې ورڅخه تویېږي، د دغه گل په هکله فولکوریکې کیسې هم شته.

باد زما پر مینه مین نه دی

ستا لیدو ته درځي

باد د پلمو تړی دی

باد ډېر هوښیار دی په کیسو کې راته خوب راوړي

غواړي په خوب کې زما له شونډو نه سلام غلا کړي

او باد کیسه کوي چې:

هلته جنت کې کبرگل پر یوې ښلکې ښاپېری مین و

گل ښاپېری ته د هغې د ښایستونو د ستاینو کتاب

په خومره مینه د لېمو په ژبه ختم کړلو

خود هغې په ښکلو سترگو کې یې ټکی د باور ونه لید

د ښاپېری ایمان پر خپل حسن هنداره غوښته

گل د باغچې پر سینه خوب پرېښوده

گل لېونی شو د غره کانو ته یې غېږ پرانیسته

چې ښاپېری ور نه خپل حسن ته هنداره غوښته

خو گل جنت کې د وږمو پر ښیښه کبر وکړ

چې: زه مې ښکلې ته غزلو نه ائینه جوړوم

نوای د باغ شهزاده!

ولاړ شه د غرونو د کوڅو ملنگ شه

تر هغې ورځې چې شاعر شې

ترڅو مينه زده کړې
او گل همدا سې وکړل
چې لا تراوسه د ډېرو د اوبانو په پيکي کې زانگي
چې لا تراوسه يې په زړونو کې غزل لټوي
اولاد اوبنکو په تار
د لمر د وړانگو پر ليک
د خپل شهيد گرځنده سيوري په نوم
پر خپلو پاڼو شنه توغونه ليکي
خو گل لانه دی شاعر
باد مې د کلي پر کوڅو پېښ شو
باد لکه سترې بقال
د خپل شاعر زړگي بوخڅې راته پرانيستې
د کيسو په بيه ما څخه سلام غواړي.

۲

يو بير سري د پښو پر شونډو ښکل کړې
د ډېرو د زخمي اوږو سپېرې شونډې
او هلته پاس يې د غره تور کاکل کې وليد د سپرلي شهزاده
څه دي کوچيه گله؟
ولې دې خپل خيرې گربوان کې اشرې د اوبنکو

تر خپل قدم لاندې د ورک قسمت د کړېنو برج ته
لکه د پښت بابا پر پټه خزانۀ شیندې
او تش بانه دې ورته نېغ لکه نېزې نیولې
مگر ته هم لکه مومند بابا د خپل مراد د مخ جلوه خپل زړه کې گوري
بس بیر سريه څوک یې!
او تاته چا ده درېښودلې د گلونو ژبه
زما د زړه له رازنه چا خبر کړې؟
ماته شاعر ښکاره شوې
زه دې د سترگو د ایلېند له کومې پېغلې کوچۍ
د خپل ارمان پگړۍ ته گل وغواړم
زه مې د مینې د ښکلا قامت ته څه شي نه آینه جوړه کړم او ببر
سري ورته
لار د مینتوب وښوده...

۳

باد مې د عشق په غنم لور راغی
لکه لوگر مې د زړه لپمونه ستړۍ، ستړۍ سلام ربېې
او سره غرمه کې زما د روح د شنه توت سیوري ته د باد لوگر
کیسو ستړۍ کړ
چې د شنه باغ شهزاده

د تورو غرونو ملنگ
هالپونی گل خپل زلمی زرگی کوچی کړ
چې د مینې له بادونو سره کډه وکړي
او د شپېلۍ کوډگر او مست غزېي بیا
د بڼا پېری پر تور وړبل وناڅي
څوک له خپل شنه تخته راپاڅي لالهانده شي کوچی شي
او گودروویني
څو شنه ویاله کې د خپل حسن انځور وپېژني
تر څو په مینه پوه شي
څو یې چې مینه کړي د تورو غرونو جېل کې بندي
او څو د گل له شنې اروا سره شي غاړه غړی
شپېلۍ پر شونډو یو کوچي د باران لار و هله
او ملایکو د اسمان پر دروازو ولیکل:
((د گل مین زرگی پردېس شو د اسمان کلي ته))

باد مې د اوښکو چم ته بیا راغلی
زما پر ستومانه ښو کاني تري
باد شو د مینې د سلام د شنو مرغیو ښکاري
باد د خوب باغ کې راته دام د کیسو بیا ایښی دی.

وخت د پېړيو غمي وپېيل د غرونو هار کې
او د زلمي کوچې کوډگري شپېلۍ
د بڼاپېړۍ د شني اروا په غوتۍ
په خومره مسته مينه
د لېونتوب شني پر خې پڼ ولي
او بڼاپېړۍ يې لالهاند کړه کوچۍ شوه پر گودر پېښه شوه
يوه مينه کوچۍ
لکه گل څانگه کې شبنم او لکه اوښکه ښکلې
لکه پر شنه ځنگله خوره وړه د ورېځو لړۍ
لکه د غره هسکه دره کې ړنگه بنگه د باران گردله
کوچۍ دنيا ته راغله
خو د گل زړه بېرته راونه گرځېد
هو د زلمي کوچي خبر رانه غۍ
لکه د ورېځو له خاطر څخه هېر شوی د باران څاڅکۍ
لکه تاريخ څخه په جبر ويستل شوی اتل
لکه سرحد د نادري اورد سيخونو او پښتون سيدال د سترگو ترمنځ
لکه ميوند کې د ملالې د لنډۍ انگازې
لکه زما مينې نه وتلی جنون
لکه ستا سترگو څخه تللی غرور

کوچی دنیا ته راغله

خوگل هماغسي بي زړه پاتي شو.

باد شو لېمو کي د کيسو انځورگر

بيامي د خوب او وينتابه پر پوله ناست دی لکه ستري ماښام

زما د مستي بېخودی لار کي بي ايښی نظر

خو مې له عقل څخه لرې د عشق کلي نه سلام غلا کړي

او ښايي باد دی چې په خوب کي مې اروا سره

د عرش مېلمه شو.

۵

او زما د خوب د پانو سترگي لا کوچي پېژني

ها د شپېليو د کوډگرو سندرېزو ميو مست ساقی

هغه اروا د کبرگل هغه د عشق د بېخودیو پاچا

ها پر ښکلا د سپين باور د آينو سوداگر

ها له مجاز نه حقيقت پورې د تريو کاروانونو څاروان

ها د سهار پر اوږو ناست هغه د ورځې دليل

ها د ايمان په کروندو کي د شني مينې بزگر

ها د سپرلي عيسي چې زما د خوب صليب

بي پر اوږو باردی

ها د شاعر د سترگو شپو کي تر معراج تल्ली

ها را بېل شوی له اسمانه چې په خدای مین شو
ها له خپل آر نه د بېلتون له چيغو جوړ انځور
د بڼا پېری د مینې لاس نه د خدای مینې یو وړ
او د جنت مېلمه نه ځان هېر شو
چې څنگه پانې پانې ژاړي د اسمان لارو ته
چې بې بڼکالو ته لا د غره په کانو سیوری کوي.

ماته د خوب شهزادګۍ غېږ پرانیستې
زه بې سینه باندې د غره د وږمو مینه کوم
دا راته سترگو کې کیسې د بڼا پېریو کوي:

۶

د بڼا پېریو له تېر نه یوه پېغله کوچۍ
چې بې ورک کړې د خپل عشق د اوږد مزله ملګری
لکه د ورېځو د کوڅو بوږبو کې
لکه د ګډو ستړي فصل کې
له خپلې خېلځانې نه پاتې شوې لالهانده زانه
راغله د غرونو د کوڅو لیلا شوه
وخت د پېریو له باران نه لپې ډکې کړلې
پر ګل د ډېرو کوچانیو کمیسونو د لمنو سیوري ورپېدل
ګل یو ځل نه څو ځلې هسک شو پر کمڅو د پېغلو ونڅېده

خو نه گلو نه بنا پېری، پېژنده
نه بنا پېری، گلو نه و پېژندل
لکه ږانده غاټول نه ورک د پسرلیو موسم
لکه له ترې چنار هېره د گودر غاړه
لکه شېبه د بېلتانه کې مروره سلگۍ
لکه بېدیا کې له چینې نه سیند ته پټه لاره
لکه زموږ د هرې ورځې د سپېدو له شونډو ورکه موسکا
ورکه همداسې ورکه
خو گل لا خپل غزل ساتلی د کوچۍ قامت ته
مینځي یې هره ورځ په سپینو اوښکو
او بنا پېری لا په دې نه پوهېږي.

مانه د خوب پرېښتې والوتلې
لامې د سترگو د سپېرو مینو نغریو کې د خوب
د سبایي اورو نه بل دي ما ترې کله کړې
اوزه په برنډو د گل سیوری وینم
چې لالهانده دی د خپلې مینې لارې څاري.

۷

او دا دی خپل یوازېتوب مې لاس نیولی ځم د غرو څوکو ته

هلته به گل ته د کوچۍ د کوچ کيسې وکړم
زما دا اروا په ماته چيغه کې به گل وويني
چې زړه يې څنگه د اسمان کور به شو
چې بڼاپېری ورپسې څنگه لالهانده شوه،
کوچۍ شوه اوس پر غرونو گرځي
خو چې د بڼکلي گل پر هرې لېونۍ پانې
زما د خوب يو تاج محل جوړ شي
زه به کوچۍ ته کبرگل وښيم
خو مې غزل شي د رښتيا هنداره
خوب مې ساقی شي د راز جام به د کوچۍ ترې خاطر ته ورکړي
خو يې اروا د باد په پټو کيسو وپوهېږي
زه به وصلت شم بڼاپېری او گل به بېرته د جنت مېلمه کړم
هلته به عشقه ستا دربار ته په غرور درځم
هلته به مينې ستا د بڼکلي چم شاعر شم
لېونۍ به شم خو مينه زده کړم
دا دی کوچۍ درغلم!
او دا دی واوړه گله!
آه خدايه! دا څه وينم
باد مې سلام غلا کړی
باد رانه ژبه د گلونو وړې. (۴۰)

د ازادو منظومو هندسي جوړښت ټاکلی نه دی ځکه چې ټولې
 دا ډول منظومې یوه ټاکلې بڼه نه لري. سره له دې چې ازادې
 منظومې سره څه ناڅه ورته بڼه لري، خو بیا هم د یوې او بلې ترمنځ د
 مسرود شمېر، د بندونو د څومره والي، د مسرود اوږدوالي او
 لنډوالي له پلوه توپیرونه موجود دي، نو ځکه لکه د غزل، لنډۍ،
 څلوریزې او یا هم قطعې په شان د ټولو لپاره یوه ټاکلې هندسي بڼه
 نه شته، البته کېدی شي هره ازاده منظومه په جدا او بېله توګه
 ترسیم شي او د همغې لاسلرلې منظومې شکل انځور شي.

۴- بشپړ ازاد شعر: بشپړ ازاد نظم هغه دی، چې په هغه کې
 یوه ټاکلې موضوع انځورېږي، د مسرود شمېر او اوږدوالی یې مقید
 او ثابت نه دی. قافیه او ردیف په کې مطرح نه دي، البته کله یو نیم
 ځای د خوند د زیاتون لپاره راځي، خو وزن تراوسه پورې د ازاد
 شعر په اساسي توکو کې راځي. لکه څنګه چې د ازاد شعر له نامه
 څخه ښکاري؛ د یوه ټاکلي او ثابت شکل قید نه زغمي؛ نو ځکه د
 ټولو ازادو شعرونو لپاره یو ټاکلی ثابت او کوټلی هندسي شکل نه
 شته، چې د ټولو ازادو شعرونو رغښت دې افاده کړي. البته په
 ځانګړي ډول د هر ازاد شعر د ځانګړي هندسي شکل د ترسیم
 امکان شته. یو ځل بیا یادونه کېږي، چې ازاد شعر د خپو او د
 مسرود شمېر او د مسرود اوږدوالي او لنډوالي له مخې ازاد دی،
 خو تراوسه لا د وزن له بند څخه، نه دی ازاد شوی او هم هماغه خپیز

خجيز جوړښت، چې د پښتو شاعرۍ پر نورو شعري فورمونو
تطبیقېږي، پر پښتو ازاد شعر هم د تطبیق وړ دی. دلته به د ازاد
شعر څو بېلگې وړاندې شي:

د مور لیک ته !

لیک مې د مور نه دی زده

چاته بې ویلي وي

چاته بې زاري کړي

چې راشه زما گران زوی ته

ولیکه !

زه روغه یم ته څنگه یې !

یاد خو به دې وي !

چې یوه شنه پاڼه

زموږ د کور له ونې نه

په زوره چا شکولې وه

ژړل به دې

تاتی، تاتی دې ډېره وکړه

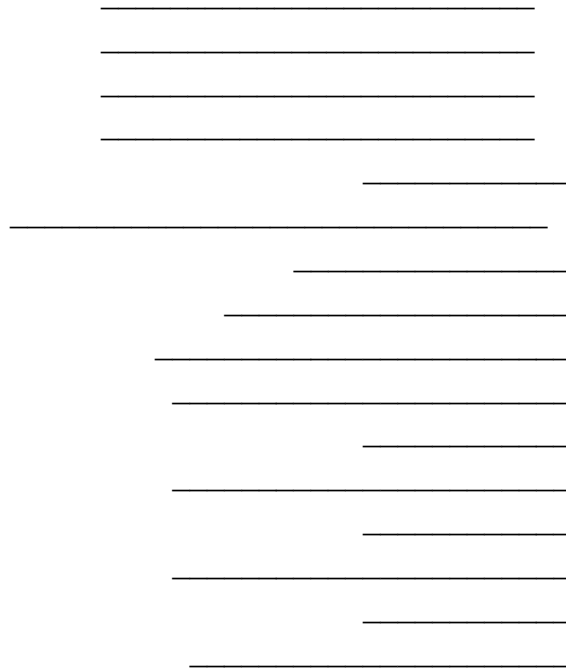
ویده شولې

نو گرانه مینه گیر کی مې

راولیکه !

زه روغه یم ته څنگه یې ! (۴۱)

هندسي جوړښت یې د مسرود څومره والي، اوږدوالي او
لنډوالي له مخې په دې ډول دی:

بله بېلگه:

گیله

دا منم چې پرېنټه یې
د شنه سیوري په رڼا کې

لویه شوې بڼایسته یې

مگره گوره:

ما دې خانگو ته

لا لاس در وړی نه و

تا د سرو منو د غله په نوم رسوا کړم!!! (۴۲)

هندسي جوړښت یې دادی:

=a_____

=a_____

د ازاد شعر بېلگه:

کب

بېچاره کب!

هغه تور نه پېژنې

او نه بې وروسته له دې وپېژنې

ځکه چې هر ځلې یې تور ولیده

بیا یې د سترگو کنګل

د اوبو مخ ونه لید. (۴۳)

هندسي جوڀڻت يې په دې ډول دی:

درېم خپرکی

د پښتو ولسي شاعری یا نظم فورمونه

۱- لنډۍ:

لنډۍ په پښتو شاعری کې تر ټولو کوچنی شعري فورم دی، خو د مانا د ځواک او لېږد له پلوه نه یوازې په پښتو شاعری، بلکې په نړیواله شاعری کې یې ساری لیدل شوی نه دی. د لنډۍ کمال په دې کې دی، چې مجموعاً په ۲۲ څپو یا دوو مسرو کې دروند مانیز بار او ښکلا لېږدوي. د لنډۍ لومړۍ مسره ۹ او دویمه ۱۳ څپې لري، لنډۍ قافیه نه لري، خو د دویمې مسرې په پای کې یوه اهنګینه کلمه لري، چې د لنډۍ ټول اهنګ بشپړوي. هره لنډۍ باید د زور (ه) په واول یا غږن اواز پایته رسېدلې وي. په پای کې دا زور (ه) رانه شي نو اهنګ یې نیمګړی پاتې کېږي. لنډۍ د پښتو ژبې د فونولوژیکي (غږیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړېږي. په نورو ژبو کې د دې ډول شعر (البته په همدې وزن او اهنګ) څرک لیدل شوی نه دی او نه نورو ژبو ته د لنډۍ په ژباړه کې ددې اهنګ ساتل شوی دی.

پرټولو لنډیو باندې یو قانون د تطبیق وړ دی، یانې دا چې د
هرې لنډۍ لومړۍ مسره باید حتمي ۹ او دویمه ۱۳ څپې وي. د هرې
لنډۍ د لومړۍ مسرې څلورمه او اتمه څپه او د دویمې مسرې
څلورمه اتمه او دولسمه څپه، خښه وي. لکه:

امانتي مې گور کې کېږدئ

که یار خبر شي ما به خپل وطن ته وړینه

ددې لنډۍ څپیز- خښیز جوړښت په دې ډول دی:

U-UUU-UUU

U-UUU-UUU-UUU

له مانیز پلوه لنډۍ پر بېلابېلو ډولونو وېشل کېدی شي. د
پښتني ټولنې د ژوند د ټولو ډگرونو انځورنه په کې کېدی شي او
شوپه هم ده، خو د شکل او جوړښت له مخې لنډۍ همدا یو ټاکلی
شکل او قانون لري.

دلته به یو څو لنډۍ د بېلگې په توگه وړاندې کړو:

یوه وعده راسره وکه

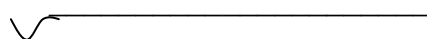
چې د صراط په پله به یو ځای سره ځونه

ستا به واده زما به مرگ وي

ستا به ډولۍ زما به کټ خاورو ته وړینه

ولې دې بد راسره وکړه زما همدغه هيله وه چې يار لرمه

څرنگه چې په لنډيو کې د وروستۍ مسرې وروستۍ کلمه
اهنگينه وي او د وروستۍ خپې اهنگ يې لوړ او ترهغې دمخه
خپې اهنگ يې لوېدلی شان وي (✓) نو دلته کېدی شي د
لنډۍ هندسي جوړښت داسې ترسيم شي:

لنډيو ته (ټيکۍ)، (مسرې) او (ټپې) هم وايي، چې دا هريو نوم
خپل ځانگړی تعبير او لهجه يې استعمال لري، خو ددې ډول شعر
عام او منل شوی نوم همدا (لنډۍ) دی.

۲- سروکی (نيمکۍ):

سروکی د پښتو ولسي سندرو يو ځانگړی ډول دی، چې
بېلابېل فورمونه يا شکلونه لري. ځينې پښتانه سروکی (نيمکۍ)
بولي او د پکتيا په منگلو کې د (پام) په نوم يادېږي.
سروکی د پښتو ولسي سندرو د نورو اصنافو په څېر د پښتون
قام د زياترو کړو وړو انځورنه کوي او د خلکو د ملي، اجتماعي او
روحي ځانگړنو عکاسي په کې شوې ده.

سروکی معمولاً د لنډيو په واسطه بشپړېږي، داسې چې لومړی
سروکی ویل کېږي، بیا ټيکۍ (لنډۍ) وړاچول کېږي. له سروکو
سره ټولې لنډۍ ویل کېږي، خو هغه لنډۍ چې د سروکي له موضوع
سره ارتباط ولري، خوندورې وي. لنډۍ وار په وار بدلېږي، خو
سروکی د هرې لنډۍ په پای کې مکرر راځي. لکه:

خانه راځه دلبره
ډکې لاری د جنکو لندن ته ځینه
د جنکو قدر یې کم که
امان الله ته دې خدای لونی ورکومینه
خانه راځه دلبره
ډکې لاری د جنکو لندن ته ځینه

سروکی کله یو بیتیز وي، یانې دوه مسرې لري، چې لومړۍ
مسره یې اوږده او دویمه یې لنډه وي او کله یې دویمه مسره اوږده
او لومړۍ یې لنډه وي، کله درې مسرې، څلور مسرې او پینځه
مسرې هم وي، چې دلته به د هریوه بېلگه راوړو:
دوه مسرې سروکی چې لنډۍ هم ورسره مله ده:

الایو غږ وشو

راغلي مه وای د جبو په میدانونه
د لمندار کمیښ مېرمنې
الایو غږ وشو
اور له لمنې باروې ستي دې کر مه
الایو غږ وشو.

درې مسریزه سروکی:
پسې ورجگ کره سره لاسونه
لنډ کره د ټیکۍ مزي دې
خال به دې وړان شي.

څلور مسریزه سروکی:

تورې سترگې خماري
درته کره ناله زاري
د زړه زخم مې کاري
شوم رسوا ستا په یاري

پینځه مسریز سروکی:

بي بي شېرينې
زېږې کلي
رabanدي واچوه
يوه لونگۍ
جوړه لاسونه

بناغلی زلمی هېوادمل ليکي: ((سروکی بېلابېل فورمونه لري
چې ځينې يې ډېر زاړه دي او د اوستايي گاتونو له (هوخشتاتره) او
(اهونار) سره په تول او وزن کې برابر خپري)). (۴۴)
ددې ډول سروکوهندسي رغښت داسې انځورېدی شي. دوه
مسريز سروکي لږ تر لږه دغه لاندې بڼې درلودلای شي:

a _____
a _____
a _____
a _____

دويمه او درېيمه بېلگې يې دادي:
شين کميس راوړی کمر بند مې دی تر ملا
و غازي امان الله

مین چي شومه په گل بڼو
ستي يې کر مه په سرو لمبو (۴۵)

د درې مسريز سرو کي شکلو نه:

يو ډول يې هغه دي، چې د سر لومړۍ مسره يې تر دويمې اوږده
وي او دويمه يې تر درېيمې بل ډول يې دادی، چې د سر لومړۍ او
درېيمه مسره يې د خپو د شمېر له مخې برابري وي او هم قافيه وي،
خو دويمه مسره يې قافيه نه لري او هم لنډه وي. شکل يې دادی:

a _____

a _____

دويمه بېلگه يې داده:

پورې د جانان کډې بارېږي

زم ورسره ځمه

کله مې مين زړگي صبرېږي (۴۶)

څلور مسريز سرو کي:

هغه ډول چې ټولې مسرې يې قافيې ولري او د خپو شمېر يې سره
مساوي وي لکه:

a _____
a _____
a _____
a _____

بله بېلگه يې داده، چې څلور واړه مسرې يې ټولې قافيه والې نه
وي او هم يې د خپو شمېر سره برابر نه وي، لکه دا سروکی:

گودر غاړه اجاره

ما بې وروره مه کې

ورورې ما سره جوړه

شرنگ دې د بنگړو (۴۷)

د پورتنۍ سروکي شکل داسې دی:

a _____

a _____

د پينځه مسريز سروکي يو شکل په دې ډول دی:

سربېره پردې د سروکو نور ډېر ډولونه هم شته لکه هغه سروکي
چې د بنځې او نارینه ترمنځ د سوال او ځواب په توګه وييل کېږي
لکه:

بنځه: جانانه راشه ديدن وکړه

خفه زړګۍ مې بڼه کړه

سبا بېلتون دی

نارینه: ګلې سبا ته به درځمه

تانه خفه کومه

بنکلی ژوندون دی

بله بېلګه:

بنځه: خان دلاور خانه، توره دې لونګۍ شمله دې لا مزه کوينه.

نارینه: ګلې بي بي ګلې، تورې سترګې سره لاسونه لا مزه کوينه.

دغه راز يو شمېر ډول ډول سروکي هم شته، چې په بېلابېلو
سيمو پورې اړه نيسي، په لنډ ډول هغه د سر محقق زلمي هېوادميل
په وينا: ((د سروکو د فورمونو شمېر خورا زيات دی.))

۳- کاکړي غاړې (کاکړۍ):

کاکړي غاړې چې کاکړۍ لنډۍ یې هم بولي، د پښتو ولسي ادبیاتو یو خوږ ډول دی، چې راز راز موضوعات (رزم او بزم د پښتو ټولنیز، اقتصادي شرایط، کلتوري پابندي، دیني او عقیده یي مسایل، ساده ولسي افکار، ټوکې او ټکالې او د پښتني کلتور بېلابېل اړخونه، خویونه او رواجونه په خپله لنډه تنگه غېږ کې رانغاړي.

کاکړي لنډۍ که څه هم له نامه څخه یې له کاکړو سره تړلې معلومېږي، مگر د ټولو پښتنو اصیل مال دی او په پښتنو کې داسې کام نه شته چې ددې لنډیو په جوړولو کې یې لږه یا ډېره ونډه نه وي اخیستې. دغه ډول له نورو ټپو څخه یو جلا او بېل شی دی، چې لومړی وار کاکړو نښلولي دي او ترننه به زیات و کم پنځوس زره کاکړي لنډۍ جوړې شوې وي.

کاکړي لنډۍ له دوو مسرو څخه جوړې وي، چې کله کله یې د دواړو برخو سېلابونه سره برابر او کله کله توپیر سره لري او د دواړو برخو وروستي توري یې سره یوړنگ وي. هغه کاکړي غاړې چې هره مسره یې اته اته سېلابه وي:

ښایستي که ستا رضا ده

ستا د قام بدې پر ماده

هغه غاړې چې یوه مسره یې اته او بله نهه سېلابه وي:

شین خالی نجونی لانی دی
په لاره ځي له خدا شنې دي

هغه غاړې چې یوه مسره یې اوه سپلا به او بله یې اته سپلا به وي:
ترلاس نه تړوگرۍ
مور ملنگان یو شین خالی
اوه سپلا به غاړې:
د بوټو تنۍ ترم
د شاکار مېلې ته ځم (۴۸)
په عمومي ډول د دې ډول فورم هندسي جوړښت داسې دی:
یو ډول:

$$\begin{array}{l} =a \text{_____} \\ =a \text{_____} \end{array}$$

a _____ بل ډول:

a _____

۴- د اتن نارې:

د اتن نارې، لکه له نامه څخه یې چې معلومېږي، یوازې په اتن
کې ویل کېږي، پرناستې نه ویل کېږي، که څوک یې ووايي هم

خوند نه کوي. ښځې هم په ښاديو کې اتن کوي او نارينه هم د نارينه
وود اتن نارې ښځې هم په خپل اتن کې وايي، خو ښځې ځانته بېلې
مخصوصې نارې هم لري، چې هغه نارينه په خپل اتن کې نه وايي. د
نارينه وود اتن نارې پر ډول ډول او بېل بېل وزن د اتن چيانو له
حرکاتو سره سمې ويل کېږي، لکه ورو اتن، يو بغله اتن، دوه بغله
اتن، درست اتن، د ايشلي اتن، د ناستې اتن د پروتې اتن، د پروتې
دوه بغله اتن، چپه وراسته اتن، غلی اتن او... (۴۹)

ددې هر ډول اتن له حرکاتو سره سم ناره له خپل وزن څخه اړوي
او په نوي وزن يې وايي.

د اتن نارې معمولاً درې او څلور مسرې لري، خو هم په درې
مسريزه او هم په څلور مسريزه ناره کې د مسرو د څپو شمېر سره
مساوي نه وي. په درې مسريزه ناره کې لومړۍ او درېيمه مسره سره
هم قافيه يا هم اهنګه وي، وروستۍ يا درېيمه مسره معمولاً لويه
وي او دويمه مسره يې تر ټولو کوچنۍ وي.

چټې چې په پښو دې کړې چوټې

ځوانان دې لېوني کړه

زاره خواران دې وايستل له گټې

په پورتنې ناره کې (چوټې، گټې) د قافيې کلمې دي. لومړۍ
مسره ۱۰، دويمه مسره ۷ او درېيمه ۱۱ څپې ده.

واوړئ د هوا مرغانو واوړئ

مسا پر مې دورې تللي

مرغانو په وزرو کې يې راوړئ

په دې ناره کې لومړۍ مسره ۱۰، دويمه ۸ او درېيمه ۱۱ څپې ده
(واوړئ او راوړئ) يې د قافيې کلمې دي. هندسي جوړښت يې
داسې انځورېدلای شي:

a _____

a _____

ددړۍ مسريزو نارو بل ډول دادی، چې د قافيې ترڅنګ ردیف هم
لري لکه:

کمیښ مې تر لمڼې ګلا ګل دی

د خیال کمیښ مې دادی

چې اورو نه لګوي هغه لا بل دی

په دې ناره کې (ګل او بل) د قافيې کلمې دي. (دی، دی) يې
ردیف دی. لومړۍ مسره ۱۱، دويمه ۷ او درېيمه ۱۲ څپې ده. هندسي
جوړښت يې داسې دی:

=a _____

=a _____

کله کله په درې مسريزه ناره کې داسې هم پېښېږي، چې لومړۍ
او وروستۍ مسره د خپو شمېر له مخې سره مساوي وي. لکه په دې
ناره کې:

هلکه چې سپين موتي دې چاره ده

ما به خولگۍ درکړه

هلکه خو ريباره دې ميره ده

ددې نارې لومړۍ مسره ۱۱ دويمه ۱۲ او درېيمه هم ۱۱ خپې ده.

هندسي رغښت يې دادی.

=a_____

=a_____

د اتني نارو بل شکل دادی، چې څلور مسرې ولري، ددې هرې
مسرې د خپو شمېر له بلې سره مساوي نه وي. لومړۍ او درېيمه
مسرې يې نسبتاً کوچنۍ او دويمه او څلورمه يې تر هغو دوو نورو
لوېې وي. معمولاً لومړۍ، دويمه او څلورمه مسره يې سره هم قافيه
وي. لکه:

دله دله دله

کو تره يم راغلي له کابل

يا به کابل خپل کم

يا به راوړم د کابل ژپړه بلبله

لومړۍ مسره ۲ دویمه مسره ۱۱ درېیمه ۲ او څلورمه ۱۲ خپې ده.
(دله ، کابله او بېله) د قافيې کلمې دي. بله بېلگه:

خانه زموږ خانه

دا ستا خاني دې خدای نه کي بېرانه

ملکونه دې رعیت کړه

د دښمن کلا دې وکښه د میدان

په دې ناره کې لومړۍ مسره ۲، دویمه ۱۱، درېیمه ۲ او څلورمه ۱۲
خپې ده. (خانه، بېرانه او میدان) یې د قافيې کلمې دي، د لومړۍ
نارې هندسي شکل دادی. لومړی شکل:

a_____

a_____

a_____

دویم شکل:

a_____

a_____

a_____

دویمه بڼه:

د څلور مسریزو نارو بل ډول دادی، چې د قافيې ترڅنګ ردیف
هم لري. لکه:

څه کم د چا څه کم

پر خپل غولي ولاړه يم کاته کم
يار که مې نادان دی
د بل پر بنایستو به یې ورنه کم
په پورتنۍ ناره کې لومړۍ مسره ۲، دویمه ۱۰، درېیمه ۲ او
څلورمه یې ۱۱ څپې ده. (څه، کاته، ورنه) یې د قافیې کلمې دي.
(کم، کم) یې ردیف دی، هندسي شکل یې دادی:

$$\begin{array}{r} =a \\ =a \\ =a \end{array}$$

ولاړه (دوه څپې)
د څلور مسریزې نارې بله بېلگه داده:
پورنۍ مې ابې دی
له خیاله مې غبرگ کړی پر تندي دی
مابه اتني وکړای
دا ستاد بابا کلی رڅښندي دی (۵۰)

په پورتنۍ ناره کې لومړۍ مسره ۷، دویمه ۱۱، درېیمه ۲ او
څلورمه ۱۱ څپې ده. (ابې، تندي او رڅښندي) د قافیې کلمې دي.
(دی، دی) ردیف دی.
هندسي رغښت یې داسې راځي:

$$=a$$

$$=a$$

$$=a$$

پر پورتنیو یادو شکلونو سربېره د اتني په ځینو نارو کې د قافیې او څپو د شمېر په حساب لېشان بدلون ښکاري، خو د پر عام نه دی. د اتني د نارو اساسي شکلونه همدا وو، چې پورته یې یادونه وشوه.

۵- بېولاله:

بېولاله د پښتو ادب هغه مخصوص شعري فورم یا سندره ده، چې د واده پر لومړۍ ورځ، کله چې د ناوې سر و غوروي او د واده پر مخصوص تخت یې کېږي، د ورا او د ناوې تر خوا ښځې گډې وډې شاوخوا سره کېږي او ناوې په منځ کې ناسته وي، نو دا ښځې دغه سندرې په گډه وايي.

کله کله د بېولالې له اصلي متن سره یوه بله مسره هم یوځای کوي او بیا یې په ترنم کې وايي، دا مسرې بېلابېلې دي، چې د خپلې مانا له مخې بېولاله هم د هغې په نامه یادېږي. لکه (دوه دوه تاره اخلي) (خور ښادي) او (ښه رورا)، بېلگې یې دادي:

دوه دوه تاره اخلي
گیسو ورو ورو یې بېلویه
ناوکی موده ناندانه

تر غرمې مې يې ځنډويه

خور بنادي دې مه سه پاته

خور بنادي دې مه سه پاته

خور بنادي موده

د کمپلې ژۍ يې توري

د کمپلې ژۍ يې توري

خور بنادي موده

لالۍ پر ننگ مين دۍ

خېنې نه باسي سرتوري

خور بنادي موده

بڼه رورا بنادي دې وسه

شاه سلامتي دې وسه

شين بادرنگ او بورا وړۍ

شين بادرنگ او بورا وړۍ

چاپه خوب نه دۍ ليدلۍ (۵۲)

بېولالې عموماً درې مسرې لري. د مسرود خپو شمېر يې سره
مساوي وي، د پښتو اکثره بېولالې د خپو د شمېر له مخې (اته)

خپې وي او دا قانون تقريباً پر ټولو بېولالو تطبيقېږي. کېدې شي د لنډيو په شان د بېولالو وزن هم ځانگړی وي، خو پر لنډيو بيا پر مطلق ډول يو قانون تطبيقېږي، خو په بېولالو کې يو څه شکلي بدلون شته.

په بېولالو کې قافيه شته. د بېولالو لومړۍ او درېيمه مسره په خپل منځ کې هم قافيه وي، خو دويمه يې له قافيې ازاده وي. يانې دا چې:

a _____

 a _____

دغه راز ځينې بېولالې تر قافيې وروسته ردیف هم لري چې دا بڼه غوره کوي:

=a _____

 =a _____

په ځينو استثنايي حالاتو کې کېدې شي دويمه مسره هم قافيه اختيار کړي او هم کېدې شي د څپو په شمېر کې کومه څپه زياته او يا کمه شي، خو د بېولالو عمومي شکل او جوړښت همدا دی، چې درې مسرې لري، هره مسره يې اته خپې لري، لومړۍ او درېيمه مسره يې هم قافيه وي، که د څپو په شمېر کې زياتی او کمښت راشي، نو له ورايه يې په وزن کې کمی احساسېږي. د ترنم او

موسیقی پر وخت د بېولالو له مسرو سره (ها بېولاله لاله وای) یو
ځای کېږي او د شعر کمپوز برابرېږي؛ لکه:

اونښ ولاړ زنگون تړلی (ها) بېولاله
اونښ ولاړ (وای، وای) زنگون تړلی (وای)
تر هغو به یې خلاص نه کم (وای) بېولاله، لاله
خو زما جان (وای وای) نه دی راغلی (وای) (۵۳)

دلته به د بېولالو څو بېلگې وړاندې کړو:

پر کور سور زومبک څړېږي
هغه لور دې سترگې و خوري
چې د پلار په کور نازېږي
دمسرو شمېر یې ۳، د څپو شمېر یې ۸، (څړېږي) او (نازېږي)
یې د قافیې کلمې دي. هندسي رغبت یې داسې دی:

a _____

a _____

د همدې شکل بله بېلگه:

پر کور دوه زرغونه شاله
زما جان ورته ولاړ دی
لاس یې نه ورځي د خیاله

د بېولالې بل شکل دا دی، چې ترهماهنگو اهنگینو کلمو یا
قافیې وروسته بله کلمه یا ردیف هم ولري. دا یې بېلگې دي:
تر بالښت لاندې انار دی
داسې زوم مو دروستلی
چې نامتو د کندهار دی
بله بېلگه:

ناوکی گوتې د سرو دي
تر دسمال یې را ایستلي
چې سکه لېورونه خو دي (۵۴)
په لومړۍ بېولاله کې (انار، کندهار) او په دویمه کې (سرو او
خو) د قافیې کلمې دي. په لومړۍ کې (دی، دی) او په دویمه کې
(دي، دي) ردیفونه دي، هندسي بڼه یې داده:

=a_____

=a_____

۲- چاربيته:

چاربيته د پښتو ملي شعري فورمونو هغه ډول دی، چې هر بند
یې تر څلور مسرو څخه کم نه وي. زیاتره چاربيتې په ملي موسیقۍ
کې ځانته په زړه پورې اهنگونه او خوږې نغمې لري او د دې لپاره
چاربيتې بلل کېږي، چې بندونه یې یا له څلور بیتو او یا تر څلورو

مسرو څخه بېخي کم نه دي. په چاربيتته کې همپشه يوه اوږده موضوع چې اکثراً عشقي او حماسي وي (لکه د قصيدې او مثنوي په شان) افاده کېږي.

چاربيتته د فورم له مخې په عمومي ډول پر دوو لويو برخو وېشل کېږي:

۱- ساده چاربيتته.

۲- زنځيري چاربيتته:

دغه دوه ډوله چاربيتې بيا په خپل وار سره د مسرو د شمېر برابروالي اوږدوالي او لنډوالي له مخې پر ډېرو نورو ډولو وېشل کېږي؛ لکه: د څلورو، پينځو، شپږو، اتو، نهو او لسو مساوي لنډو يا اوږدو مسرو زنځيري چاربيتته.

له مانيز پلوه چاربيتته پر عشقي، تاريخي، رزمي او نورو برخو وېشل کېږي. د ساده چاربيتې يوه بېلگه، دا چاربيتته د نوبنارد محمد دين ده.

مطلع: څوک به پيدا نه شي د فرهاد او شيرينۍ په شان
يوځای به څوک نه شي د ادم او درخانۍ په شان

بند:

يوځای به څوک نه شي لکه و عاشق فرهاد
تل به يې کولو په اشنا پسې فرياد

وه يې کړه خواري ځکه حاصل يې شه مراد
کړې به يې خبرې د طوطا د بنارونۍ په شان

بند: کړې به يې خبرې د مجنون دا مشغولا وه نه
بل به يې څه نه وو خو په خوله به يې ليلا وه نه
وچ شه لکه دره د خاوند په دې رضا وه نه
بيا به گرځېده په دې پسې د لېونۍ په شان

بند: راغی قطب خان چې راروان له رانيزو نه شو
سر په ټيک ويده و ځکه پاتې له مزو نه شو
پروت و لکه مړی سرو کاري يې له نيازو نه شو
غوخ يې په ځيگر که لکه تورې ايراني په شان

بند: غوخ يې په ځيگر که چې رانجا عاشق په هير شو
تل يې سرتندی واهه همپش د ځان په وير شو
مړ ملا بهادر نيمبولا ځکه دستگير شو
هلته ظلم نه شته دی شاگرده د خانۍ په شان (۵۵)

ددې ډول چاربيتې هندسي بڼه داسې انځورېدلای شي:
مطلع:

=a_____

=a_____

بند:

b_____

b_____

b_____

=a_____

تر پایه

په دې ډول ساده چاربيته کې له ځينې استثنایي حالت پرته، د ټولو مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي. د هر بند وروستی مسره په قافیه کې د مطلعې له مسرو سره یو شان وي.

د پښتو ولسي شاعری په باب ډېر ځله دا څرگندونه کېږي، چې په دې فورمونو کې ویل شوي شعرونه اکثره د نالوستو شاعرانو زېږنده دي. دا خبره مطلقه نه ده، په همدې فورمونو کې د هېواد یو شمېر نوميالیو لوستو شاعرانو هم شاعري کړې ده، له هغې جملې نه د همدې چاربيتې په فورم کې په ساده چاربيته کې له پورتنی ډول پرته نور ډولونه هم راتلای شي. دلته به د ساده چاربيتې د یو بل ډول دوه بېلگې راوړو. لومړۍ بېلگه یې د جرار صیب ده:

د سترگو مخ مې وسو یاره ستا د مخ په نور	تک تور لکه ماغوت
تاو کړی په ماغوت کې خپل اشنا ته وږم ضرور	د سرو اوښکو یاغوت

که وایم ستا په مخ مې دا جوړه کسي ورپه دي تاثیر به د لمبې وي

وېنښته د مخ له تاوه تار په تار سره پراته دي
 حبشو ته حيران يم په فرنگ يې ورځاته دي
 سپين مخ دې معرکه شو امتحان به کړي ضرور
 دا تاو به د شغلې وي
 دا زور به د حملې وي
 معلوم به شي مزبوت (۵۷)

په دې ډول فورم کې د سر لومړۍ او درېيمه مسره د خپو د شمېر له مخې په خپل منځ کې سره برابري دي او يو شان قافيه تعقيبوي. دويمه او څلورمه مسره بيا په خپل منځ کې د يو شان قافيې لرونکې او د خپو د شمېر له مخې سره برابري وي، د هر بند لويې مسرې په خپل منځ کې د خپو د شمېر له مخې سره برابري او په خپل منځ کې يو شان قافيه تعقيبوي او ورې مسرې يې په خپل منځ کې، خو د هر بند د پای لويه او وره مسره بيا د مطلعې د لويې او ورې مسرې د قافيې او شکلي جوړښت تابع ده. په ټوليز ډول ټولې لويې مسرې له لويو او ورې مسرې له وړو سره د خپو د شمېر له مخې برابري وي.

بڼه يې داسې انځور بدلای شي:

b _____ a _____
 b _____ a _____

=d _____ =c _____
 =d _____ =c _____

$$=d \frac{\quad}{b \quad} \qquad =c \frac{\quad}{a \quad}$$

دې ته د ورته چاربيتې يوه بله بېلگه هم راوړو. دا د ملا مقصود چاربيته ده:

مطلع:

شين خال دې په شمال ايښی د وروڅو په پيوند
اوربل دې الول لکه بخمل دې بند په بند
بند:

شين خال دې په مشال ايښی د وروڅو په مابين
نری پوزه الف خواږه دې دواړه شفتين
زنځ لري گبين خوله دې شيرين سره دې عنين
* * *

جمال درکړی رب، لري نسب داسې څرگند
جمال راکړی رب لرم نسب د پاچايانو
عاجز غريب سړی بې ياري مه کړه د خوبانو
ته خپل مساوي گوره ستا دی ځوی د نادارانو
ژوندی به دې پرې نه ږدم زما خدای په نوم سوگند
رايت دې که خاقان
روغ ځان ساته کمبخته
چې رانه شې بې وخته
لرمه طبعه سخته
ته واوره دا بيان (۵۷)

زنځيري چاربيته: زنځيري چاربيتې ته اته مسريزه چاربيته هم وايي، په دې باب يو ليکوال وايي:

هغه چاربيتې چې اته مسرې لري هغې ته عوامي چاربيته ويلى شو، ځکه چې د عامو شاعرانو په اصطلاح کې چاربيته وايي همدې ته چې څلور بېته او اته مسرې وي، په دې ډول چاربيتو کې د سر دواړه مسرې په خپل منع کې هم قافيه نه وي، بلکې اوله يې په

يوه قافيه وي او دويمه يې په بله او بيا د هر بند په پای کې چې کوم
بيت راځي د هغه بيت د دواړو مسرو قافيه د مطلعې د دواړو مسرو
له قافيې سره يوشان وي. عبدالحكيم اثر هم همدا راز د ۸ مسرو
چاربيته پردې ډولونو باندې وېشي:

۱- يو قسم هغه ده، چې د هر بند اول درې بيتونه يانې شپږ مسرې
يې په خپل کور کې سره په يوه قافيه وي او وروستۍ بيت د
چاربيتي له مطلعې سره موافق وي. ددې بېلگه داده:

مطلع:

شاگرده اول نص د الهی پروردگاری
استاده بل حدیث د محمد نبی حضرت دی

بند:

شاگرده په جهان کې جبرائیل نومی ملک دی
استاده خاص مقام ده اووم اسمان فلک دی
شاگرده ټول وجود يې د زنځیر حدیده کلک دی
استاده سرتريايه په وزرو باندې چک دی
شاگرده د رحمت په رب کې ډوب لکه سمک دی
استاده ما په دې خبره هم ويستلی شک دی
بې حده بڼایسته د نور په شان شعله انگار دی
د باد په شان ته گرځي په هوا باندې اوچت دی

بند:

شاگرده زه يې نوم ویلی نه شم ویړول کا
استاده هغه دادی چې د روحو قبضول کا
شاگرده قبضول د گنهکارو په زلزل کا
استاده بختورو ته په پوزه بود گل کا
شاگرده غټ عذاب دی چې زورونه په گوگل کا
استاده په سختی د بدو روحو و ښکل کا
کمبختو گنهکارو ته په دغه شان قهار دی
چې سم یې په شرف یې مقرر ورله جنت دی

بند:

شاگرده زه ډوب شوی د غمونو په دریاب یم
استاده زه د غره لاندې حصار په پیچ و تاب یم
شاگرده په تهمت باندې تک تور لکه غراب یم
استاده لاس مې مروړم په ارمان لکه ذباب یم
شاگرده زه غریب بنده د پاک غني وهاب یم
استاده شکر وایم چې مسلمو کې حساب یم
مرگی مې رانېژدې شونن سباله مې رفتاردی

((مياگل)) د گتکي ژاړي چې په مخ کې مې قیامت دی (۵۸)

=a _____

=b _____

=c _____

=c _____

=c _____

=c _____

=c _____

=c _____

=a _____

=b _____

همداسې نور بندونه

په پورتنی فورم کې د ټولو مسرو د څپو شمېر سره مساوي دی. دسر لومړی بیت یا مطلع په خپل منځ کې د قافیې اختلاف لري. دواړو مسرو کې قافیه حتمي او ردیف اختیاري دی. د هر بند شپږ مسرې په خپل منځ کې یوه قافیه تعقیبوي؛ او مه او اتمه مسره یې په قافیه کې د مطلعې د لومړۍ او دویمې مسرې تابع ده.

۲- د اته مسریزې چاربيتې دویم ډول:

په دې ډول چاربيته کې د سريو بیت، چې د مطلعې په توګه راځي. لومړۍ مسره یې ځانته قافیه لري، د دویمې مسرې په منځ کې یې یوه قافیه راځي، چې د لومړۍ مسرې له قافیې سره سمون خوري، خو د دویمې مسرې وروستی قافیه ځانته جلا او د لومړۍ مسرې له قافیې سره سمون نه لري. د هر بند لومړۍ، درېیمه،

پينځمه مسره، په خپل منځ کې هم قافيه وي او هم د دويمې،
 څلورمې او شپږمې مسرې په منځ کې راغلې قافيې هم د نوموړو
 مسرو د قافيو بڼه تعقيبوي، خو د دويمې، څلورمې او شپږمې
 مسرې په پای کې نورې قافيې راځي، چې دا بيا د نوموړو مسرو
 خپلمنځي قافيې گڼل کېږي، د بند اوم او اتم بيت د مطلعې د
 شکلي سکنت تابع وي.

لکه په دې لاندې مثال کې:

د بڼايست اواز دې لارو په عالم کې لور په لور
 زه دې سوي يم په اور، ټيک دې کوز کره له جبينه
 د بڼايست اواز دې لارو په کابل په هندوستان
 ځکه ناست يمه حيران، رارسېږي يا نصيبه
 عاشقي ده ډېره گرانه ځي د اوښکو مې باران
 پرې مې لوند شولو گرېوان، پوه نه شوم له ترتيبه
 په هر چا باندې تېرېږي د فاني دور دوران
 څوک راځي څوک ترې روان، کاندې يارو ته قريبه
 بارې خپل دی که پردی دی راکوي راته پېغور
 سترگې نه شمه نيولی گوره ډوب يم ستا په مينه.

بارې خپل دي که پردي دي راکوي راته تهمت
 کتی نه شمه اوچت په یاری کې د بې ننگه

چېرې تا کتلی نه دي لکه سپي ته چې کړې ست
 تاو چې راغی په صورت، ته له مانه کوي څنگه
 جاروتی نه شمه بېرته رب دې نه کا څوک عادت
 د سرو شونډو په شربت، کیف یې زیات وینم له بنگه
 په رنې زني د پاسه دې خالونه درې څلور
 ما پرې تل کړی دی زور، خوند یې زیات دی له گینه

د نری زني له پاسه دې خالونه دي قطار
 توري زلفې دې تار، تار دي پرته لکه ورېځې
 په سینه کې دې پخ شوي دي د مینې دوه انار
 ورته پروت یمه بیمار، دارو مې د مرض یې
 رب دې نه کا څوک په رنځ کې ستا د مینې گرفتار
 نن دې ځان کړلو سینگار، بېگه مې په اور سوزې
 کله زېر شي کله بم شي سره گنګري دې کوي شور
 قدم اخلي په ټکور، بڼا پېری راغلي له چینه. (۵۹)

a _____

b _____ a _____

c _____

d _____ c _____
 c _____
 d _____ c _____
 c _____
 d _____ c _____
 a _____
 b _____ a _____

او همداسې نور بندونه

د پورتنۍ چاربيتې د لومړي بند د وروستۍ مسرې په منځ کې (سترگې نه شمه نيولې گوره ډوب يم ستا په مينه) کې (سترگې نه شم نيولې) برخه کې قافيه خطا شوې، خو په نورو بندونو کې پورتنۍ شکل په پوره ډول تعقيب شوی دی. د يادونې وړ ده، چې په پورتنۍ ډول چاربيته کې د مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي.

۳- د اته مسريزې زنځيري چاربيتې بل ډول دادی، چې ټوله مقفې وي او هربيت او هره مسره يې په خپل منځ کې قافيې لري. يوه بېلگه يې داده:

د ليلا په لېو سور	پېژوان لکه بښامار
ترېنه ځي شغلې د اور	نتکۍ نه يې باربار

راوځي ماسپڅين	ژوندی زما صورت که
زما زړه يې کړ غمگين	سرداره څه حکمت که
گونگري يې کوي شور	چې دا شي په رفتار

رفتار مې کوي خوند ورځمه مازيگر
 وربل مې بند په بند د سپين تندي په سر
 خراب به دې کړم ژوند کاته کړم په هنر
 شين خال مې ادم خور ذقن مې مزه دار (۲۰)

په دې ډول چاربيته کې له ځينو مسرو پرته د نورو اکثرو مسرو د
 خپو شمېر سره مساوي وي. په مطلع کې د لومړي او دويم بيت د
 لومړيو مسرو قافيې سره يوشان وي او د دويمو مسرو قافيې په
 خپل منځ کې يوشان وي. د هر بند د درېو بيتونو د درېو لومړيو
 مسرو قافيه يوشان او درېو نورو مسرو قافيه بل شان وي، خود
 څلورم بيت رغبت او بڼه د مطلع د بيت تابع وي. هندسي جوړښت
 يې په دې ډول دی:

مطلع:

b _____	a _____
b _____	a _____

بند:

=d _____	c _____
=d _____	c _____
=d _____	c _____
b _____	a _____

همداسې نور بندونه...

د ډېرې قافيه لرونکې زنځيرې چاربيتي يوه بله بېلگه داده:

مطلع:

کله به راوړې دواړه بس دې دي رنگین شیرین
سپین دې جبین زرین مخ دې ځلېږي

بند:

کله به راوړې دواړه لب شات او ملهم صنم
مه کړه ستم هر دم په غضب نیوړې
سرې دې منگولې همېش وړې زړونه قلم قلم
اخلې قدم په چم سترگې دې توړې
په دردې پروت یم همېش غواړم ستاکرم محکم
لرې کړه غم الم که رب ته گورې
نن دې په غاړه باندې زانگي لونگین رنگین
سپین دې جبین زرین مخ دې ځلېږي. (۲۱)

په دې ډول چاربيتې کې د سر لومړۍ بیت یا مطلع په لومړۍ
مسره کې یو شان دوه قافيې موجودې وي. د دویمې مسرې تر
نیمايي پورې بیا یو شان دوه قافيې چې د لومړۍ مسرې له قافيې
سره یو شان وي، راځي او د مسرې په پای کې اهنګینه کلمه راځي
چې له دې قافيو سره په جوړښت کې توپیر لري.
د هر بند لومړۍ مسره ځانته یو شان دوه قافیه لري او د دویمې
مسرې په پای کې یوه ځانګړې قافیه؛ درېیمه مسره له لومړۍ
مسرې سره په قافیه کې یو شان وي څلورمه د دویمې په شان وي،

پينځمه د لومړۍ او شپږمه د دويمې په شان وي او هم د څلورمې او شپږمې مسرې په منځ کې راغلې قافيې د بند د لومړۍ مسرې د قافيې تابع وي، اوومه مسره د لومړي بيت يا مطلع د لومړۍ مسرې په شان وي او اتمې مسرې د منځ قافيې د مطلعې د لومړۍ مسرې د قافيو تابع وي او پاتې برخه يې د مطلعې د دويمې مسرې پاتې برخه وي؛ د مطلعې د دويمې مسرې تکرار وي. په دې چاربيته کې د سربيت لومړۍ مسره ۱۴ او دويمه ۱۱ څپې ده. د بند لومړۍ، درېيمه، پينځمه او اوومه مسره هم ۱۴ څپې او دويمه، څلورمه، شپږمه او اتمه مسره ۱۱ څپې لري.

هندسي بڼه يې داسې انځورېدلای شي:

مطلع:

aa _____

aa

بند:

bb _____

c _____ ، bb _____

bb _____

c _____ ، bb _____

bb _____

c _____ ، bb _____

aa _____

aa

۷- مقام:

ځينې پښتانه يې ربا عي هم بولي، پښتانه ولسي مجلسيان يې د مجلسونو په پيل کې وايي، مقامونه نسبتاً ورو، اوږده او په داسې تال او اهنګ ويل کېږي، چې ټول مجلس چوپ شي او پوره غوږ يې نيولی وي، کله چې مقام خلاص شي نو سندرغاړی سمدستي لوبه، چاربيته او يا بگتۍ يا غزله پيلوي، چې اورېدونکي سم له لاسه له هغه ارام او غلي حالت نه راويښ او په شور او زوږ يې راولي.

د مقامونو مضمون معمولاً ټولنيز او اخلاقي وي او د پند او عبرت ښه مطالب لري، عشقي مقامونه هم شته، مقامونه لکه د دېواني غزلو داسې جوړښت لري، د لومړي بيت دواړه مسرې يې په يوه قافيه وي او د نورو بيتونو لومړۍ مسرې يې له قافيې نه ازادې او دويمې مسرې يې له لومړي بيت سره قافيه تړي. له درېو څخه نيولې تر پينځو او شپږو بيتونو پورې وي. د مقام هره مسره دولس يا يوولس څپې وي له دېواني غزلو سره يې توپير دادی:

يو څو يې ژبه ډېره ساده، عام فهمه او ولسي وي او بل د ولسي سندرو د قافيه تړنې پر اساس د سره ورته غږونه قافيه کول په کې عادي خبره ده، ځکه دغه سندري په شفاهي ښه منځته راغلي، نه په ليکنۍ ښه بل دا چې ويونکي يې ولسي شاعر وي، د سېلابونو شمېر يې يوولس يا دولس وي. دا چې د ولسي سندرو دغه فورم

ولې مقام بولي بايد وويل شي چې د مقام نوم ورسره په څو سببه وړ
دی:

۱- دا چې د مقام لغوي مانا (ځای) دی او دغه سندري د پښتو په
ادبي مجلسونو کې د چاربيتو، غزلو، بگتيو او بدلو څخه مخکې
ويل کېږي، په دې حساب نو مقام د مجلس پيل او د نورو ولسي
نظمونو لپاره انتظام برابروي او خلک دې ته متوجه کوي چې خپل
ځايونه ونيسي او په کرارۍ سره مجلس واورې.

۲- دا چې په مقام کې پندونه او نصيحتونه بيانېږي، نو کېدی
شي چې سړی د مقام پر موضوعاتو عمل وکړي او يو لوړ اخلاقي
مقام ونيسي، له دې کبله چې دا وروستی خبره سمه او مانا لرونکې
ده او نوم له نومول شوي سره برابر دی، دا سندري په دې نامه يادې
شوې دي، که چېرې دا سندري مقام وبولو، نو يوه بله گټه به مو هم
کړې وي او هغه دا چې د دېواني سندرو له رباعي سره به مو د
مغالطې مخنيوی کړی وي. دلته به د ولسي شاعر گلستان يو مقام
چې په دغه مقام کې د (بحث) د کلمې عاميانه تلفظ (باس) له لباس
او خلاص سره قافيه شوی دی. د بېلگې په توگه راوړو:

د کم اصلو له یاری نه واخله لاس

مه غولېږه د هغو په تش لباس

د کم اصلو یاران نه د خره سورلي ده

عاقبت به دې په کنده کړي راخلاص

شام دام به درنه گرځي کوز او پاس

له کم اصلونه وفا کله مونده شي
دا متل دی په هر ځای کې عام و خاص
چې له لرې نه یې گورې ورنه تېسته
گلستانه ورسره مه کوه باس (۲۲)

هندسي جوړښت يې دادی:

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

a _____

يادښت: سره له دې چې زموږ يو زيات شمېر ادبپوهانو او
ليکوالو ((مقام)) يو ځانگړی جلا ادبي فورم بللی، خو زه چې دې
فورم ته گورم، له غزل سره يې په هندسي جوړښت کې کوم خاص

توپیر نه شته، نو ځکه ویلای شو، چې ((مقام)) یوه محتوا ده نه جلا ځانگړی فورم. تر هغه پورې چې زموږ ادبپوهان په مطلق ډول (مقام) یوه محتوایی مسئله وگڼي نه شکلي، تر هغه پورې زه په دودیز ډول (مقام) د همدې فورمونو په چوکاټ کې محاسبه کوم، خو بیا هم زما نظر او وړاندیز دادی، چې مقام فورم نه دی، محتوا ده.

۸- بدله:

د پښتو په ځینو سیمو کې په عام ډول ټولې ولسي سندرې لکه: لنډۍ، سروکي، د واده سندرې، چاربيتې، نیمکۍ او نورې بدلې بولي، خو دلته زموږ مطلب د ولسي خاصو سندرو له هغه ځانگړي فورم څخه دی، چې پښتانه مجلسیان یې ملي غزلې یا ولسي غزلې بولي.

دغه سندرې هم لکه د ولسي سندرو د نورو فورمونو په څېر د عربي عروضو او بحرونو په شعري چوکاټ کې نه ایسارېږي او د اریایي ژبو د شعرونو په شان د سېلابونو او څپو پر بنسټ ویل کېږي.

بدلې عموماً شفاهي دي او مجلسیان یې خوله پر خوله یو بل ته سپاري خو د بدلو لیکلې او پخوانۍ بېلگې هم لرو؛ تراوسه زموږ په لیکلو اسنادو کې د شیخ بستان برېڅ بدله له لومړنيو لاسته راغلو بدلو څخه ده، چې د لسمې پېړۍ په وروستۍ لسيزه کې تر زرم کال وړاندې ویل شوې ده.

بدلې له شكلي پلوه په لومړي سر کې پر ساده او سپرو بدلو وېشل کېږي او بيا يې هر ډول په خپل کور کې د مسرو د شمېر او مسرو د اوږدوالي لنډوالي او برابروالي پر اساس پر ډېرو نورو برخو وېشل کېږي. د بدلو هر بند اکثراً تردوو مسرو زيات وي، چې کله يې هر بند درې مسرې، کله څلور مسرې او کله لا زياتې مسرې هم لري، چې د (خلکو سندرې) مولف په شکلي لحاظ بدلې پر پينځلسو ډولو وېشلي او که پلټنه وشي بنايي تردې هم زيات ډولونه ولري.

ولسي بدلې لومړۍ يو کسر (مطلع) لري او ورپسې يې بندونه وي، کسر يې له يوې اوږدې او يوې لنډې مسرې څخه جوړ وي، چې بيا د قافيه يې تړون له مخې له هر بند سره قسماً يا ټول تکرارېږي. د ساده بدلې په بېلگه کې د شيخ بستان بړېخ (۱۰۰۲ هـ کال مې) د بدلې سر او يو بند راوړو:

مطلع:

اونښکې مې څاڅي پر گرېوان يو وار نظر که پر ما
 راسه گذر که پر ما
 بند:

د خوږو زړونو له حاله ته يې اې باداره اگاه
 د خپل عزت په روى (بستان) ته کړه مهر بندل
 اونښکې مې څاڅي پر گرېوان يو وار نظر که پر ما
 راسه گذر که پر ما

په دې ډول بدله کې يو ځل د سر لومړۍ بيت چې يوه مسره يې اوږده او بله يې لنډه، يانې تقريباً د هغې تر نيمايي وي. د بند هره

اوږده مسره يې تقريباً د لومړي بيت له اوږدې مسرې او لنډه يې له
لنډې سره برابره وي. د بند هر بيت په خپل منځ کې هم قافيه وي او د
بند په پای کې د بدلې لومړی بيت بيا تکرارېږي. هندسي شکل يې

داسې دی:

مطلع:

=a _____

=a _____

بند:

b _____

b _____

c _____

c _____

=a _____

=a _____

سپړه بدله، د بدلې بل ډول دی، دې کې ګڼ شمېر قافيې
موجودې وي، دې ډول بدله کې هم د مسرو اوږدوالی او لنډوالی
موجود وي، خود سرد لومړي بيت د مسرو له اوږدوالي او لنډوالي
سره يې د بندونو د مسرو اوږدوالی او لنډوالی برابر وي. دلته د
بناغلي جرارد سپري بدلې کسر او يو بند وړاندې کېږي:

مطلع:

دا دی جنگېږي د ګوګل د پاسه هار که مار

چې لري زار په خوار کوي تاثیر

بند:

پر ما شوې تېرى ستا په مينه کې خواړه زارى
لاس د يارى جارى راکړه محکم
پرسان مې وکړه ساه مې راغله تر مړۍ پرې
زلفې چورۍ نرۍ رقم رقم
ورکړه چې بایلو زړه صنم ستا په رخسار اثار
سینه گلزار ((جرار)) مه کړه تاخیر.
هندسي جوړښت يې داسې دی:

a.a _____
b _____ a.a _____
c.c _____
d _____ c.c _____
c.c _____
d _____ c.c _____
a.a _____
b _____ a.a _____

۹- لوبه:

لوبې هم د ولسي خاصو سندرو يو ځانگړى او جلا شعري ډول
دى، چې له بگتنيو څخه هم چابکې ويل کېږي. لوبې تر ډېره حده د
لنډيو په څم کې رنگ شوي، کله کله يې بندونه لنډيو ته ورته

جوړښت خپلوي او کله بيا په وزن او رواني جوړښت کې لنډيو ته ورته بندونه لري.

ځينې کسان لوبې له بگتيو سره ورته بولي، په داسې حال کې چې لوبې د يوه ځانگړي شعري فورم په توگه له بگتيو سره يو د ويلو پر وخت توپير لري او بل دا چې د لوبو د کسر مسرې اکثره وخت سره په يوه قافيه وي او بگتۍ ټول ټال دا شان نه دي. لوبې له نيمکۍ سره هم جوت توپير لري، ځکه په نيمکۍ کې لنډۍ کټ مټ راوړل کېږي او په لوبه کې په خپله لنډۍ نه راځي او بل دا چې لوبه د ولسي سندرو له عمومي برخې سره چې ويونکي يې معلوم وي، اړه لري. دلته به د لوبې يوه بېلگه راوړو چې ولسي شاعر محمد نور ويلې ده:

لوبه:

غمونه لرې کړه له ما عاجز غمگينه
راتاو شه لونگيه

ودې ويشتم روغه دې نه کړم

نوره ياري درسره نه کړم

بل دې په سرو شونډو نټکۍ زانگي مينه

راتاو شه لونگينه

پاس په بامو گرځي کوترې
زما د خوږ زړگي دلبرې
چې شال پر سر کړې څنگه بڼه بنکارې سنگينه
راتاو شه لونگيه

د محمد نور فقيره بخته
څنگه راپرېوتې له تخته
بخت مې کوته شو اس مې لار سره له زينه
راتاو شه لونگينه (۶۳)

په دې ډول لوبه کې د سر لومړۍ مسره اوږده او دويمه لنډه وي.
بيا د هر بند دوه لومړۍ مسرې په خپل منځ کې هم قافيه وي او هم
يې څپې سره برابرې وي. د بند درېيمه مسره د لوبې د سربيت
(کسر) سره په قافيه او د څپو په شمېر کې يو شان وي او ورپسې د
سربيت دويمه مسره د تکرار په ډول راځي. شکل يې داسې دی:

a _____
a _____
=b _____
=b _____
a _____
a _____
c _____
c _____

a _____
 a _____ d _____
 d _____
 a _____
 a _____

۱۰- داستان:

داستانونه د ولسي ځانگړو سندرو د يوه ځانگړي فورم په توگه د شکل او مضمون دواړو له پلوه ځانته خاص سکنېت او بېل جوړښت لري او د ولسي ادب هر څېړونکی پر دې پوهېږي، چې زموږ ولسي ادبيات د مضمون له پلوه، زموږ د ولس د قامي ژوند هنداره او د شکل له پلوه هم زموږ د ژبې خاص ملي اهنگونه دي، چې زوړ اريايي اساس لري او پښتانه مجلسيان يې په ځانگړي وزن او خاصه لهجه وايي. داستانونه هم د ولسي خاصو سندو د نورو فورمونو په څېر اوږده ماضي لري او د لومړي ځل ويلو ځای او نېټه يې معلومه نه ده، يوازې د داستانو هغه بېلگې چې د پټې خزانه په واسطه لاسته راغلي، څلور سوه کلن عمر لري؛ په پټه خزانه کې د حافظ عبدالطيف اڅکزي د (سوی او اوبن) فولکوریک کوميدلي او انتباهي داستان راغلی، چې دلته يې يو کسر او يو بند وړاندې کېږي:

غوږ ونيسی. يارانو د اوبن او سوی قصه سوه

خورا ډېره خوږه سوه

يو سوي د اوښ اشنا سو

بې حده يې همرا سو

ياري به يې کوله يو له بله يې يارانه سوه

خورا ډېره خوږه سوه

داستان د ډېرو اوږدو مضامينو د بيان لپاره پوره زغم لري.
مطالب يې عموماً فولکوري، ديني، رزمي او تاريخي وي، لکه په
اخلاقي برخه کې د ولسي شاعر غلام شاه د حاتم طايي د سخاوت
روايتي داستان.

په وړاندې زمانه کې يو فقير و مستانه

غوښته يې شهزادګۍ پاچا ته ودرېده

په عشقي برخه کې د سيف الملوک او بدرۍ جمالې داستان:

روان شو شهزاده سيف الملوک باغ ارم ته

سفر د جدایۍ دی رخصت غواړي له پدره

په ديني برخه کې د حضرت ابراهيم خليل الله د صداقت، حق او
رښتيا ويلو روايتي فولکوري داستان

د نمرود په زمانه کې

راغلی په کیسه کې

پیدا شو ابراهيم خليل الله دوست د اکبر و

بېشکه پيغمبر و

داستان ويونکی د داستان ويلو پر وخت د تفريح او جلب لپاره لنډۍ هم وايي، چې د داستان خوند نور هم زياتوي. ځينې پوهان او اديبان د ولسي خاصو سندرو دغه فورم عربي مثنوي او قصيدو سره يوشان بولي او وايي چې ولسي داستانونه د عربي مثنوي او قصيدې په پيروي ويل شوي دي. بايد ووايو چې دلته داسې ډېر دلايل شته، چې د هغو له مخې موږ ولسي داستانونه له کتابي مثنوي سره يو ډول نه بولو او لومړۍ اريايي فورم او دويم تقليدي شکل گڼو، لومړۍ دا چې د ولسي داستان د زنجير د سرکړۍ له لرغونو اريايي سرودونو سره نښلي او د عربي مثنوي او قصيدو په پيروي نه دي ويل شوي. د ولسي داستانونو ويونکي معمولاً ولسي او نالوستي شاعران دي. دغه ولسي سندرې ټولې قافيه يي ازادۍ لري او هغه شرطونه چې په مثنوي او قصيدو کې شته، ولسي داستانونه يې پر منلو مکلف نه دي.

د ولسي مثنوي ډوله داستانونه په څېر نورې سندرې هم په پښتو ادب کې لرو، چې مثنوي ته ورته دي، لکه د بېټ نيکه مناجات، د شکلي جوړښت له مخې دغه مناجات هم د مثنوي په ډول دي، خو د تذکرة الاوليا مولف يې سندرې بولي. دغه ډول د کاکړيو فورمي جوړښت هم د مثنوي په ډول دی، مگر هېچا له مثنوي سره يو شی نه دی بللی او نه يې مثنوي ته غاړې ويلې دي. دا هم د ولسي داستان يو څو بيتونه:

خان بآباد چکدرې چې په سفر لار
له دنيا نه د حق لور ته برابر لار
ظريف خان لعل بېگ ترې پاتې ماشومان شول
موريې مخکې مړه وه دواړه يتيمان شول
چې يې لور بي بي کو پاتې شوه يتيمه
پرېده به له دښمن ظالم غليمه

دا هم د يوه بل داستان يوه برخه:

نن مې وليد عجيبه ښکلی داستان
طلسمات به درته واړه کړم بيان
د يمن يو شهزاده و زما ياره
يوه ورځ ښکار ته وواته له ښاره (۲۴)

دا ډول داستان په پښتو کې په څو ډوله دی. مثلاً د حافظ
عبدالطيف خان اخکزي د (سوی او اوبښ) فولکوریک کومیدي او
انتباهي داستان داسې دی، د کسر لومړۍ مسره اوږده او دویمه یې
لنډه، خو دواړه په خپل منځ کې هم قافیه وي. ورپسې بند راځي. د
بند د سر لومړۍ دوه مسرې په خپل منځ کې هم قافیه او لنډې دي.
درېیمه مسره یې د کسر له لومړۍ مسرې سره په اوږدوالي او قافیه

کې یو شان وي. د بند څلورمه مسره هماغه د کسر د دویمې مسرې
تکرار دی. شکل یې داسې دی:

$$\begin{array}{r} =a \underline{\hspace{2cm}} \\ =a \underline{\hspace{2cm}} \\ *** \\ =b \underline{\hspace{2cm}} \\ =b \underline{\hspace{2cm}} \\ =a \underline{\hspace{2cm}} \\ =a \underline{\hspace{2cm}} \end{array}$$

د حضرت ابراهیم خلیل الله د صداقت داستان په دې فورم کې
دی، چې لومړۍ دوه لنډې هم قافیه مسرې چې تقریباً په څپو کې
برابري دي، ورپسې یوه اوږده مسره چې د هغو دواړو مسرو د څپو
له مجموعي شمېر سره یې څپې برابرې دي او ځانته بېله قافیه لري،
ورپسې یوه لنډه مسره راځي، چې په قافیه کې له درېیمې او په څپو
کې له دویمې مسرې سره برابره وي. سکنت یې په دې ډول دی:

$$\begin{array}{r} =a \underline{\hspace{2cm}} \\ =a \underline{\hspace{2cm}} \\ =b \underline{\hspace{2cm}} \\ =b \underline{\hspace{2cm}} \end{array}$$

بل ډول داستان چې زیات عمومیت لري، دا دی، چې هر بیت یې
ځانته قافیه لري، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې سره
برابروي:

$$=a \underline{\hspace{2cm}}$$

=a _____
 =b _____
 =b _____

او همدراڼگه نور..

يادښت: د داستان په باب به دا خبره معقوله وي، چې ووايو
 داستان داسې يوه محتوا ده، چې په بېلابېلو شعري فورمونو، لکه
 غزل، قصيده، مثنوي او د پښتو نظم په نورو ولسي فورمونو کې
 ځايېدلای او دا فورمونه ورته کارېدلای شي، خو ددې ترڅنگ
 داسې ځانگړي فورمونه هم شته، چې د پښتو له نورو ولسي شعري
 فورمونو سره ورتوالی لري، خو د داستان لپاره کارول کېږي، خو
 بيا هم دې ډول ولسي فورمونو سره توپير په کې ليدل کېږي، که دې
 ډول فورم يا فورمونو ته د داستان فورم نوم ورکړل شي، معقوليت
 به ولري.

۱۱- بگتی:

په پښتو ولسي شعرونو کې دغه فورم ځانته د خوند او رنگ بېل
 بازار لري، بگتی پښتانه مجلسيان او سازيان له مقام، چاربيتو او
 بدلو څخه کله وروسته او کله هم په منع او پای کې په يوه گرم تال
 او وزن، خو په ورو او نرم اواز (اهنگ) د مجلس د رنگ د بدلولو او
 د اورېدونکو د خوښۍ او خوشالۍ زياتولو لپاره وايي. د بگتيو د
 اورېدلو پړوخت په مجلس کې ټول حاضر کسان په ولولو راځي،
 اتومات ټول ښورېږي او له مجلس نه خوند اخلي.

بگتۍ هم د بدلو او چاربيتو په څېر کسر لري، خو کسري يې
معمولاً يو بيت (دوه مسرې) وي. بندونه يې هم ډېرې مسرې نه لري
او په عمومي توگه د څلورو مسرو په شاوخوا کې وي. د بندونو
شمېر يې هم محدود وي، خو بيا هم د بگتيو د بېلابېلو بېلگو
خپلمنځي توپيرونه ډېر دي. په بگتيو کې هم هر ډول عشقي،
تاريخي او افسانوي کيسې په لنډ ډول بيانېږي، دا يې هم يوه
بېلگه ده:

وزیرستان باندې جنگونه
انگريزان وايي چې سبا به جنگ له ځونه
انگريزويلي چې خاونده څه اسرار دی
په سترگو نه وينم غاږيان، په ما ډزهار دی
نصیب مې نه شته، بری، بند مې شو توپونه

فقير ويلى دا ستلاس دې را درازوي
که د بغداد مېړنى ځوان زما همرازوي
په شان د خټوبه دې بند کړمه بمونه

وزیرستان باندې خونن سبا جگړې دي
غازيانو لاس کې پولادي تورې تېرې دي

ما شپرافضل يې په شعرو کړل صفتونه (۶۵)

دا ډول بگتۍ د سربيت د خپو د شمېر له مخې له لنډيو سره يو
 شان وي. يانې دا چې د لنډۍ لومړۍ مسره هم نهه او دويمه ديارلس
 خپې ده، خو په وزن کې هغه وزن نه لري چې لنډۍ يې لري خصوصاً
 لومړۍ مسره د بندونو دوه مسرې يې په خپل منځ کې هم قافيه او
 درېيمه يې د کسريا د سربيت له قافيه سره يو شان وي. د بگتۍ سر
 بيت له لومړۍ مسرې پرته نورې ټولې مسرې د خپو په شمېر کې
 سره مساوي وي. هندسي شکل يې داسې دی:

a _____

a _____

=b _____

=b _____

a _____

=c _____

=c _____

a _____

=d _____

=d _____

a _____

خلورم خپرکی

د پښتو ولسي شاعری، یا نظم ځینې نور فورمونه

په پښتو ولسي ادبیاتو کې د نظم یو شمېر نور داسې فورمونه شته، چې په هغو کې د ولس ځینو ستونزو، رېږو، دودونو، تاریخي روایاتو، نیمګړتیاوو، دردونو، ناخوالو او د چاپېریال پېښو انعکاس موندلی دی. دا فورمونه په دې ډول دي:

منظوم فالونه، د بي بي دستې سندرې، لنډۍ، سولې، برغازي، سلسلې، انګۍ یا چغیان، د میندو سندرې، د ماشومانو سندرې، د وړو مشاعرې، کیسې، د ځوانانو سندرې، محلي پارچې یا ولسي نندارې، ساندې، نکلوڼه، د ښادۍ سندرې، تاریخي نارې، سنځر خېلې نارې، د مروتو کسرونه، سوزخواني او ځینې نور. څرنگه چې د نظم دا پورتنی فورمونه د پښتو نظم د ځینو نورو ولسي فورمونو لکه لنډۍ، سروکي، کاکړي غاړې، د اتني نارې، بېولالې، چاربيتې، بدلې، لوبې، بگتۍ او داستان په شان ډېر دود او اغېز نه لري، نو دلته یې یوازې د هره یوه د بېلګې په راوړلو سره بسنه کوو.

منظوم متلونه:

چې ډول دې وي په څنگ
له وهلو يې څه ننگ

امير چې ظلم کاږي
اور بل پر ټول ديار وي

فالونه:

د جنت په منارې
سور چرگ وهي نارې
شېر د خداى تېرېږي
خلکو کاندې نندارې

د بي بي دستې سندرې:

د دوهی ملنگې سردې ولې تور دی
سر مې داسې تور دی پر موږ هم
بڼه لوی دین د محمدرسول الله دی
لا اله الله محمد رسول الله
برایې د شېر علي د لور واده و
ملکې په ورا را لى له بڼه زړگي يې

د سترگو کسي سره وو
بڼه لوی دین د محمدرسول الله دی
لا اله الله محمدرسول الله

لنډکی:

ته چې جواړي کړې ما به بایه کړې مینه
مه راپسې ژاړه وورکيه نه مې درکوينه
جگ کړه مړوندونه جلی غېږې له درځمه

شولې:

شولې ټکوم ټکوم تا به واده کمه
په خدای مې دې قسم وي وپلاني ته به دې ورکمه
شولې ټکوم ټکوم زه پلانی نه کوم
په خدای مې دې قسم وي پلانی زور دی که یې وه کمه
شولې ټکوم ټکوم تا به وده کړمه
په خدای مې دې قسم وي وپلاني ته به دې ورکمه
شولې ټکوم ټکوم زه پلانی نه کوم
په خدای مې دې قسم وي پر مالوی دی که یې وکمه
برغازي:

بازار میان دی خولگی راوړه
چرگ اذان دی خولگی راوړه
لوړ سهار دی خولگی راوړه
زما تلوار دی خولگی راوړه

راځه وړې راځه چې ځو
د گل گېډۍ راځه چې ځو
نن سبا راځه چې ځو

الکانو کور مه چېرې دی
د لال ټکر مه چېرې دی
دمستی غولی مه چېرې دی

سلسلې:

راوتلی پر سحریم
زه د بنو نجونو اجلیم
په شان د سپینکي ماریم
د هر چا تر اوده تریم

انگۍ یا چغیان:

زه په خپل کور کې وم په راحت
بابک خرڅه کړم په ډېر دولت
په پردي کور کې مې نشته عزت
خود به ژړا کړم په هر ساعت

شینکۍ کوتره وم بنسور ږدمه
نه چا نیومه نه چا کتمه
په هریو ټکي به پرېوتمه
نن ناولده یې کېنستمه

د ورو مشاعرې:

ددې ځای اور سۍچو
چرگه راغله بې بچو.

ددې ځای او ددې ډنډه
تیر پروت دی شل برغنده

ته وایۍ غنم
خبرې دې مښم

کیسی:

په یورپ ځي اسمان ته
چار چاپېره ټول جهان ته (د سترگو لید)

د پاسه راغی سور بلوخ
اغوستي يې دي پنځه پنځوس (پياز)
د ځوانانو سندرې:

ابکه له کمه رالې

له بلخ و بخارا

په شادې څه شی دي

ورېځ او باران

ماينې دې څو دي

ویل يې اووه

نومونه يې څه دي

ویل یوه چیخته ده

یوه بخته ده

یو ترگوگ لاندې ورسته ده

یوه اسمان ته غږېده

پچکولمه یی وشلېده یوه سپینه زلیخا ده.

محلي پارچې یا ولسي نندارې:

۱- تمثيلي پارچې:

وئ وئ مرم ابی

بچی کوم خای دې خوږېږي

بچی کوم خای دې خوږېږي

ابی گېډه مې خوږېږي

ابی گېډه مې خوږېږي

گولی به درته راوړم

نه خورمه گولی

دا گولی له زارو ډکې دي

نه خورمه گولی

دا گولی له زارو ډکې دي

ابی گېډه مې خوږېږي

بچی کوم طبیب دې خوښ دی

بچی کوم طبیب دی خوښ دی

دا (پلانکی) خان طبیب مې خوښ دی پرې رغېږمه

نه خورمه گولی دا گولی...

۲- کمیډي پارچي:

ما بورې نانگه خوړل

زامن مې بلا و خوړل

هی هی اجي ډومبک

ما بورې گذر راوړی

دوی د خاورو ډک خوړلی

هی هی اجي ډومبک

۳- عادي پارچي:

د یوې تاریخي پېښې په باب:

نواب مړ کړ په ځنگله کې نوابه گل

وینې یې راغلې په راده کې نوابه گل

د نواب سترگې غټې غټې نوابه

په هر میدان یې اړوي لکه سکروټې نوابه گل

نواب دې پټ مې تپرویه نوابه

دلته مې خور ده او ورور مه راخبروئ نوابه گل.

ساندي:

په لنډيو کې ساندې:

(پلانکي) د خاورو لايق نه دی

دا (پلانکي) دې ورته جوړه کړي بالکي په سينگارونه

که نور دې هر څه ميراثېږي

ميراث دې مه شه دا د غاړې تاويزونه

بې وروړه خور په کوڅه راغله

ناره يې وکړه شپه به چا کره کومه

د نکلونو نارې (غږونه):

لکه د ادم او درخو په نکل کې چې د درخو روپياړه (استازې) ادم
خان ته د درخو احوال وروړي، نو ادم پر خپلې بسځې توتيا داسې غږ
کوي:

(نکلچي وايي) ادم وويل:

زما توتيا عزت يې وکړه

دغه استازی د درخو راغلی تاته

کله چې درخانی د خپلې ملگرې بسوگۍ واده ته ځي، نو موريې
منع کوي او داسې غږ کوي:

ته چې دې واده ته ځې سلا مې نه ده

اوس وتنه د همداسې نجونو نه ده

درخو وايي:

تر قيامته به کوي تورې ماتورې

ځان به جوړ کړم دواړه سترگې به کړم تورې

د بسو واده ته ځم ادکۍ مورې.

د بنادۍ سندرې:

د کونج مېرمنې پاڅه که دې زړه شي

هومره خو پانه څې چې پلانکۍ خان دې لونگۍ په لاس درته رانه شي

زموږه ناوې تيله داره ده نه ژاړي

چې د (مېړه نوم يې اخلي) لغتې و خوري دا به بڼه ژاړي.

تاريخي نارې:

د هوتکو د دورې:

څوک خبر وو چې تقدير به کوي داسې

شاه حسين به نادر نيسي

بيا به يې نورې د ايران ته بندي باسي

د احمد شاه بابا د وخت:

که زمري دی شاه ولي د جنگ زمري دی
له سنگرو يې ايستلی مېړنی دی.

سنځر خېلې نارې:
سعد الله ول په پښې کې مې اخځی دی
اخځی مه راڅخه کارې،
تر ما لاندې د اودولو اوسلی دی

شاه نادر ويل زما له دا غونډيه ډار سي
دوست محمد پروزلی
دوست محمد پرېکړې راولياړ سي

د مروتو کسرونه:
د سر (مطلع) يو دوه بېلگې:
ډېرې اند پښې مې په زړگي شوې راچاپېرې
بنکلي محبوه پېزوان په شونډو ريږده

د مروتو يو کسر:
چې په تا باندې بڼيا هغه به وشي

چې په تا باندې بڼيا نوره به نه شي
سلطان خېل موسيان گنجيو لشکري شي
الهي په تا باندې راولې خواړي
خواړي په تا باندې راولې آه سخته

سوز خواني:
د نورالله شاعريوه سوز خواني:
يارانو ټول په وسلې وويولا سونه
نن بهار دی کربلا
شاميان نږدې شو ورته وترو صفونه
تور غبار دی کربلا
ورځ د لسم دی د علي د زويو ننگ دی
بېدار شو وخت د جنگ دی
عباسه وروره مخکې واخله شانونه
نن گلزار دی کربلا. (۲۲)

پایله

کله چې ما د پښتو شعر د بېلابېلو فورمونو د لټون هڅه پیل کړه نو دا راته لارښه څرگنده شوه، چې د پښتو شاعری لمن ډېره پراخه ده. پښتو نه یوازې اکثره هغه شعري فورمونه چې په عربي ژبه کې دود دي، راخپل کړي، بلکې په همدې فورمونو کې یې ډېر جولیز زیاتون هم راوستی دی.

ددې شعري فورمونو شمېر هم تر هغو زیات دی، چې فکريې کېږي. کله چې خپله د پښتو د ځانګړو شعري فورمونو خبره رامنځته کېږي، نو دلته هم سړي ته په ډاګه کېږي، چې تراوسه پورې ددې امکان برابر شوی نه دی، چې د پښتو شاعری ټول فورمونو دې معرفي شوي وي. البته د پښتو د ولسي او لوستي شاعری ځینې مشهور فورمونه له بېلګو سره معرفي شوي، خو بیا هم د پښتو ولسي شاعری لمن ډېره پراخه ده او تراوسه لا د هر فورم ټول ډولونه او د هغه بشپړې بېلګې نه دي معرفي شوي. په حقیقت کې د پښتو ولسي شاعری هر فورم باید په جلا جلا ډول وڅېړل شي. ځکه چې د ټولو څېړل د یوه کتاب له اوسېلې نه وځي.

په پښتو شاعری کې د مشترکو نظمونو، ازادو شعرونو او د ازادو شعرونو ترڅنګ ځینې نور داسې شعري فورمونه هم شته چې په پورتنیو یادو فورمونو کې نه راځي او پښتو شاعرانو د خپل فکر او ژوند د اړتیا له مخې د نورو شعري فورمونو له په پام کې نیولو پرته رامنځته کړي او کومه ځانګړې نومونه نه لري. دا برخه هم یو جلا باب غواړي، له همدې کبله که چېرې موږ د پښتو

شاعری د نظم د ټولو فورمونو او د هغو بېلابېل ډولونه په مجموعي ډول تر نظر تېر کړو، نو شمېر به یې تقریباً دوو سوو بېلابېلو جوړښتونو ته ورسېږي. گڼ شمېر نور داسې پښتو شعري فورمونه شته، چې هغه زموږ په لوستې او ولسي شاعری کې باب دي او په دې اثر کې له راغلو شعري فورمونو څخه جوت توپیر لري، په دې اثر کې نه دي خپرل شوي، یوازې هغه شعر فورمونه تر شننې لاندې نیول شوي، چې په پښتو شاعری کې ډېر زیات باب دي او یوه ټاکلې نومونه لري. په پوره ډول د پښتو د ټولو شعري شکلونو پېژندگلوې، د بېلگو راوړل او د هغو د هندسي جوړښت ترسیم د یوه ټاکلې اثر په پاڼو کې نه ځایېږي.

ما د خپلې علمي ترفیع (پوهنیار رتبې) لپاره د پښتو شاعری یو شمېر مشهور فورمونه خپرلي او د هغو هندسي رغښت مې انځور کړی دی. کېدی شي د ځینو فورمونو د پېژندنې ترمنځ ټکر هم پېښ شوی وي، خو دا ټوله هڅه د وړاندیز بڼه لري. د وخت د لنډون او د علمي ترفیع د معیار په پام کې ساتلو سره مې اوس پر همدې بسنه وکړه. هیله ده وخت ددې امکان برابر کړي، چې د خپلې ژبې د نورو درنو لیکوالو او پوهانو په مرسته دا هڅې نورې هم وغځوو.

اخځونه

- ۱- د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي درسي لکچرونوټ.
- ۲- پوهاند زيار پښتو شعر څنگه جوړېږي؟ د اطلاعاتو او کلتور وزارت کابل، ۱۳۲۱ل کال.
- ۳- اورنگ زېب ارشاد، بديع او د پښتو شعر، پېښور، دانش کتابتون، ۱۳۲۹ل کال، ۹۵-۱۱۰ مخونه.
- ۴- خوشال بابا، ارمغان خوشال، پېښور، يونيورسټي بک ايجنسي، ۴۹۷ مخ.
- ۵- پير محمد کاروان، چنار خبرې کوي، پېښور، دانش کتابتون، ۱۳۷۲ل کال، ۲۵۳ مخ.
- ۶- محمد هوتک پټه خزانه، څلورم چاپ، د زلمي هېوادم مل په زيار، کابل، ۱۳۵۲ل کال، ۲۹ مخ.
- ۷- محمد هوتک پټه خزانه، څلورم چاپ، د زلمي هېوادم مل په زيار، کابل، ۱۳۵۲ل کال، ۳۰ مخ.
- ۸- عبدالمالک بېکسيار، سوچونه او کرلېچونه، ۱۳۷۲ل کال، ۱۹ مخ.
- ۹- دروېش دراني، هوا او څراغونه، لاهور، ۱۹۹۵م کال، ۱۴۰ مخ.

- ۱۰- اورنگ زېب ارشاد، بديع او د پښتو شعر، دانش کتابتون، ۱۳۶۹ل کال، ۴۲-۴۳ مخونه.
- ۱۱- اسحق ننگيال، هغه شېبې هغه کلونه، کابل، ۱۳۶۵ل کال، ۴۲-۴۷ مخونه.
- ۱۲- اسحق ننگيال، څاڅکي څاڅکي، د ليکوالو انجمن، ۱۳۶۸ل کال، ۲۵ مخ.
- ۱۳- علي گل پيوند، سيلۍ او باولۍ، پېښور، دانش کتابتون، ۱۳۷۲ل کال، ۱۷-۱۸ مخونه.
- ۱۴- هيله دوه مياشتنۍ خپرونه، ۳ گڼه، ۱۳۷۲ل کال، ۲۰ مخ.
- ۱۵- د خوشال رباعيات، کابل پښتو ټولنه، ۱۲ مخ.
- ۱۶- محمد صديق پسرلی، پسته اور، لاهور، ۱۳۷۴ل کال، ۱۸۷ مخ.
- ۱۷- حمزه شينواری، د خيبر وېمې کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۷۴ل کال، ۸۴ مخ.
- ۱۸- ډاکتر سيد بهاوالدين مجروح، نا اشنا سندري، پېښور، ۱۹۸۹م کال، ۱۰۹ مخ.
- ۱۹- ډاکتر امين الحق امين گوري وربځې، کابل، ۱۳۶۲ل کال، ۹۸ مخ.
- ۲۰- عاصي اشغری، توده وينه، کابل پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ل کال، ۱۸۵ مخ.

- ۲۱- پوهاند عبدالحی حبیبی، د پښتو ادب په تاریخ کې
قصیده، کابل، ۱۳۵۷ل کال، ۱ مخ.
- ۲۲- محمد هوتک، پته خزانه، خلورم چاپ، د زلمي هېوادمېل په
زیار، کابل، ۱۳۲۵ل کال، ۱۹-۲۳ مخونه.
- ۲۳- پیرمحمد کاروان، چنار خبرې کوي، پېښور، دانش
کتابتون، ۱۳۷۲ل کال، ۴۸ مخ.
- ۲۴- دروېش درانی، هوا او خراغونه، لاهور، ۱۹۹۵م کال، ۱۵-
۲۰ مخونه.
- ۲۵- پوهندوی عبدالحق رشید، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي
درسي لکچر نوټه.
- ۲۶- اورنگ زېب ارشاد، بدیع او د پښتو شعر، پېښور، دانش
کتابتون، ۱۳۲۹ل کال.
- ۲۷- د حاجي جمعه خان بارکزي دېوان، د زلمي هېوادمېل تدوین،
کابل، د علومو اکاډمۍ، ۱۳۲۰ل کال، ۱۸۵ مخ.
- ۲۸- د عبدالحمید مومند دېوان، کابل، د علومو اکاډمۍ،
۱۳۲۳ل کال، ۴۰۷ مخ.
- ۲۹- د معزالله خان دېوان، د خیال بخاري ترتیب او تدوین،
پېښور، پښتو اکاډمۍ، ۱۱۲-۱۱۳ مخونه.
- ۳۰- د جمعه خان بارکزي دېوان، کابل، ۱۳۲۰ل کال، ۱۹۰ مخ.
- ۳۱- د نورمحمد لاهو شعري مجموعه، ناچاپ.
- ۳۲- د معزالله خان دېوان، ۱۱۴-۱۱۵ مخونه.

- ۳۳- پوهندوی نور احمد شاکر، بدیع او بیان، کابل، ۱۳۶۵ ال کال، ۲۵-۲۶ مخونه.
- ۳۴- د حنان بارکزي د پوان، کابل پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ ال کال، ۲۲۹-۲۳۳ مخونه.
- ۳۵- اسمعیل یون، متکور (شعري مجموعه)، د لیکوالو انجمن، ۱۳۶۹ ال کال، ۸۸-۸۹ مخونه.
- ۳۶- عبدالغفور لېوال، فرهنگ مجله، ۲ ګڼه، ۱۳۵۷ ال کال.
- ۳۷- اسحق تنګیال، هغه شېبې هغه کلونه، کابل، ۱۳۶۵ ال کال، ۱۳۵-۱۳۷ مخونه.
- ۳۸- پوهاند زیار پښتو شعر څنگه جوړېږي؟ ۱۴۲ مخ.
- ۳۹- اسدالله اسد، د کاهو موسکا، د افغانستان د لیکوالو انجمن، ۵۲ مخ.
- ۴۰- عبدالغفور لېوال، مخه ښه، پېښور، ۱۳۶۷ ال کال، ۱-۱۱ مخونه.
- ۴۱- علي گل پیوند، سیلی، د لیکوالو انجمن، ۷۱-۷۲ مخونه.
- ۴۲- کمال الدین مستان، د پاهو شهادت، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، ۱۳۶۹ ال کال، ۵۰ مخ.
- ۴۳- احمد تکل، کرونده، کابل، د لیکوالو انجمن، ۱۳۶۹ ال کال.
- ۴۴- غوثی خاوري د پښتو شفاهي ادبیات (شکل او مضمون) د علومو اکاډمۍ، ۱۳۶۶ ال کال، ۵۹-۶۱ مخونه.
- ۴۵- تورخان شېرزاد، پښتو سروکی، ناچاپ اثر.

- ۴۶- تورخان شېرزاد، پښتو سروکی، ناچاپ اثر.
- ۴۷- تورخان شېرزاد، پښتو سروکی، ناچاپ اثر.
- ۴۸- غوتی- خاورې هماغه اثر، ۵۵-۵۲ مخونه.
- ۴۹- محمد گل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ ال
کال، هـ مخ.
- ۵۰- محمد گل نوري، همدا اثر، بېلا بېل مخونه.
- ۵۱- محمد گل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ ال
کال، ح، ط، ی مخونه.
- ۵۲- محمد گل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ ال
کال، ک مخ.
- ۵۳- محمد گل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ ال
کال، ح مخ.
- ۵۴- محمد گل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ ال
کال، بېلا بېل مخونه.
- ۵۵- پوهنځیار احمد شاه زغم، پښتو چاربيتـه (د پوهنملى
تیزس) ۱۳۷۱ ال کال، ۱ مخ.
- ۵۶- غوتی- خاورې هماغه اثر، ۸۲-۸۳ مخونه.
- ۵۷- پوهنځیار احمد شاه زغم، هماغه اثر، ۱۴-۱۵ مخونه.
- ۵۸- سرمحقق زلمی هېوادمل، ولسي سندرې، ۲ ټوک، ۱۳۲۲ ال
کال، ۸۲ مخ.
- ۵۹- پوهنځیار احمد شاه زغم، هماغه اثر، ۱۸-۱۹ مخونه.

- ۲۰- پوهنيار احمد شاه زغم، هماغه اثر، ۲۰-۲۱ مخونه.
- ۲۱- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۸۳ مخ.
- ۲۲- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۸۹-۹۱ مخونه.
- ۲۳- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۹۲-۹۷ مخونه.
- ۲۴- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۱۰۱-۱۰۲ مخونه.
- ۲۵- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۹۸-۹۹ مخونه.
- ۲۶- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، بېلابېل مخونه.

د محمد اسماعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسماعيل

يونس د حاجي

محمد خان زوى

پر ۱۳۴۶ل کال،

د لغمان ولايت د

الينگار

ولسوالۍ

دنيازيو په يوې

روښنفکرې

کورنۍ کې

زېږېدلى دى.

لومړنۍ زده کړې يې د الينگار ولسوالۍ د سلينگار په لومړني
ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغى او
په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لېسې
څخه په دويم نومره بريالى او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو
او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له
نوموړې څانگې څخه اول نومره بريالى او پر همدې کال بېرته
د پښتو څانگې د کدر غړى شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانگه

کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پورې ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او ((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنگه د یو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرگې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرگې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرگې غړی، بیاد جرگې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرگې د لومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسته خپل ملي او تاریخي مسوولیت ادا کړ او د هېواد د ښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرگې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرگې د دارالانشاد غړي په توګه خپل فعال رول ادا

کې ټاکل شوي وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنگسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تردې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادی ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادی سربېره لا تر اوسه دا دنده پرمخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلواک لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیويي او ټلويزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګند بیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنگ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او

مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي گټو ته خطر بولي، نو ځكه يې په ټينگه مخالفت كوي زه ددې شاهد يم، هر كله چې يون كومه ليكنه او مركه كړې، نو دده پروړاندې يې مثبت او منفي غبرگونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرگونونه اكثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر كړ كېچن سياسي بهير كې يې ډېرې نامشروع گټې ترلاسه كړي او ځانونه يې مطرح كړي دي.

مثبت غبرگونونه اكثره د ولس د مشرانو، روښنفرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنگو شرايطو كې بيا هم خپل فرهنگي، سياسي او ټولنيز كار ته دوام وركوي.

دا اوسنی فرهنگي كار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول گورئ، دا د تېرو شلو كلونو كارونه دي، چې له تېريو نيم كال راهيسې پرې په منظم ډول كار شوی، او ډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اېښودل كېږي، په داسې يو دولتي دفتر كې چې بوختياوې په كې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنگي كار سرته رسول اسانه كار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنگي كارونو سربېره د گڼو فرهنگي ټولنو د غړي، همكار او موسس غړي په توگه هم خپل فرهنگي رول ادا كړی، په پېښور كې يې د دوو المان مېشتو فرهنگي ټولنو (د افغانستان د كلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنگ د ودې پراختيا ټولنې) د همكار په توگه د بېلابېلو ليكوالو په لسگونو

اثر، ايډيټ او چاپ کړي دي دغه راز يې په سلگونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستي ده، خپله يې هم په لسگونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يوزيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول دخپل هېواد استازي کړي ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثر

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنگوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• په اوروونو کې سندرې	دويمه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• نيمگړي ارمانونه	د حيران شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د نازوانا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• داستاد الفت نثري کليات	داستاد الفت نثرونه	درييم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننگيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه	
د پوهنوال روستار تره کي اثر	دويم ۱۳۸۷

- د افغانستان فرهنگي ميراثونو ته يوه کتنه
- د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جگړې جنايتکارانو محاکمه
- د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷
- د- يونليکني:
- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- د پنتاگون ترخنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- ه- خپرنې او شننې:
- د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنگ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنگ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرگه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنگي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په وړېمو کې لومړی ۱۳۸۷

- افغانستان په سياسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
 - پښتو ليکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
 - اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
 - که نړيوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷
- خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم
تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په
فرهنگي کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسېلې هیله لرم.
په درناوي
وفا الرحمن وفا
کابل- افغانستان

dəpašto šer handosi joṛəšt

(Geometrical Structure
of Pashto Poem)

BY:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-12-9

9 789936 500129 >

د خپرونو لړۍ: (۱۳)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library